

4D/40.

SIKERES TÁJGONDOZÁSI
MODELL NÉMETORSZÁGBAN
*A SUCCESSFUL LANDSCAPE
MANAGEMENT
MODEL IN GERMANY*
HUBAYNÉ HORVÁTH NÓRA
2. OLDAL / PAGE 2

TÁJGONDOZÁS, MINT
A TÁJVÉDELEM HELYI ESZKÖZE
*LANDSCAPE MANAGEMENT
AS A LOCAL TOOL FOR
LANDSCAPE PROTECTION*
ILLYÉS ZSUZSANNA
14. OLDAL / PAGE 14

TÁJGONDOZÁS, ÖRÖKSÉG-
VÉDELEM A VILÁGÖRÖKSÉGI
TERÜLETEK VÉDELMEBEN
*LANDSCAPE MANAGEMENT
AND HERITAGE PROTECTION
FOR WORD HERITAGE SITES*
**KOLLÁNYI LÁSZLÓ,
DANCSOKNÉ FÓRIS EDINA,
MÁTÉ KLAUDIA**
24. OLDAL / PAGE 24

TÁJGONDOZÁS ÉS VIDÉK-
FEJLESZTÉS KÖLCSÖNÖS
EGYMÁSRAUTALTSÁGA
*INTERDEPENDENCE BETWEEN
LANDSCAPE MANAGEMENT
AND RURAL DEVELOPMENT*
**SZILVÁCSKU ZSOLT,
DANCSOKNÉ FÓRIS EDINA**
32. OLDAL / PAGE 32

GONDOSKODÓ HELYI
ÉRTÉKVÉDELEM
TELEPÜLÉSI JÓ PÉLDÁI
*GOOD EXAMPLES OF CARING
PROTECTION OF LOCAL
VALUES IN SETTLEMENTS*
MÁTÉ KLAUDIA
44. OLDAL / PAGE 44

TÁJGONDOZÁSI FELADATOK
A MÉLYSZEGÉNYSÉG
ELLENI KÜZDELEMBEN
*THE ROLE OF LANDSCAPE
MANAGEMENT
IN THE FIGHT AGAINST
EXTREME POVERTY*
**KATÓ ESZTER,
NÁDASY LÁSZLÓ**
54. OLDAL / PAGE 54

SIKERES TÁJGONDOZÁSI MODELL NÉMETORSZÁGBAN

A SUCCESSFUL LANDSCAPE MANAGEMENT MODEL IN GERMANY

SZERZŐ/BY:
HUBAYNÉ HORVÁTH NÓRA

BEVEZETÉS

A tervezett magyarországi tájgondnoki rendszer kiépítéséhez hasznos adalékkal szolgálhatnak a tájgondozás több évtizedes tapasztalattal rendelkező nemzetközi szervezetei. A világ több államában működnek ugyanis olyan országos szervezetek, melyek szemléletük, célkitűzéseik, feladatkörük, valamint szervezeti felépítésük tekintetében modell értékűek lehetnek a magyar tájgondnoki hálózat létesítéséhez.¹

Skóciában és Angliában 1969-ben alakult és negyven éven keresztül működött az FWAG (Farming and Wildlife Advisory Group) elnevezésű szervezet, tájgondozási tevékenységi körrel. Hollandiában az 1970-es években alapították az első tájgondozást végző civil csoportot „Landschapsbeheer” névvel, majd az 1990-es évek óta működik az Agrarische Natuurvereniging (ANV) elnevezésű hálózat, közel 200 civil szervezetet tömörítve magába.² Alsó-Ausztriában a nyolcvanas évektől koordinálta az un. Bogáncs

Szövetség (Distelverein) az osztrák agrárkörnyezetvédelmi programokat és a tájgondozást.³ Luxemburgban a SICONA, Spanyolországban 2003 óta a XCT Spain nevű szervezet foglalkozik tájgondozással. Aktív közösségi tájgondozás folyik Ausztráliában is (Landcare Australia).

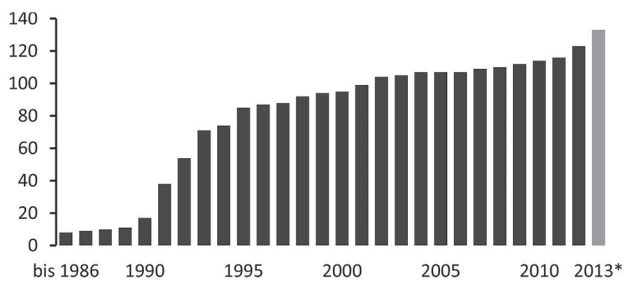
Egyértelműen sikeres példának tekinthető a Németország területén országos hatáskörrel működő Német Tájgondozási Szövetség (Deutscher Verband für Landespflege, rövidített nevén DVL). 1985 óta kiforrott módszerekkel, intézményesítve és professzionálisan tevékenykedik a közösségi tájgondozás-tájgazdálkodás területén. Jelen tanulmány célja a német modell bemutatása. A cikk ismerteti a Tájgondozási Szövetség szervezeti felépítését, a szövetségek irányításához szükséges szakmai kompetenciákat, az általuk menedzselt tájvédelmi és természetvédelmi tevékenységeket, valamint finanszírozási rendszerüket.

A három évtizedes német tapasztalatok alátámasztják, hogy a tájvédelem, természetvédelem, tájgazdál-

¹ Illyés, Zs. (2016): Tájgondozás, mint a tájvédelem helyi eszköze. In: 4D TÁJÉPÍTÉSZETI ÉS KERTMŰVÉSZETI FOLYÓIRAT (40) pp 14-23.

² Prager, K. (2013): Landscape Partners - The Contribution of Multi-stakeholder Partnerships to Sustainable Landscape Management. Project Report. http://www.macaulay.ac.uk/LandscapePartners/Summaryreport_May2013.pdf (2016.02.10.)

³ <https://de.wikipedia.org/wiki/Distelverein> (2016. 01.16.)

ködés hatékony és csaknem egyetlen működőképesen megvalósítható formája a helyi közösségek bevonásával történő és önkéntes együttműködésen alapuló közösségi tájgondozás.

1. TÁJGONDOZÁS ÉS „TÁJGONDOZÓK” KÉPZÉSE NÉMETORSZÁGBAN

A tájgondozás terén elért német sikerek egyik alappillére a megfelelő szakirányú képzések és ebből adódóan a felkészült szakemberek jelenléte a tájgondozásban.

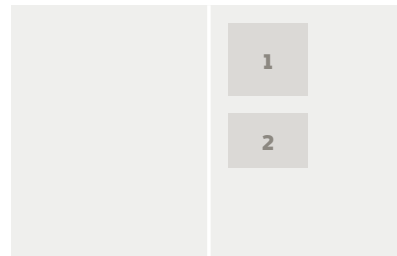
A Német Szövetségi Köztársaság területén 66 olyan felsőfokú képzési hely, illetve szak működik, amely főiskolai (BSc), vagy egyetemi (MSc) szintű képzés keretében tájgondozási feladatokra készít fel szakembereket (pl. tájtervező, tájrendező, biológus, geográfus, geoökológus képzések). A természetvédelmi és tájgondozási feladatok végzésére felkészítő oktatási helyek tehát nagyon heterogének Németországban. A szakterületen végzett diplomások elsősorban szakhatóságoknál,

vagy független tervezőirodáknak helyezkednek el, illetve a Tájgondozási Szövetségek irányítóiként dolgoznak.⁴ Ezen felül a szakképesített „természet- és tájgondozó” államilag elismert továbbképzést elvégzők is szerepet kapnak a tájak gondozásában, például a természetvédelmi területek kezelésében, valamint parkorként.

A tájgondozásban tevékenykedő, képzett szakemberek létszámát összesen 12 000 főre lehet becsülni Németország területén (2004-es adatok alapján). Ebben a létszámba természetesen nem számítják bele a Német Tájgondozási Szövetség (DVL) által összefogott szervezetekben tevékenykedő, tájgondozást, természetvédelmi kezelést végző, ám szakképesítéssel nem rendelkező mintegy 10 000 gazdát.⁵

2. A NÉMET TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉG ALAPESZMÉJE ÉS FŐBB CÉLKITÚZÉSEI

A Tájgondozási Szövetség azzal az általános célkitűzéssel létesült

1. ábra/fig.:

A Német Tájgondozási Szövetségeken belül megvalósuló háromoldalú együttműködést szemléltető ábra:
 – természetvédelem
 – mezőgazdaság
 – politika
 együttműködése / Trilateral cooperation within the German Landcare Associations – the cooperation of nature conservation, agriculture and policies
 (FORRÁS/SOURCE: KAERLEIN, 2015)

2. ábra/fig.:

A Német Tájgondozási Szövetség taglétszámának változása 1985-től napjainkig. 2013-ban tíz új szervezet jött létre / Number of members of the German Landcare Association from 1985 to present day. 10 new organizations were created in 2013
 (FORRÁS/SOURCE: METZNER, 2013)

⁴ Blümlein, B. (szerk) (2008): *Natur als Motor ländlicher Entwicklung*. Helt 14. der DVL-Schriftenreihe „Landschaft als Lebensraum”. DVL, Ansbach. 55 p.

⁵ Metzner, J. (2013): *Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial*. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

Németországban, hogy a művelés alatt álló tájak (elsősorban mezőgazdasági tájak) megőrzését és fejlesztését szolgálja. Ez magában foglalja az ott élő állat- és növényfajok és élőhelyek, valamint a hagyományos tájhasználati módok megőrzését, továbbá a vidékfejlesztést és a helyi termékek támogatását. Közvetett célja, hogy a gazdálkodók a tájgondozási tevékenységek keretében megbízható másodlagos bevételi forrásokhoz jussanak az agrár-környezetvédelmi programokból.⁶

A Tájgondozási Szövetségek olyan szervezetek, amelyekhez önkormányzatok, civil szervezetek (pl. természetvédelmi egyesületek, naturparkok, turisztikai szövetségek, gazdaszövetkezetek), valamint magánszemélyek csatlakozhatnak tagként.⁷

A tájgondozási szövetségeket 2010 márciusa óta a Német Szövetségi Köztársaság Természetvédelmi törvénye (3. §. 4) is elismeri és azon szervezetek között nevesíti, amelyek kiemelt szerepet kapnak a természetvédelmi hatóságok által koordinált tájgondozási és kivitelezési munkálatok végrehajtásában, lebonyolításában, szervezésében.

A Német Tájgondozási Szövetség sikere alapvetően a települések, a gazdálkodók és a természetvédelmi szervezetek egyenrangú és önkéntes, alulról szerveződő együttműködésén alapul. A Szövetség vezetése egyenrangú félként kezeli a települési önkormányzatokat (települési politikusokat), a gazdálkodókat, valamint a természetvédelmi szervezeteket és hatóságokat, továbbá egyes esetekben a turizmus érintett képviselőit. Ennek az együttműködésnek a legnagyobb hozadéka az, hogy a természetvédelmi és a tájvédelmi intézkedések előzetesen egyeztetésre kerülnek az érintett szereplők között. Ezzel az esetleges konfliktusok idejében kiküszöbölhetők, illetve nagyobb hangsúlyt és elfogadottságot kaphat a tájakon a táji értékek megőrzése⁸ (1. ábra/Fig. 1).

3. A NÉMET TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉG KIALAKULÁSA, FELLENDÜLÉSE ÉS JÖVŐJE

A Tájgondozási Szövetségek története 1985-ben Bajorországban kezdődött. A tartomány észak-nyugati régiójában, Mittelfrank területén alapították meg az első Tájgondozási Szövetséget, valamint Kelheimban a „Szövetség az ökológiai értékes felületek megőrzésére” elnevezésű szervezetet, melyek elsőként rögzítették alapszabályukban a települések, a mezőgazdaság és a természetvédelem háromoldalú, egyenrangú részvételét. A DVL országos hálózatában ma is számos olyan tagszervezet megtalálható, amelyeket ebben a kezdeti időszakban létesítettek. Ezt követően 1990 és 1995 között jelentősen megnőtt a csatlakozó tagszervezetek száma elsősorban a keletnémet tartományok és Bajorország területén. 1995 és 2010 között lassú, de egyenletes mértékben fejlődött a szervezet. 2012 óta újból érezhető mértékben megnövekedett a csatlakozó tagok mennyisége, mindenképp a Baden-Württemberg Tartományban újonnan létesült tagszervezeteknek köszönhetően (2. ábra/Fig. 2)⁹.

Németország területe 295 regionális körzetre van felosztva.¹⁰ Ezek 52%-án, azaz több mint 150 regionális körzetben működik az országos hálózat (DVL) keretében tájgondozást végző tagszervezet. A Német Tájgondozási Szövetség ezért a jövőben feladatának tekinti, hogy további új tagszervezeteket hozzon létre és az ország teljes területére kiterjessze hálózatát.

Az újabb tagszervezetek létesülésének támogatására a DVL központi irodája 2013-ban kiadott egy 72 oldalas gyakorlati útmutatót a Tájgondozási Szövetségek alapításához. A kiadvány a létesítés és a működtetés alapvető kérdéseit tisztázza. Foglalkozik az alapítással kapcsolatos jogi tudnivalókkal, a lehetséges szervezeti formákkal (pl. egyesület, nonprofit kft), munka-

⁶ Karlein, M. (2015): Tájgondozási Szövetségek Németországban – ember és természet szolgálatában. pp. 145-168 In: Tájgondnokokkal a tájak fejlesztéséért. Konferencia kiadvány. Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Településtervezési Kar, Budapest. 2015. 12.10. p. 169 (Budapest, 2015. 12.10-én elhangzott előadás anyaga)

⁷ Kaerlein, M., Metzner, J., Uffeln, M. J., Weller, F. (2013): Landschaftsverbände erfolgreich organisieren – ein praxisleitfaden. Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL), Ansbach. 72. p.

⁸ Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

⁹ Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

¹⁰ https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Landkreise_in_Deutschland

ügyi és adózási kérdésekkel, a bevételi lehetőségekkel és a várható kiadásokkal, a jogi-felelősségi kötelezettségekkel, az adatvédelmi előírásokkal. Iránymutatást ad a megfelelő kommunikációs stratégia kidolgozásához. Praktikus tanácsokkal és ellenőrző listákkal segíti az újonnan alakuló szövetségeket a nyilvános megjelenéshez és a projektek tervezéséhez és lebonyolításához.¹¹

4. A TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉGEK (HELYI TAGSZERVEZETEK) HÁLÓZATA

A Német Tájgondozási Szövetség jelenleg 155 tagszervezettel, országos kiterjedésű működési területtel végzi a tájgondozási, tájfenntartási feladatokat Németországban. Minden egyes Tájgondozási Szövetség jogilag önálló, bejegyzett egyesületi formában működik.¹²

A tájgondozási szövetségek Németország összes szövetségi tartományában képviseltetik magukat, noha az egyes szervezetek elnevezései nem mindenhol egységesek. A Tájgondozási Szövetség országos szervezetébe a Schleswig-Holstein Tartomány Helyi Akciócsoportjai, a Baden-Württembergi Tájfenntartási Szövetségek (LEV), Észak-Rajna-Vesztfália Biológiai Állomásai, valamint néhány regionális, vagy országos hatáskörű alapítvány is bele tartozik. Ez a sokféleség jól kifejezi, hogy a Tájgondozási Szövetségek „világa” mennyire széles körű és sokrétű. A sokféleségből adódóan az országos hálózaton belül az egyes helyi szervezetek által végzett tájgondozási tevékenységek eltéréseket mutatnak.¹³

Az ország északi, északnyugati tartományaiban, illetve regionális körzeteiben még kevésbé épült ki a tájgondozási hálózat. Ez a nagyobb fokú urbanizációnak, az erősen iparosodott területeknek, vagy a nagyobb fokú erdősültségnek köszönhető. Ezekben a térségekben ellenérdekeltségek miatt kisebb a tájgondozási szövetségek támogatottsága, illetve a megalapításuk iránti igény.¹⁴

A Tájgondozási Szövetségek tagszervezetei átlagosan 50 taggal rendelkeznek. Működési területük általában regionális körzetekre terjed ki. Többnyire 10–18 település területén dolgozik egy-egy tájgondozási szövetség. Emellett létezik néhány tisztán városi, illetve néhány több régió területére kiterjedő tagszervezet is (pl. naturparkok esetén, illetve természeti adottságokból kiinduló területlehatárolás esetén).¹⁵

5. A NÉMET TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉG KÖZPONTI SZERVE (DVL) ÉS NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI

A tagszervezetek országos hálózatának központi érdekképviselői szervét, a Német Tájgondozási Szövetséget (DVL) 1993-ban hozták létre. E központi szerv számos magasabb szintű (tartományi, országos és Európai Unió szintű) feladatot is felvállal. A tagszövetségek irányításával kapcsolatosan felmerülő kérdésekben szaktanácsadással és továbbképzésekkel támogatja tagszervezeteit. Emellett biztosítja a helyi szövetségek (tagszervezetek) közötti tartományi és országos szintű szakmai eszmecsere, tapasztalatcserét is. A DVL ezen felül képviseli a tagszövetségeket, érdekképviselői szerepet vállal különösen a támogatási politika területén. A DVL összekötő szerepet is betölt a szaktárcák és a helyi tájgondozási szövetségek között. Az országos központ munkáját egyebek mellett a Német Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Minisztérium anyagilag is támogatja.

A DVL néhány tartományban tartományi irodákat, illetve koordinációs pontokat is üzemeltet célzottan annak érdekében, hogy a tájgondozási szövetségek az országos, illetve a tartományi keretfeltételeknek meg tudjanak felelni, pl. segítséget nyújtanak a természetvédelmi projektek koncepciójának kidolgozásában és a biomassza-hasznosítás témakörében.¹⁶

11 Kaerlein, M., Metzner, J., Uffeln, M. J., Weller, F. (2013): *Landschaftsverbände erfolgreich organisieren – ein praxisleitfaden*. Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL), Ansbach. 72. p.

12 Karlein, M. (2015): *Tájgondozási Szövetségek Németországban – ember és természet szolgálatában*. pp. 145-168
In: *Tájgondnokokkal a tájak fejlesztéséért*. Konferencia kiadvány. Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Településtervezési Kar, Budapest. 2015. 12.10. p. 169 (Budapest, 2015. 12.10-én elhangzott előadás anyaga)

13 Metzner, J. (2013): *Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland*. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

14 Kaerlein, Marie (DVL nemzetközi kapcsolatok koordinátora) szóbeli közlés (2015)

15 Kaerlein, Marie (DVL nemzetközi kapcsolatok koordinátora) szóbeli közlés (2015)

Az ansbachi székhelyű központ minden év májusában megrendezi egy háromnapos szakmai vándorkonferenciát a tagszervezetei számára. A konferencián aktuális kérdésekkel foglalkozó szakmai előadások mellett az egyes helyi szervezetek tapasztalatainak, sikereinek ismertetésére és helyszíni bejárásokra kerül sor. Az esemény alkalmával osztják ki a 11 éve alapított Német Tájgondozási Díjat (Deutscher Landschaftspflegepreis) mintaprojektek és kiemelkedő teljesítményű tagok számára.¹⁷

Az országos szervezet nemzetközi kapcsolatokat is ápol a bevezetőben már említett nemzetközi szervezetekkel.¹⁸ Tagja a 2004-ben a dél-afrikai Stellenbosch-ban megalapított Landcare International nemzetközi tájgondozási szervezetnek is.¹⁹

A Német Tájgondozási Szövetség tevékenységi köre nem csupán Németország területére korlátozódik. Tapasztalataival támogatja közép-európai tájgondozási szövetségek létesítését is. A Német Környezetvédelmi és Természetvédelmi Minisztérium (UBA) létrehozott egy támogatási programot a közép-európai országok számára, környezetvédelmi és természetvédelmi témákban (Beratungshilfeprogramm BHP). Ennek a programnak köszönhetően jött létre egy

Német–Román Tájgondozási Projekt a DVL közreműködésével. A projekt elsődleges célja a Kárpátok tájainak a megőrzése.²⁰ 2015. májusában fogtak hozzá német támogatással a Hargita megyei Tájgondozási Szövetség kialakításához. Ennek keretében a Német Tájgondozási Szövetség egy egyhetes képzést szervezett Romániában a tájgondozási tapasztalataik átadására.²¹ Német támogatással arra is lehetőség nyílt, hogy a helyi gazdák önjáró motoros fűkaszák működését is kipróbálják a Pogány-Havasok hegyi rétjein²² (1. kép/Pic. 1). A DVL segíti a magyar Tájgondnok rendszer beindítását is. A Tájgondnoki Program során 2015. decemberében részt vettek a BCE Tájépítészeti és Településtervezési Kara által megrendezett „Tájgondnokokkal a tájak fejlesztéséért” című konferencián is egy vendégelőadással.²³

6. A TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉGEK SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYA ÉS IRÁNYÍTÁSA

A tájgondozási szövetségek sikere Németországban jelentős részben annak köszönhető, hogy a tagszervezetek irányítását jól felszerelt irodákban, szakmailag hozzáértő, főfoglalkoztatású ügyvezetők végzik. Az

- 16** Metzner, J. (2013): *Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung* 45(10/11) p. 299-305.
17 [http://www.lpv.de/\(2015.11.10.\)](http://www.lpv.de/(2015.11.10.))
18 <http://www.landcarecentral.org/global.htm>
19 <http://www.silc.com.au/> (2016.02.09.)
20 <http://szekelyhon.ro/galeriak/view/3471/kaszalas-modern-eszkozokkal>
21 Kaerlein, Marie (DVL nemzetközi kapcsolatok koordinátora) szóbeli közlés (2015)
22 <http://poganyhavas.hu/menu.php?menu=projektek> (2016.02.09.)
23 Illyés, Zs. (2016): Tájgondozás, mint a tájvédelem helyi eszköze. In: 4D TÁJÉPÍTÉSZETI ÉS KERTMŰVÉSZETI FOLYÓIRAT (40) pp 14-23.

1. kép/pict.:
A Német Tájgondozási Szövetség segítséget nyújt Erdélyben is a tájgondozási rendszer kiépítéséhez – gyimesi kaszálókaláka / The German Landcare Association has been

helping with building a landscape management system in Transylvania – community scything in Gyimes
(FORRÁS/SOURCE: [HTTP://ERDELY.MA/UJKEPEK/2010/08/NAGY/1077032.JPG](http://erdeley.ma/ujkepek/2010/08/nagy/1077032.jpg) 2016.02.19.)

2. kép/pict.:
Ötszáz juhász is közreműködik a Tájgondozási Szövetségekben Németországban / Five hundred shepherds are involved with Landcare Associations in Germany

(FORRÁS/SOURCE: [WWW.STREUOBSTWIESEN-NIEDERSACHSEN.DE](http://www.streuobstwiesen-niedersachsen.de))

(FORRÁS/SOURCE: [HTTP://WWW.STREUOBSTWIESEN-NIEDERSACHSEN.DE/](http://www.streuobstwiesen-niedersachsen.de/) 2016.02.19.)

3. kép/pict.:
Felhagyott gyümölcsös Alsó-Szászországban / Abandoned orchard in Lower Saxony

ügyvezetők bérezése a közalkalmazotti bértábla alapján történik.²⁴

A tájgondozási szövetségek csaknem fele (46%) önálló irodával rendelkezik. A szövetségek 42%-ának székhelye az önkormányzati hivatalokban (az esetek többségében a járási központi hivatalokban) van, így a térbeli közelségnek köszönhetően a szövetségek vezetősége nagyon szorosan együtt tud működni a természetvédelmi és a mezőgazdasági hatóságokkal. A szövetségek 8%-a egyéb civil szervezetekkel, illetve 2%-uk naturparkokkal alakított ki és tart fent közös irodát.²⁵

Az ügyvezetőnek megalapozott mezőgazdasági vagy természetvédelmi, természet- és környezettudományi szakirányú diplomával kell rendelkeznie. A tájgondozási szövetségek munkájának megfelelő irányításához elengedhetetlenek a természetvédelmi, a mezőgazdasági, a turisztikai, az erdőgazdálkodási, a halászati, a vízgazdálkodási, valamint a vadászati szakismeretek. A német tapasztalatok azt bizonyítják, hogy emellett előnyös, ha gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkezik az ügyvezető tájfenntartási és kivitelezési munkák terén, valamint a támogatások előteremtéséhez is van érzéke.²⁶

A tájgondozási szövetségek munkáját túlnyomó részt tájépítész-tájrendező,

biológus vagy mezőgazdász diplomával rendelkező szakemberek irányítják. A szövetségek vezetői csaknem kivétel nélkül (92%-ban) főfoglalkoztatású alkalmazottként látják el feladataikat, 65%-uk esetében teljes munkaidőben. A tájgondozási szövetségeket irányító irodák vezetői a szakmai lebonyolítói feladatok mellett végzik a szövetségek ügyvezetését, marketing-kommunikációs feladatait, a kapcsolatépítést, az anyagi támogatások előteremtését, valamint az önkéntes munkák szervezését. A szakhatósági előírásokból adódó időigényes ügyviteli feladatok végrehajtására számos tájgondozási szövetség adminisztrációs munkatársat is foglalkoztat. Egy-egy szövetség élén átlagosan 1,5-2,5 főfoglalkoztatású munkaerő dolgozik.²⁷

Nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy milyen szakirányú végzettség a legalkalmasabb a tájgondozási szövetségek irányítására. A személyes motiváció, a helyismeret és a társadalmi elfogadottság, a közismertség, a jó kommunikációs és problémamegoldó képesség, a határozott és meggyőző fellépés, a hitelesség sokszor legalább annyira fontos tényezők a Tájgondozási Szövetség sikere tekintetében.²⁸ A helyismerettel és kötődéssel rendelkező „kulcs emberek” kiemelkedő szerepét magyar pél-

²⁴ Kaerlein, M., Metzner, J., Uffeln, M. J., Weller, F. (2013): *Landschaftsverbände erfolgreich organisieren – ein praxisleitfaden. Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL), Ansbach. 72. p.*

²⁵ Metzner, J. (2013): *Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.*

²⁶ Kaerlein, M., Metzner, J., Uffeln, M. J., Weller, F. (2013): *Landschaftsverbände erfolgreich organisieren – ein praxisleitfaden. Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL), Ansbach. 72. p.*

²⁷ Metzner, J. (2013): *Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.*

dák is alátámasztják pl. a Mesés Hetés és a Cserhát Mintaprogram kapcsán.²⁹

7. A TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉGEK ÉPÍTŐELEMEI

Önkormányzatok

A Tájgondozási Szövetségekben 2013-ban kb. 2000 települési önkormányzatot, 25 körzeti jogú várost és 115 regionális körzetet tartanak nyilván tagként. A legnagyobb arányban a bajorországi települések csatlakoztak a Szövetségekhez. A tartomány területén 1500 település vesz részt a tájgondozásban. A csatlakozó települések száma a zöldítésnek köszönhetően fokozatosan nő Baden-Württemberg tartomány területén is. Jelentős különbségek mutatkoznak az együttműködési szándékban a Német Szövetségi Köztársaság északi, északnyugati és déli, délkeleti tartományai között. Az önkormányzatok érdekeltek az együttműködésben, hiszen a tájgondozási szövetségek a tevékenységük által tehermentesítik az elsőfokú természetvédelmi hatóságokat és az önkormányzatokat az egyeztetések és a fenntartási feladatok terhe alól.³⁰

Gazdák, mezőgazdasági üzemek

A tájgondozási szövetségek működése nagy mértékben a helyi gazdákkal kialakított partneri viszonyon alapul. Németország szerte jelenleg mintegy 10 000 gazdálkodó, közöttük mintegy 500 juhász működik együtt a tájgondozási szövetségekkel (2. kép/Pic. 2).³¹ (Meg kell jegyezni, hogy egyes források,³² valamint a DVL honlapján található információs anyagok³³ 20 000 együttműködő gazdálkodót említene!) A tájgondozási feladatok elvégzésébe bekapcsolódó gazdálkodók száma várhatóan a jövőben is fokozatosan nő. A mezőgazdaság szereplői általában érdekeltek a tájgondozási szövetségekhez történő csatlakozásban, mivel a jelentős bevételeik származhatnak tájgondozási megbízások elvállalásából (lásd még 9. fejezetben).³⁴

Természetvédelmi civil szervezetek és hatóságok

A természetvédelmet többnyire tekintélyes német természetvédelmi szervezetek (mint a BUND és a NABU) helyi és körzeti csoportjai képviselik a tájgondozási szövetségekben. Rajtuk kívül vadásztársaságok, gyümölcs- és zöldségtermesztő egyesületek (3. kép/Pic. 3), halászati szövetkezetek, méhészeti szövetségek is éppen úgy tagjai a tájgondozási szövetségeknek, mint ahogy az Alpok Szövetség és a természetbarát egyesületek. Németország területén 1200-ra becsülhető azon természetvédelmet „képviseelő” egyesületek, civil csoportok száma, amelyek aktívan együttműködnek a tájgondozási szövetségekkel.³⁵

Magánszemélyek, tiszteletbeli tagok, szaktanácsadók

Összesen 8000 magánszemély csatlakozott a tájgondozási szövetségekhez „egyéni tagként”. Túlnyomó részt telektulajdonosok és önkéntes, tiszteletbeli segítők tartoznak közéjük. Számos tájgondozási szövetség munkáját szaktanácsadók is figyelemmel kísérik, és ők egyeztetik az aktuálisan megvalósítandó intézkedési terveket az érintett szakhatóságok (elsősorban természetvédelmi, mezőgazdasági és erdészeti, valamint vízügyi hatóságok) képviselőivel.³⁶

8. A TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉGEK MŰKÖDÉSÉNEK FINANSZÍROZÁSA

A tájgondozási szövetségek kiadásai többnyire az alábbi három részből tevődnek össze Németországban: irodai kiadásokból (irodabérlés, működési költségek), személyi kiadásokból, valamint konkrét tevékenységek és projektek megvalósításának költségeiből.

A tájgondozási szövetségek működésének és feladatainak a finanszírozása legnagyobb részét a tagi befizetésekből (15%), célzott anyagi támogatásokból, adományokból (8%), valamint EU támogatási

28 Kaerlein, Marie (DVL nemzetközi kapcsolatok koordinátora) szóbeli közlés (2015)

29 Máté, K. (2016): Gondoskodó helyi értékvédelem települési jó példái. In: 4D TÁJÉPÍTÉSZETI ÉS KERTMŰVÉSZETI FOLYÓIRAT (40) pp 44-53.

30 Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

31 Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

32 Blümlein, B. (szerk) (2008): Natur als Motor ländlicher Entwicklung. Helt 14. der DVL-Schriftenreihe „Landschaft als Lebensraum”. DVL, Ansbach. 55 p.

33 http://www.lpv.de/fileadmin/migrated/content_uploads/Kurzinfo_LPV_01.pdf (2015.11.10.)

34 Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

35 Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

36 Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände – Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

programokból, agrárkörnyezetvédelmi programokból és pályázatokból (50%) tevődik össze. További bevételi lehetőséget jelentenek a természetvédelmi projektek, önkormányzati és magánmegbízások bevételei. A tagi befizetések nagy része önkormányzatoktól származik.³⁷ A településektől, városoktól és regionális körzetektől befolyó összegek ezért a Szövetségek finanszírozásának igen jelentős részét képezik és a településekkel kiépített jó kapcsolat meghatározó eleme a tájgondozási szövetségek sikeres működésének.

A települések anyagi hozzájárulásának mértékét általában az érintett lakosság száma, a település alapterülete, vagy a területén elvégzendő tájfenntartási feladatok mértéke alapján határozzák meg.³⁸

A tájgondozási szövetségek pénzügyi szempontból relatív stabil, megbízhatóan működő szervezeteknek tekinthetőek, annak ellenére is, hogy az elmúlt években a pályázati és a támogatási összegek érezhetően csökkentek. A pályázatok megszűnéséből eredő finanszírozási bizonytalanságok, illetve a tervezhetőség hiánya hátráltatják például a mezőgazdasági üzemek együttműködési készségét, sőt veszélyeztetik azon vállalkozások létét, amelyek kifejezetten tájgondozási feladatok megvalósítására specializálódtak. A tájgondozási szövetségek által szervezett tájgondozási munkák finanszírozására kifizetett pénzüsszegek 75%-át helyi vállalkozók, illetve gazdálkodók kapják, ezért a szövetségek biztos anyagi hátterének fennmaradásában indirekt módon a gazdálkodók is erősen érdekeltek. A tartós működéshez a Német Tájgondozási Szövetségek töreksenek arra, hogy pénzügyi szempontból „több lábon álljanak”, azaz több forrásból is legyenek megbízható bevételeik.

Nonprofit jellegükből adódóan a tájgondozási szövetségeknek komolyabb tartalékképzésre általában nincs lehetőségük, pedig válságos évek alatt a tartalékaik biztosíthatnák a szervezet

fennmaradását, működőképességét. A kiegyensúlyozott pénzügyi háttér megteremtéséhez jó gyakorlat, hogy egyes szövetségi tartományok intézményesített, rendszeres, „állami” támogatással segítik a tájgondozási szövetségeket.³⁹

2013-ban 117 Tájgondozási Szövetségnél összesen 40 Millió Euró éves pénzforgalmat regisztráltak. Ez átlagosan mintegy 376 000 Eurót jelent egy egy tájgondozási szövetségre vetítve.⁴⁰

9. A TÁJGONDOZÁSI SZÖVETSÉGEK ÁLTAL VÉGZETT TEVÉKENYSÉGEK

A tájgondozási szövetségek gyakorlatilag minden olyan tevékenység lebonyolítására alkalmasak, amelynek a megvalósításához egy elismert, moderáló szerepet betöltő, professzionálisan működő helyi intézményre van szükség.⁴¹ Alkalmasak arra, hogy illetékességi területükön, régiójukban a tájfenntartás, tájgondozás valamennyi felmerülő feladatát koordinálják és ellássák.

A tájak megőrzését és helyreállítását szolgáló tájgondozási, illetve -fejlesztési feladatok nagyon sokrétűek és jelentős eltéréseket mutatnak a regionális célok, valamint a helyi természeti adottságok függvényében. Ezért az egyes szövetségek által végzett tevékenységek is különböznek egymástól. Feladatkörüket az determinálja, hogy milyenek az adott tájak természeti és társadalmi adottságai, azok tájhasználati módjai és hagyományai, valamint gyakran az anyagi keretfeltételek is befolyásolják az elvégzett feladatokat.

Fő feladatukat a klasszikus tájgondozási, tájfenntartási tevékenységek teszik ki, pl. faj- és biotópvédelem (4. kép/Pic. 4), mezővédő erdősávok gondozása, legeltetés (5. kép/Pic. 5), tájelemek és egyedi tájértékek kezelése (6. kép/Pic. 6), nedves és száraz rétek kaszálata (11. kép/Pic. 11), kisvízfolyások fenntartása, felhagyott gyümölcsösök ápolása (8. kép/Pic. 8), valamint fásítások és

³⁷ Metzner, J. (2013): *Landschaftspflegeverbände - Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial.* NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

³⁸ Kaerlein, M., Metzner, J., Uffeln, M. J., Weller, F. (2013): *Landschaftsverbände erfolgreich organisieren - ein praxisleitfaden.* Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL), Ansbach. 72. p.

³⁹ Metzner, J. (2013): *Landschaftspflegeverbände - Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial.* NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

⁴⁰ Karlein, M. (2015): *Tájgondozási Szövetségek Németországban - ember és természet szolgálatában.* pp. 145-168 In: *Tájgondnokokkal a tájak fejlesztéséért. Konferencia kiadvány.* Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Településtervezési Kar, Budapest. 2015. 12.10. p. 169 (Budapest, 2015. 12.10-én elhangzott előadás anyaga)

⁴¹ Kaerlein, M., Metzner, J., Uffeln, M. J., Weller, F. (2013): *Landschaftsverbände erfolgreich organisieren - ein praxisleitfaden.* Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL), Ansbach. 72. p.

4. kép/pict.:

Fajgazdag rétek kaszálása / Management of diverse grasslands (FORRÁS/DVL, MARIE KAERLEIN, 2016)

5. kép/pict.:

Felhagyott gyümölcsös legeltetése / Grazing

in an abandoned orchard

(FORRÁS/SOURCE: [HTTP://WWW.STREUOBSTWIENSEN-NIEDERSACHSEN.DE/IMAGE/IMAGE_GALLERY?UUIID=2B224FB6-175B-4CAE-A407-8DD31B292CDEB&GROUPID=10133&](http://www.streuobstwiesen-niedersachsen.de/image/image_gallery?uuiid=2b224fb6-175b-4cae-a407-8dd31b292cdeb&groupID=10133&)

T=1337677953489 2016.02.19.)

6. kép/pict.:

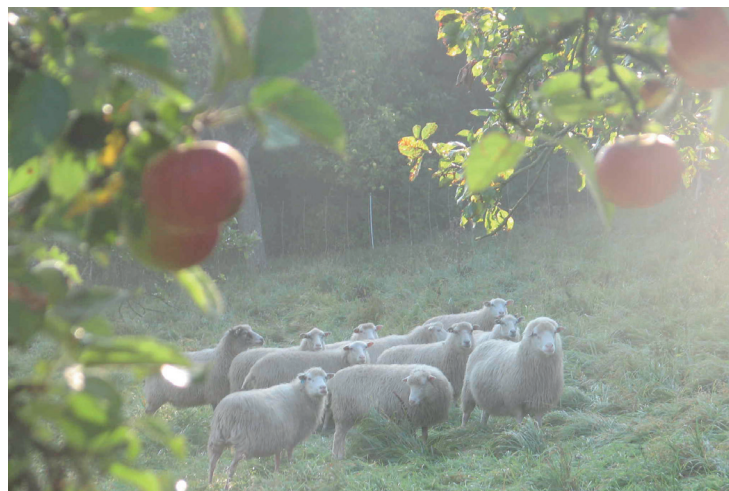
Idős kosárfonó fűzfák ápolását is felvállalják a tájgondozási szövetségek / Landcare associations are taking care of old basket willow trees as well

(FORRÁS/SOURCE: [HTTP://WWW.LPV-MERSEBURG-QUERFURT.DE/ABOUT-US/](http://www.lpv-merseburg-querfurt.de/about-us/) 2016.02.19.)

7. kép/pict.:

A tájgondozási szövetségek által gondozott rétek számos növény- és

állatfaj fennmaradását segítik elő / Meadows managed by Landcare Associations ensure the survival of numerous plant and animal species (FORRÁS/SOURCE: [HTTP://WWW.LPV-MERSEBURG-](http://www.lpv-merseburg-)

növénytelepítések kivitelezése (9. kép/Pic. 9), invazív növények irtása. Utak, vasutak, nagyobb területigényű épületek létesítésekor a pótló és az ellensúlyozó intézkedések megvalósításában, továbbá a védett területek természetvédelmi kezelésében is jelentős szerepet vállalnak. A LIFE-projektek, a Natura 2000 tervek, valamint a Vízügyi Keretirányelv megvalósításához is segítséget nyújtanak. A feladatok megvalósítása a szakhatóságokkal, a telektulajdonosokkal, valamint a gazdálkodókkal egyeztetett szakági tervek alapján történik.⁴² Az ökokontóval kapcsolatos intézkedésekre is kiterjed tevékenységi körük.⁴³ Közreműködnek a települések és a regionális körzet területén folyamatban lévő tervezések (pl. tájrendezési tervek) lebonyolításában, részt vesznek a tervezés-

tetési folyamatban. Felvállalják és biztosítják a tervek utóellenőrzését, monitorozását is. Elősegítik a térségben folyó szelíd turizmust, falusi turizmust. Térképeket, információs kiadványokat, honlapot készítenek, kerékpáros és gyalogos útvonalakat, tanösvényeket alakítanak ki a helyi látnivalók bemutatására. Farmlátogatások, vezetett túrák, tanfolyamok, táborok szervezésével a környezettudatosságot és környezeti nevelést szolgálják. A Szövetségek feladatai közé tartozhat az is, hogy szaktanácsadással és marketing tevékenységgel segítsék a helyi mezőgazdaság szereplőit (pl. a tradicionális helyi termékek felkarolásával, helyi piacok és élelmiszerláncok létesítésével) és bekapcsolják a gazdálkodókat a térség gazdasági vérkeringésébe. Szaktanácsot adnak a tájgondozás során

⁴² Kaerlein, M., Metzner, J., Uffeln, M. J., Weller, F. (2013): Landschaftsverbände erfolgreich organisieren - ein praxisleitfaden. Deutscher Verband für Landschaftspflege (DVL), Ansbach. 72. p.
⁴³ Pádárné, T. É. (2014): Az ökokontó szerepe a német tájvédelemben és tájgondozásban. In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (34) pp 42-59.

QUERFURT.DE/ATTACHMENTS/IMAGE/IMG_0946.JPG?TEMPLATE=GENERIC,
2016.02.19.)

8. kép/pict.:

A tájgondozási szövetségek által végzett feladatok közé tartozik a

felhagyott idős gyümölcsösök gondozása / Management of abandoned old orchards is one of the tasks of Landcare Associations

(FORRÁS/SOURCE: [HTTP://WWW.STREUOBSTWIESEN-](http://WWW.STREUOBSTWIESEN-)

NIEDERSACHSEN.DE/
2016.02.19.)

9. kép/pict.:

Tájhonos gyümölcsfajták telepítése a Mittelfranki Tájgondozási Szövetség szervezésében / Planting of local fruit

landraces organized by Mittelfrank

Landcare Association

(FORRÁS/SOURCE: [HTTP://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

[PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML](http://WWW.LPV-MITTELFRAKEN.DE/INDEX.PHP/STREUOBST-PFLANZUNG-UND-PFLEGE.HTML)

keletkező anyagok biomassa-hasznosítási céllal történő felhasználásához is.⁴⁴

A legtöbb Tájgondozási Szövetség „csak” a felsorolt tájgondozási feladatok lebonyolítását végzi. Nem rendelkeznek a fenntartási és a kivitelezési munkákhoz szükséges mezőgazdasági gépparkkal, telephellyel, vagy a legeltetéshez állatokkal. A helyi gazdákat vagy vállalkozókat bízzák meg a szükséges tájgondozási feladatok ellátására.

Létezik azonban 16 olyan tájgondozási szövetség (tagszervezet) Németország területén, amely saját birtokot, telephelyet üzemet és a fenntartási munkákat saját maga hajtja végre. Azokon a területeken van kiemelt jelentősége ennek a konstrukciónak, ahol nem jár sikerrel a helyi gazdák, gazdaságok érdekeltté tétele a tájgondozásban

és sikertelen a bevonásuk az együttműködésbe. Elsősorban Szászország területén terjedt el ez a tájgondozási mód, ahol öt tájgondozási szervezet rendelkezik saját gépparkkal, állatállománnyal, gazdasággal⁴⁵ (10. kép/Pic. 10).

ÖSSZEGZÉS

A német tapasztalatok elemzéséből kitűnik, hogy a tájgondozási rendszer kiépítéséhez kulcsfontosságú a megfelelő szakképzettséggel és elhivatottsággal rendelkező, „karizmatikus” személyi állomány, valamint a stabil működést biztosító finanszírozás megteremtése. A német gyakorlatban a „tájgondnokok” kiválasztásánál a legfőbb szempont az elhivatottság, a megfelelő szemlélet

⁴⁴ Karlein, M. (2015): Tájgondozási Szövetségek Németországban - ember és természet szolgálatában. pp. 145-168 In: Tájgondnokokkal a tájak fejlesztéséért. Konferencia kiadvány. Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Településtervezési Kar, Budapest. 2015. 12.10. p. 169 (Budapest, 2015. 12.10-én elhangzott előadás anyaga)

⁴⁵ Metzner, J. (2013): Landschaftspflegeverbände - Markierzeichen des kooperativen Naturschutzes in Deutschland. Strukturen, Arbeitsweise und Potenzial. NuL Naturschutz und Landschaftsplanung 45(10/11) p. 299-305.

10. kép/pict.:

A Tájgondozási Szövetségek egy része saját gépparkkal és állatállománnyal rendelkezik a tájgondozás feladatok ellátásához / Some Landcare Associations

have their own machinery and livestock for landscape management purposes (A FOTÓ ILLUSZTRÁCIÓ/ PICTURE FOR ILLUSTRATION, FORRÁS/SOURCE: KAERLEIN, M., 2015)

11. kép/pict.:

Fajgazdag rétek kaszálása / Management of diverse grasslands (FORRÁS/SOURCE: DVL, MARIE KAERLEIN, 2016)

(„érzékenység a tájra”), a szükséges helyismeret, a kapcsolati tőke, valamint kommunikációs képesség megléte. A tevékenység szerteágazó jellege és összetettsége miatt alapvető követelmény Németországban, hogy a tájgondozás irányítását felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező személyek végezzék.

A sikeres német modell rámutat arra, hogy egy országos szintű tájgondozási hálózat működtetéséhez elengedhetetlen egy olyan kapcsolati rendszer kiépítése is, amelynek a segítségével megvalósítható a tájgondozást irányítók (Magyarországon: tájgondnokok) rendszeres tapasztalatcseréje, információátadása, szakmai támogatása és érdekvépviselete. Annak érdekében, hogy a tájgondozásban résztvevők folyamatosan tájékozottak legyenek a tájgondozást érintő keretfeltételek változásaiban (pl. események, jogszabály-változások, pályázati lehetőségek, futó projektek), a tájgondnokok időnkénti szakmai továbbképzése is szükség van. Fontos, hogy naprakészen ismerjék az egyes tájegy-

ségek környezeti állapotának változásait és a környezeti monitoring rendszerek adatait. Rendszeresen képet kell kapjanak a tudományos kutatások eredményeiről és a technológiai újításokról is (eszközök, fenntartó gépek).

Köszönet illeti a Német Tájgondozási Szövetség (DVL) munkatársait szakmai támogatásukért. Különös köszönet illeti vendégelőadómat Marie Kaerleint (a DVL nemzetközi kapcsolatok koordinátorát), aki 2015. december 10-én megtartott előadásával és jelenlétével megtisztelte a „Tájgondnokok a tájak fejlesztéséről” c. konferenciát és elősegítette jelen tanulmány elkészítését. ©

SUMMARY

A SUCCESSFUL LANDSCAPE MANAGEMENT MODEL IN GERMANY

International landscape management organizations with decades of experience may provide useful examples for the planned Hungarian landscape management system. Organizations that can function as models for the Hungarian system in their approach, objectives, responsibilities and structure have been operating in several countries of the world.

German Landcare Association (DVL), which operate nationwide, can be regarded as a clear success. Landcare Associations have been working as an institution in the field of community-based landscape management since 1985, with proven methods and a professional approach. The goal of this paper is to showcase this German model. It will introduce the organizational model of the Landcare Association, professional requirements for running the associations, their functions in landscape and nature conservation and their financial system.

The analysis of the experience in Germany shows that having professionally trained, devoted, „charismatic” personnel and stable financing system is key to establishing a landscape management network. In German practice, the most important requirements for future „landscape managers” are devotion, proper approach („sensitivity towards landscapes”), local knowledge and connections, as well as good communication skills. Due to the multi-faceted and complex nature of the job, having relevant qualifications is a basic requirement for landscape managers in Germany.

Three decades of German practice show that a grassroots system of landscape management, involving local communities and based on voluntary co-operation is an efficient – and almost the only viable – form of landscape and nature protection and land-use management.

I would like to show my gratitude to the members of the German Landcare Association(DVL), and especially to Marie Kaerlein, for their professional support and help in writing this paper. ©

TÁJGONDOZÁS, MINT A TÁJVÉDELEM HELYI ESZKÖZE

LANDSCAPE MANAGEMENT AS A LOCAL TOOL FOR LANDSCAPE PROTECTION

SZERZŐ/BY:
ILLYÉS ZSUZSANNA

A tájvédelem¹ olyan közérdekű tevékenységek rendszere, amely egyrészt a tájak értékeinek megőrzésére és helyreállítására irányul, másrészt a tájak használatának folyamatában a terhelhetőség és a használói igények összehangolására törekszik. A tájvédelmi tevékenység egyik pillére a tájak esztétikai és funkcionális adottságait és jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek, tájalakítási folyamatok és egyedi tájértékek feltárása. A tájvédelmi tevékenység másik pillére az aktív közreműködés a fenntarthatóság, az esélyegyenlőség és az együttérzés szempontjait képviselve a társadalmi csoportok tájat érintő döntéseiben, a megegyezés folyamatában. A két pillér és közöttük a megfelelő kapcsolat megteremtéséhez a teljes feladatkört lefedő, a tervezéstől a végrehajtásig terjedő szakfeladat-struktúrára és szakembergárdára lenne szükség. Hazánkban a tájak védelmével leginkább a tervezési tevékenységek és szakhatósági feladatok kapcsán, valamint a védett természeti területek kezelése során és a civil szervezetek aktivitásaként találkozunk. A tájvédelemmel foglalkozó szakembergárda jellemzően diplomás tájépítész, és az irányítás, tervezés területén tevékenykedik. Az Európai Tájegyezményhez csatlakozó országok közül a törvénykezéstől

a gondozásig terjedő tájvédelmi feladatkört ellátó szervezeti struktúra Németországban példaértékű módon épült ki.² A hazai rendszer tekintetében a tájvédelem helyi közérdekű képviselője szinte teljességgel hiányzik. A hiány pótlására a Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Kara a végrehajtásban, helyi szinten tevékenykedő szakemberek, a tájgondnokok képzését tervezi.

MIÉRT VAN SZÜKSÉG A TÁJGONDNOKOKRA?

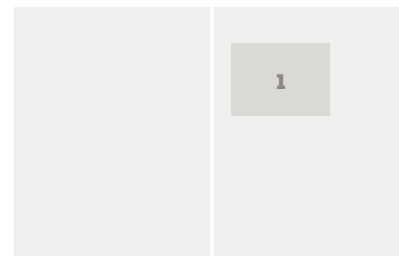
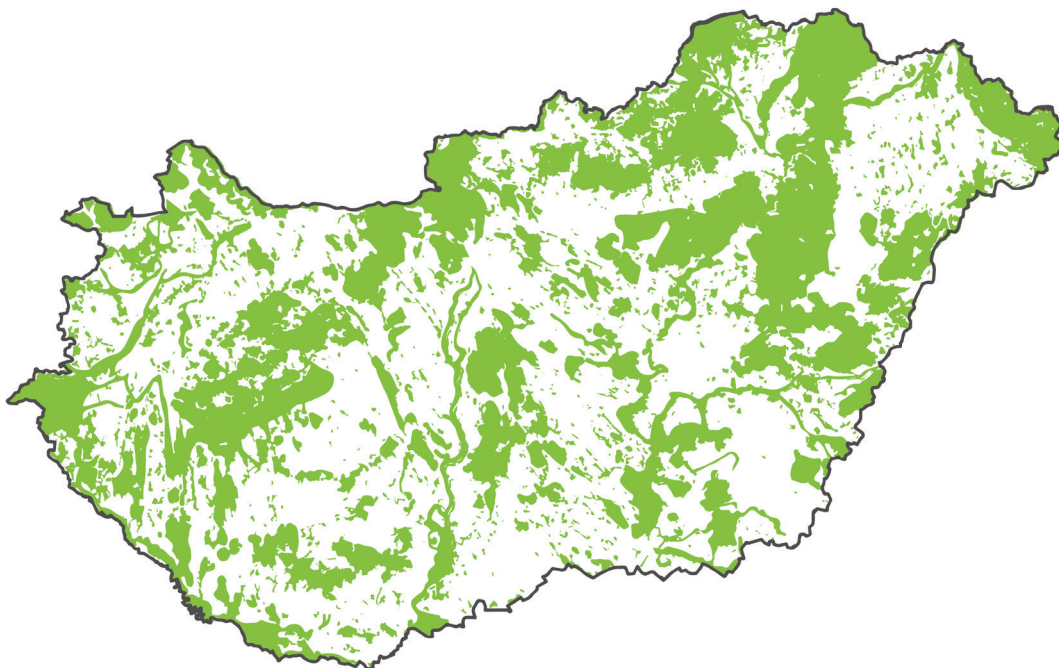
Az alábbiakban röviden szeretnénk áttekinteni, hogy a tervezés és a programozás oldaláról milyen felhatalmazások teszik egyre szélesebb körű és sokrétűbb közfeladattá tájaink helyi védelmét, melyek azok a területi megkülönböztetések és egyben feladatok, amelyek tájgondnokot igényelnének.

ÖKOLÓGIAI ÁLLAPOT VÉDELME

Hazai tájainkon területi arányát tekintve legnagyobb volumenű feladatkör az értékes természeti területek védelme, ezen belül is a kedvező ökológiai állapot és funkciók fenntartása. Az Európai

¹ http://www.termeszetvedelem.hu/user/browser/File/Taj/Tajvedelmi_kezikonyv_4_kiadas_201405.pdf
2015.11.25.

² H. Horváth N. (2016): Sikeres tájgondozási modell Németországban, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

1. ábra/fig.:
Természeti örökség
védelme a tájban' /
Protection of natural
heritage in the
landscape'

Unióhoz történő csatlakozást követően kijelölt Natura 2000 területek részben magukban foglalják a hazai jogrend alapján védetté nyilvánított területeket. Az egyedi jogszabállyal védett terület az ország területének 9,5 %-ára, 8900 km²-re³ terjed ki. Ezekben a területeken a védetté nyilvánítás teremt jogi alapot az itt található élő és élettelen természeti értékek hosszú távú megőrzéséhez, melynek megvalósítási eszközrendszerét a területek kezelési tervei tartalmazzák. A nemzeti park igazgatóságok feladata a védett területek állapotának szakfelügyelete. Az állapotot figyelő természetvédelmi örök (250 fő jelenleg) fejenként átlagban 8000 hektáron látnak el konkrét őrzési feladatokat: 3400 ha országos jelentőségű védett természeti területen és 4600 ha ezen kívül eső Natura 2000 területen, továbbá 150 régészeti lelőhelyet kell felügyelniük.⁴ A nemzeti park igazgatóságok csak 2500 km² országos szintű védelmet élvező területen végeznek saját hatáskörben természetvédelmi vagyongazdálkodást. A fennmaradó 6500 km² országos szinten védett területen és a helyi védett területeken (431,5 km²) az önkormányzatok, illetve a civil természetvédelmi szervezetek (egyesületek, alapítványok) végzik a természetvédelmi felügyeleti és kezelési

tevékenységet.⁵ A Natura 2000 területeken, függetlenül azok esetleges magyar védettségi szintjétől, az agrártámogatási rendszer ösztönzi a gazdálkodókat a területek környezettudatos használatára, kezelésére. A közösségek és gazdák által kezelt hazai és közösségi védelmet élvező természeti terület összességében közel 18000 km²-re terjed ki.

A számok tükrében mindenképpen megállapítható, hogy a fajok és élőhelyek tekintetében nagyra értékelt területek állapotának felügyeletéhez és kezelésének irányításához sokkal több, természetvédelmi ismeretekkel felruházott helyi szakemberre lenne szükség.

A természetvédelem eszközrendszere mellett a területi tervezés keretein belül keletkeznek a táj használatára vonatkozó kötelezésekkel járó kijelölések. Ezek egyike az Országos Ökológiai Hálózat (OÖH), amely az ország területének 35%-át (33.465 km²) fedi le. A hálózaton belül az ökológiai stabilitás érdekében nem csak az értékes növényzeti örökség minőségének, hanem az élőhelyek megfelelő kapcsolatrendszerének fenntartása is feladat, melyet a megfelelő területhasználatok rögzítésével kell a tervben és végrehajtása során biztosítani. Az ökológiai hálózat magterületét

³ <http://www.termeszetvedelem.hu/vedett-teruletek-keresoje> 2015.11.25.

⁴ <http://www.termeszetvedelem.hu/orszolgalat> 2016.02.13.

⁵ <http://www.termeszetvedelem.hu/vedett-teruletek-keresoje> 2015.11.25.

ⁱ - Natura 2000 területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

- Védett természeti területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

- Országos Ökológiai Hálózat (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.) /

- Natura 2000 sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

- Nature protection sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

- National Ecological Network (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

többnyire védett természeti területek tömbszerű foltjai fedik le. A hálózaton belül a védett természeti területek aránya nagyobb, mint 80%. Az egyedi jogszabályi védelemmel nem rendelkező területek – jellemzően az ökológiai folyosók és a puffer területek – általában helyi szinten sem védettek, sőt helyenként növénytakaróval sem rendelkeznek (nem hiba ez, hiszen csak táplálkozási területként, vagy rehabilitációs szempontok alapján sorolták be őket). Az ökológiai hálózat térszerkezetében jelentős szerepe van a felszíni vízhálózatnak, melynek partjai egyben a rendszer legváltozékonyabb és egyben legnehezebben kezelhető elemei is, hiszen az inváziós fajok számára is ökológiai folyosóként működnek. A kijelölt ökológiai térszerkezet védelme építéshatósági eljárások során merül fel és gyakran visszaminősítéssel végződik. A nem védett, nagyságrendileg 6500 km² ökológiai hálózathoz tartozó terület állapota szintén helyi kezelési, fejlesztési feladatok felismerésével és ellátásával lenne biztosítható, ezt célzó ösztönző rendszer azonban még nem működik, pedig fontos lenne az ökológiai állapot megfigyelése, az értelmezés közvetítése a civilek számára, illetve a fenntartás szereplőinek motiválása, érdekeltté tétele. A védett és az ökológiai

hálózathoz tartozó területek összemáslásával kirajzolódik az ország magas természeti értékű területeinek felülete és térszerkezete, amely hazánk területének nagyjából 40%-át fedi le (1. ábra/Fig. 1).

Ezzel szemben őrszolgálattal biztosított felügyelet csak e területek felén biztosított, míg állami természetvédelmi vagyongazdálkodás mindössze 5%-án zajlik. Az ökológiai hálózat nem védett területeinek felügyelete, azaz a hálózat 20%-ának helyi védelme, fejlesztése szinte teljességgel megoldatlan.

A tájgondozás szempontjából fontos felismerés, hogy a megőrzési, kezelési feladat igen differenciált a fent lehatárolt területen, tekintettel arra, hogy a természeti örökség minősége tájanként nagy egyenlenségeket mutat. Az országos helyzetről a legátfogóbb képet a MTA Ökológiai és Botanikai Kutató Intézet (ÖBKI) által összefogott Magyarország Élőhelyek Térképi Adatbázisa (MÉTA) program és a hozzá kapcsolódó kutatások⁶ körvonalalták. A növényzeti örökség térképezése, majd értékelése alapján meghatározott természeti tőkeindex,⁷ a természetesség tekintetében 3-50% közötti különbségeket mutat. Az egyes területeken tehát az állapot szinten tartásához nem csak a kezelés, de egyedi stratégiák

6 Horváth F., Molnár Zs., Révész A., Pataki Zs., Polgár L. (2007): Magyarország élőhely-térképezési programja. *Térinformatika*. 5: 21-23.

7 Czucz B., Molnár Zs., Horváth F., Botta-Dukát (2008): The natural capital index of Hungary *Acta Botanica Hungarica* 50 (Suppl.): 161-177.

ii - Világörökségi helyszínek - Kultúrtájak (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)

- Régészeti lelőhelyek (forrás: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): Régészeti feltárás előtt - vagy helyett. Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest)

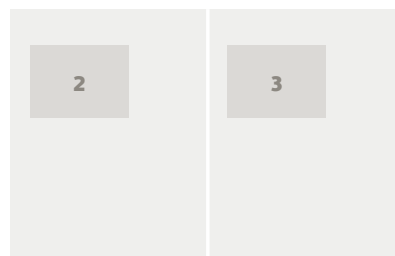
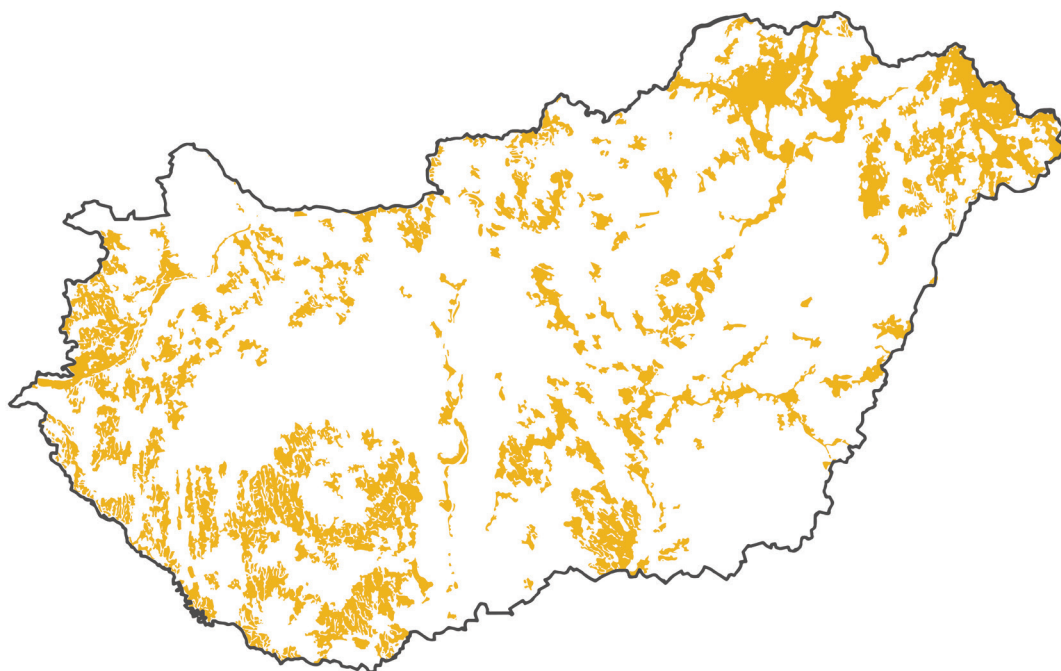
- Történelmi táj (forrás: Makádi M., Taraczközi A. (2007): A Föld, amelyen élünk 8. Mozaik Kiadó. Szeged) /

- World Heritage Sites - Cultural landscapes (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)

- Archaeological sites (source: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): Régészeti feltárás előtt - vagy helyett. Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest)

- Historical landscape (source: Makádi M., Taraczközi A. (2007): A Föld, amelyen élünk 8. Mozaik Kiadó. Szeged)

2. ábra/fig.:
Kulturális örökség
védelmeⁱ / Protection
of cultural heritageⁱⁱ

3. ábra/fig.:
Vegyes
területfelhasználású
társág / Area with
multiple land use
(FORRÁS/SOURCE:
[HTTP://WWW.
TERPORT.HU/
WEBFM_SEND/4209](http://www.terport.hu/webfm_send/4209)
2015.12.08.)

kidolgozása is szükséges. Megállapítható, hogy a tájgondozási feladat ökológiai kutatási, tervezési oldalról nem csak mennyiségében, de minőségében is körvonalazott országos szinten, és jelentős kezelési hiányokat mutat. A kedvező természeti és ökológiai állapot megőrzéséhez megfelelő számú és szaktudású és e feladattal megbízott ember jelenléte és helyi hatására lenne szükség.

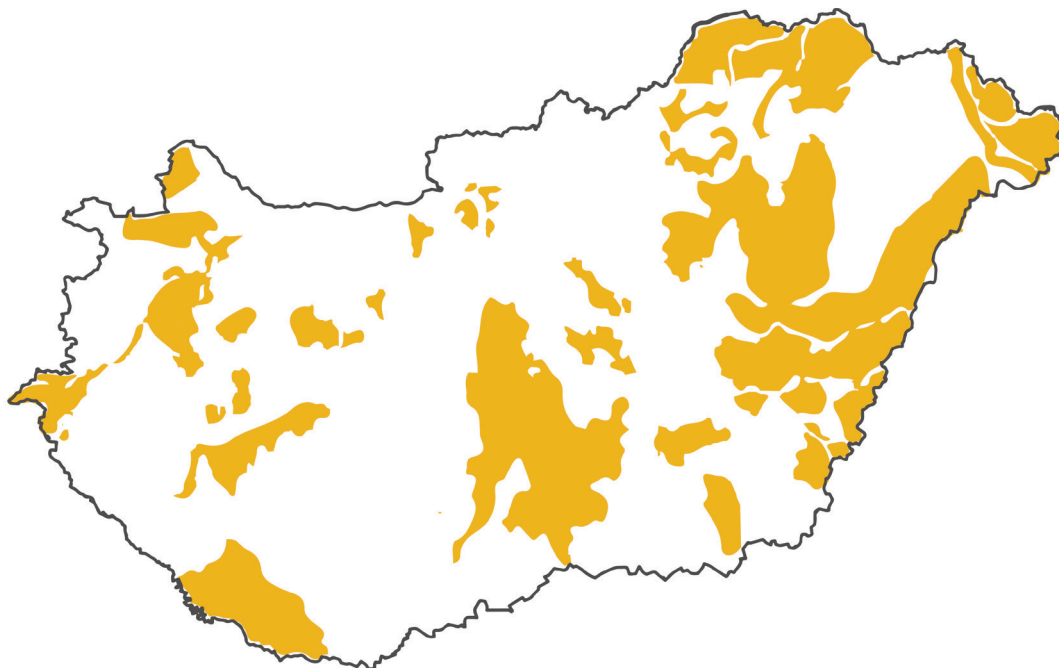
A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME

Nem vitatható, hogy az ember természeti állapotra ható szerepe leegyszerűsítve a biológiai sokféleség csökkentésével, a reprodukciós képesség gyengítésével, az élőhelyek zsugorodásával jellemezhető és ezért elsődlegesen fontos az ökológiai állapot védelme. A táj azonban nem csak veszített, hanem kapott is az ember keze munkája által az idők során, a táj kulturális gazdagítása is bekövetkezett és értéket jelentő számunkra. A tervezés és a védelem a kulturális örökségi elemeket szintén számba vette már országos és helyi szinten is, e tekintetben is sokrétű és gyakran egymást átfedő jogi védelmi rendszer alakult ki. Táj és népcsoport tartós kapcsolata a tájjelleg kialakításán, tájkarakter

gazdagításán túl számos egyedi vagy nagyobb területű épített örökségi elemmel tette változatossá tájainkat.

A táji örökség egy részénél nehéz szétválasztani egymástól a kulturális és természeti vonatkozásokat, mivel komplex értéket képviselnek, a nemzetközi szakirodalom gyakran kultúrtájként említi őket. Hazánkban ilyenek a Tájvédelmi Körzetek (39 db), a néprajzi értékekben, hagyományokban gazdag Naturparkok (9db) és a kultúrtájként meghatározott Világörökségi területek: Hollókő ófalu táji környezete, Pannónhalmi Bencés Főapátság közvetlen természeti környezete, Hortobágyi Nemzeti Park, Fertő vidéke, Tokaj-hegylajai történelmi borvidék. Ide sorolható az egyedi tájértékek jelentős része, igaz, pontszerűek, de gyakori ismétlődésükkel tájjelleget meghatározó elemek. Az ország területének 10%-át fedik le a fenti, egyedi jogszabállyal védett komplex értékű területek, ahol az állapot megőrzését biztosító feladatokat és intézkedéseket kezelési tervek rögzítik.

A területek komplexitásából következik, hogy ezen területeknek a kezelésében nem dominálnak az állami intézmények, a védett értékekhez hasonlóan sokszínű a tulajdonosi állomány is. A tájgondnokoknak mind a világörökségi

területeken, mind a tájvédelmi körzetek esetében elsősorban mediátori feladatokat kellene ellátnia a közérdek meghatározása és elfogadtatása céljából.

Az értékörzés és a fejlesztés szempontjából is meghatározó egy-egy tájegység régészeti lelőhelyben, műemlékekben és egyedi tájértékekben való gazdagsága. Az értékekre a pontszerű önállóság, szigetszerűség jellemző, csak néhány esetben keletkezett táji léptékben is számottevő területű védelem: a kulturális világörökségi területek mellett ide sorolható egyetlen történeti tájunk, a Tokaji Borvidék is.⁸ A 6. ábrán a kulturális örökség pontszerű elemei finomabb foltokba összeolvadva, egyetlen módon jelennek meg az ország térképén (2. ábra/Fig. 2), kirajzolják azokat a táji kulturális, néprajzi térségeket, ahol az együttműködéssel a kulturális örökség bemutatása a látogatók számára vonzerőt, a helyieknek kötődést és egyben bevételi potenciált jelenthet.

A tájgondnokok feladataival kapcsolatban talán meglepő a régészeti lelőhelyek emlegetése, hiszen ezen értékeink jellemzően földdel takartan, kevésbé érzékelhető kulturális elemként vannak jelen tájainkon. Az egyes tájakhoz kötődő identitáshoz, a szülőföld megéléséhez

azonban hozzátartozik a tájak történetének ismerete is, melyet korábban a generációkon átívelő szájhagyomány éltetett. Ma a régmúlt térképezése nem csak a kötődést, hanem a jövő előrevetítését is segíti, hiszen a változások törvényszerűségeire enged rácsodálkozni, azonban országos és helyi szinten is hiányzik Magyarországon az ehhez értő örökségvédelmi menedzser foglalkoztatása.⁹

A táj sorsát, változásait, kultúráját értő tájgondnoknak fontos missziója lehet e tudás átadása, helyi bemutatása, a tájat olvasni tanítás, a táji értékleltár gondozása. Vidéki térségeinkben a tájgondnok részben elláthatja az örökségvédelem és helyi értékleltár gondozási feladatokat is.

A tájgondnok a helyi öko- és hagyományturizmus értő menedzselője is lehet az ország területének közel harmadán.

A HAGYOMÁNYOS ÉS HAGYOMÁNYAIBAN MEGÚJULÓ GAZDÁLKODÁS FENNTARTÁSA

A tájak egyedisége a gazdálkodás tekintetében is önálló jellegű térségeket teremt. A legjobb szántóterületeinken létrejött nagyüzemi agrársivatagok kivételével (az ország területének hozzávetőlegesen 25%-a) a

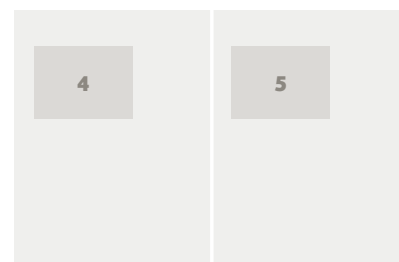
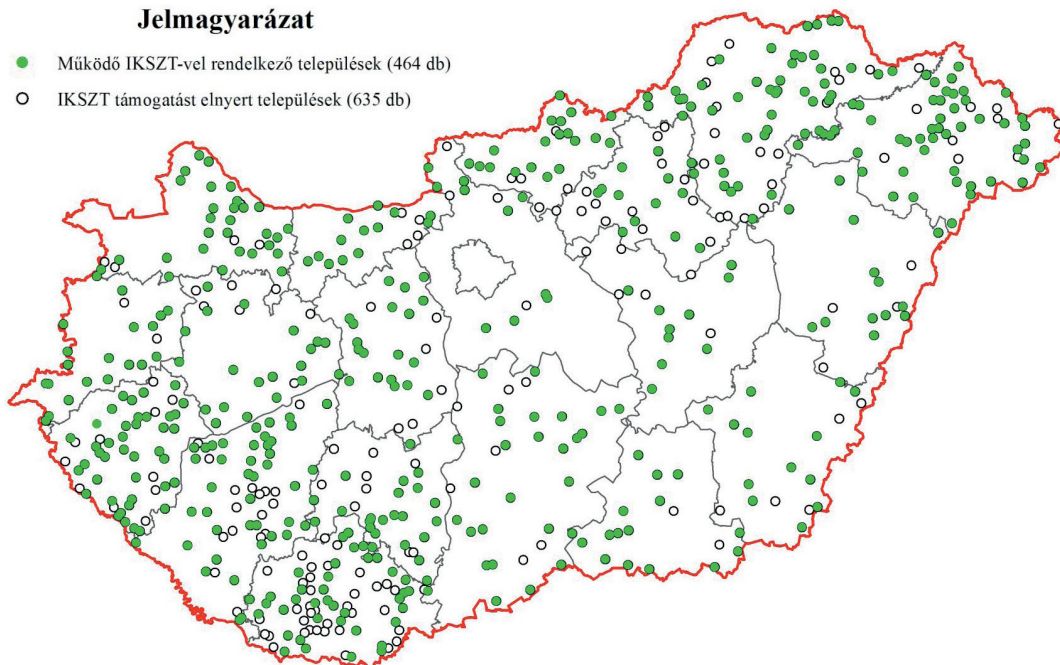
⁸ Kollányi László, Dancsókné Fóris Edina, Máté Klaudia: Tájgondozás, örökségvédelem a világörökségi területek védelmében, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

⁹ Máté K. (2016): Gondoskodó helyi értékvédelem települési jó példái, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

Jelmagyarázat

- Működő IKSZT-vel rendelkező települések (464 db)
- IKSZT támogatást elnyert települések (635 db)

4. ábra/fig.:

Érzékeny természeti területek / Sensitive natural areas

(FORRÁS: ÁNGYÁN J., TARDY J., VAJNÁNÉ MADARASSY A. (2003): VÉDETT ÉS ÉRZÉKENY TERMÉSZETI TERÜLETEK MEZŐGAZDÁLKODÁSÁNAK ALAPJAI. MEZŐGAZDA KIADÓ)

5. ábra/fig.:

IKSZT támogatást elnyert és már működő

IKSZT-vel rendelkező települések

elhelyezkedése / Location of municipalities receiving aid to create an Integrated Social and Service area (IKSZT) and municipalities with existing IKSZTs

(FORRÁS: [HTTP://WWW.IKSZT.HU/](http://www.ikszt.hu/) ADATPUBLIKACIÓK/TERKEPADATBAZIS.HTML 2015.11.28.)

többi mezőgazdasági területre a differenciált gazdálkodás jellemző. Az országos szerkezeti tervben meghatározott vegyes területfelhasználású térségek (8000 km²) (3. ábra/Fig. 3) a tájgondozás szempontjából a sokrétű gazdálkodás menedzsmentjének igényét jelentik. E területek részben magukba foglalják az Érzékeny Természeti Területként¹⁰ (ÉTT) meghatározott területeket (4. ábra/Fig. 4), melyek a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzésével szolgálják az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megővését. Az ország 40%-át fedik le nagyjából ezek a foltok, melyek részben átfednek a Natura 2000 területekkel. A fenntartásukhoz – ahogy a Natura 2000 területek esetében is – agrártámogatás is kapcsolódik, mellyel a hagyományos gazdálkodásra, a speciális gazdálkodási rendszer alkalmazására, a rendszabályok, technológiai előírások betartására ösztönözik a gazdákat. A gazdálkodás szakmai támogatására és a támogatások felhasználásának optimalizálására szerveződött a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat. A megyei képviselőkkel (19 db) országos hálózatot kialakító szervezet célja a vidék társadalmi-gazdasági fejlődése, felzárkóztatása, valamint a támogatási

források hatékony felhasználása a fenntartható mezőgazdálkodás érdekében.¹¹

Mivel a mezőgazdasági támogatást élvező területek szinte teljes egészében érintettek örökségvédelmi kérdésekben is, célszerű lenne a meglévő hálózat céljai közé – jelen folyóirat szám másik cikkében bemutatott német példa alapján – a komplex fejlesztéssel foglalkozó tájgondnoki rendszer és a tájgondnokokat összefogó szövetség létrejöttének támogatását is beilleszteni.

HOZZÁJÁRULÁS A TÁJAK NÉPESSÉGMEGTARTÓ KÉPESSÉGÉNEK ÉS A TELEPÜLÉSI KÖRNYEZET JAVÍTÁSÁHOZ

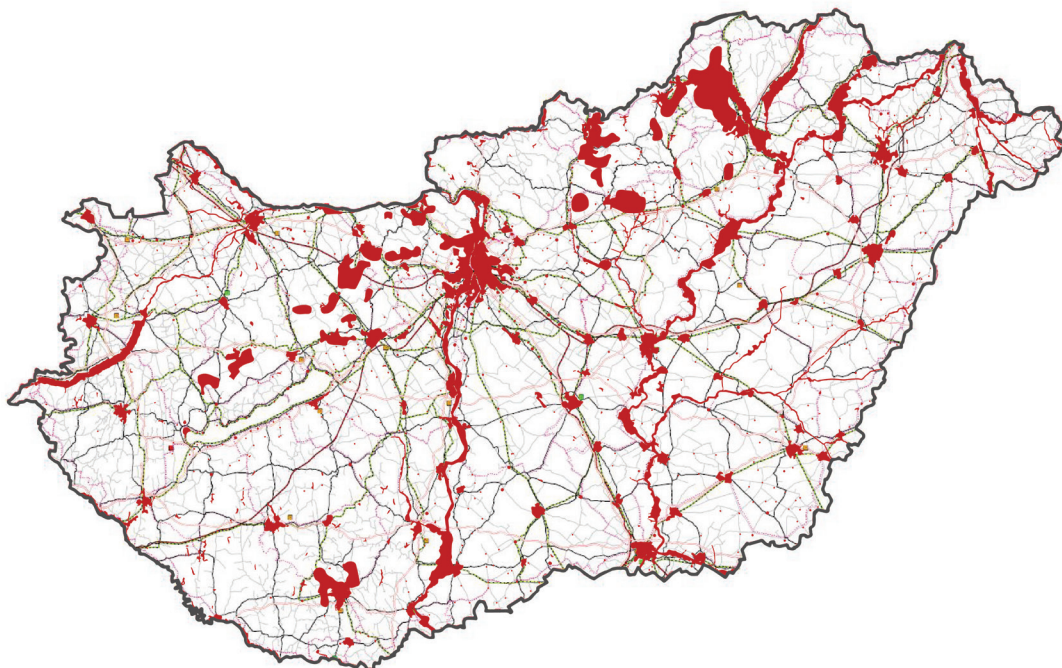
A táj értékeit fenntartó hagyományos gazdálkodás megőrzéséhez a táj népségmegtartó képességének biztosítására is szükség van. Vitathatatlan, hogy a tájak állapotának megőrzése, netán fellendítése hazánk területének 25%-án társul a fogyó és/vagy életlehetőségei tekintetében ellehetetlenülő népesség társadalmi problémáival. A vidéki hátrányos helyzetű és aprófalvas térségek¹² fejlesztésére és egyben a leszakadó társadalmi csoportok kezelésére, a rendszerváltás óta alakult

¹⁰ Szent István Egyetem Környezetgazdálkodási Intézet (2002): *Érzékeny természeti területek. KvVM Természetvédelmi Hivatal*

¹¹ Szilvácsku Zsolt, Dancsokné Fóris Edina (2016): *Tájgondozás és vidékfejlesztés kölcsönös egymásrautaltsága, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.*

¹² http://www.terport.hu/webfm_send/3154

- igaz, folyamatosan megújuló szervezeti felépítésű -, jellemzően agrártámogatásokból fenntartott mentor szervezetek és önszerveződő csoportok száma 700-800 közöttire tehető jelenleg. A mélyszegénységben élők problémakörével foglalkozó programok természetes módon érintik a társadalmi csoport megélhetésének és életfeladatainak helyben megvalósítható céljait.¹³

A Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (NAKVI) utódjaként létrehozott Herman Ottó Intézet (HOI) hatáskörébe tartozik számos, a falvak és kisvárosok életét javító intézkedés segítése, támogatása. E hatáskörében felel az Integrált Községi és Szolgáltató Terek (IKSZT) támogatási programjáért, valamint ezek és a LEADER Helyi Akciócsoportok (HACS) felügyeletéért. A küldetésükben és működésükben komplex vidékfejlesztési feladatokat vállaló LEADER Helyi Akciócsoportok (96 helyi közösség) és az Integrált Községi és Szolgáltató Terek (972 db helyi lehetőség) jelentős része a leghátrányosabb helyzetű térségekben és aprófalvakban működik. A 635 db, helyi alkalmazottat, szervezőt is foglalkoztató IKSZT-k közül 196 működik a leghátrányosabb kistérségekben. A hálózati lefedettség, valamint a NAKVI által felügyelt helyi

szervezetek hálózati struktúrája és térszerkezete (5. ábra/ Fig. 5) alkalmas arra, hogy a tájak gondozására éppen a legégetőbb helyzetben lévő térségek kapjanak segítséget. A hálózat megfelelő lehet a képzett tájgondnokok foglalkoztatására, ezzel a tájgondnoki szövetség életre hívására, új tudás, új törekvések befogadására, komplex táji szemléletű szakemberek foglalkoztatására. Kikerülhetetlen, hogy a tájgondnokok a társadalmi megújításban is szerepet vállaljanak, ezért képzésük részét képezik a közösségi tervezési és kommunikációs ismeretek is.

Hazai viszonyok között a közmunka kérdését is érinti a tájgondozás feladatköre. A települési önkormányzatok által koordinált munkák a vidéki településeken és városainkban is, elsősorban a közterületek, a belterületi úthálózat javításáról és zöldfelületek fenntartásáról, megújításáról, csapadékvíz és vízrendezési feladatokról, a mezőgazdasági utak karbantartásáról valamint közösségi felhasználású helyi, vagy térségi élelmiszertermelésről szólnak. A sikeresen pályázó településeken mára jelentős eszközállomány - MTZ-traktor, utánfutó, faaprító gép, döngölőgép, láncfűrész, betonelem gyártásához szükséges szerkezet, stb - segíti a munkavégzést. Helyi szakemberek

13 Kató E., Nadasy L. (2016): Tájgondozási feladatok a mélyszegénység elleni küzdelemben, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

14 Az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény felülvizsgálata Lechner Lajos Tudásközpont Nkft. Budapest, 2013.07.

iii - Ártér (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4217 2015.12.08.)

- Települési térség (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.)

- Komplex tájrehabilitációt igénylő területek (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/18 2015.12.08.)

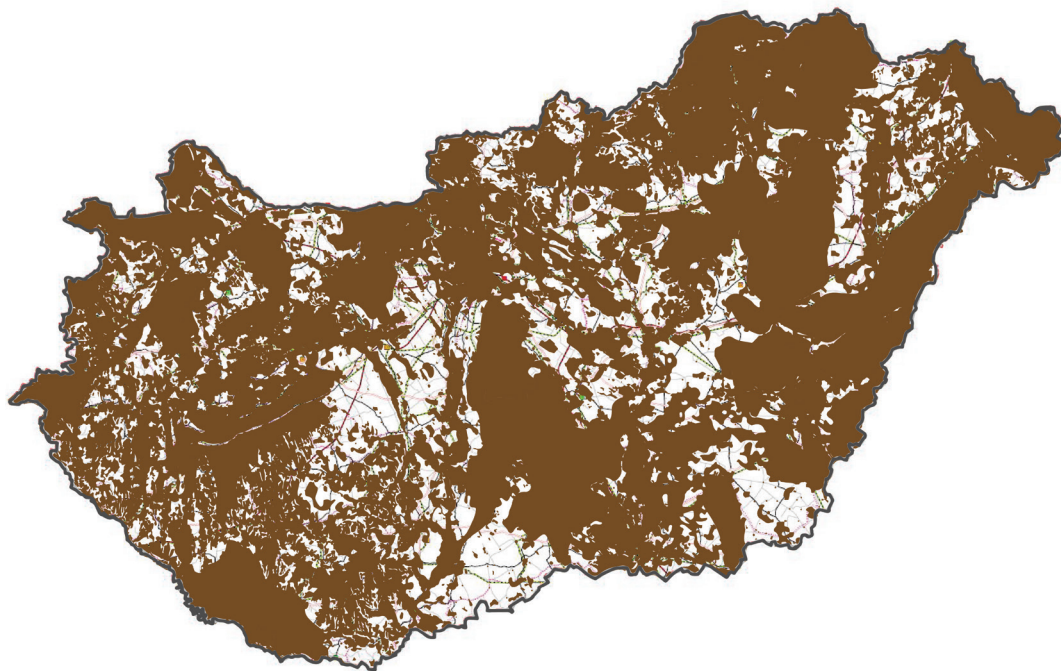
- Közlekedési infrastruktúra (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.) /

- Floodplain (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4217 2015.12.08.)

- Urban area (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.)

- Areas designated for complex landscape rehabilitation (source: http://www.terport.hu/webfm_send/18 2015.12.08.)

- Traffic infrastructure (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.)

6. ábra/fig.:

Tájsebek, rombolt felületekⁱⁱⁱ / Destroyed and disturbed surfacesⁱⁱⁱ

7. ábra/fig.:

Védelmi korlátozási és támogatási szempontból érintett tájak^{iv} / Nature protection sites^{iv}

hiányában a települési programok sikere a regnáló polgármester rátermettségén múlik. Képzési intézményhálózat a közmunka területén is létezik, 17 hátrányos helyzetű településen épült Európai Unió támogatásból Innovációs, Oktatási és Közösségi Központ, a közmunkához csatlakozó képzési programot a Türr István Képző és Kutató Intézet szervezi. A képzések változatosak, zömük a helyi, hagyományos gazdálkodás módszereit tanítja, kis mértékben jelennek meg csak településüzemeltetési, zöldfelület fenntartási ismeretek. Tájgondnok szakértők, mint helyi képzők bevonásával a program jobban szervezhető és az aktuális települési igényekhez jobban igazítható lenne.

A táji, településüzemeltetési ismeretekkel felvértezett tájgondnokok szerepe kiemelkedő jelentőségű lehet a települési közmunkaprogramok meghatározásában és a közmunkások valós helyi munkafeladatokra képzésében.

A TÁJAK REHABILITÁCIÓJA, ZAVARÓ, ROMBOLÓ HATÁSOK MÉRSÉKLÉSE

A XX. század végétől a honos fajokból álló, természetközeli állapotú növényállományok kialakulását az inváziós fajok rohamos térnyerése akadályozza. A fer-

tőzöttség olyan mértékűvé vált, hogy a kiváló terjedőképességű fajok minden frissen bolygatott és magára hagyott, vagy alacsony szinten kezelt területet előzönlének, ellehetetlenítve a honos állományok térnyerését. A földfelszín bolygatása ökológiai helyreállítást, vagy folyamatos gondozást igényel, így ott, ahol gyorsak és folyamatosak a változások, a tájgondnokok jelenléte nélkülözhetetlen. A bolygatással érintett területek közül nagyobb tömbben, foltszerűen csak a bányászattal érintett területek helyezkednek el, 2110 km²-en.¹⁴ A települési térségek szegélyzónáin inkább szigetes, gyűrűs, míg a vízhálózat árterületén sávós, hálózatos az érintettség. A legdinamikusabban változó, természetet, tájat átalakító hatások összeillesztésének ábráján (6. ábra/ Fig. 6) jól érzékelhető az ország területének általános, ugyanakkor az ökológiai hálózat működési pandanjaként megjelenő hálózatos struktúrája.

A fent említett bolygatott területek gondozása részben önkormányzati, részben állami kezelési feladat (VIZIG, NIF), melynek megvalósításában jelentős tényező a fent említett közmunka. Az inváziós problémák helyi felmérése, a kezelés megtervezése és irányítása a tájgondnokok ismeretei alapján hatékonyan menedzselhető feladat.

- iv** - Világörökségi helyszínek - Természeti kategória (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Natura 2000 területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)
- Védett természeti területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)
- Országos Ökológiai Hálózat (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4210 2015.12.08.)
- Világörökségi helyszínek - Kultúrtájak (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Régészeti lelőhelyek (forrás: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): Régészeti feltárás előtt - vagy helyett. Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest)
- Történelmi táj (forrás: Makádi M., Taraczkóczy A. (2007): A Föld, amelyen élünk 8. Mozaik Kiadó. Szeged)
- Tájvédelmi Körzetek (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Natúrparkok (forrás: A magyarországi Natúrparkok szakmai koncepciója. Vidékfejlesztési Minisztérium. Budapest, 2014.)
- Világörökségi helyszínek - Kulturális kategória (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.) /
- World Heritage Sites - Natural category (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Natura 2000 sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)
- Nature protection sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

A TÁJGONDNOK KÉPZÉSÉRŐL

A tájgondozás különböző fókuszterületeinek áttekintése után következnek a feladat szintézise. A fenti feladattípusokhoz rendelt tematikus térképek összemásolásából egy meglehetősen nagy lefedettségű országtérkép rajzolódik ki (7. ábra/Fig. 7), csupán az ország 10-12 %-a nem érintett valamilyen speciális tájgondozási feladattal. Az érintett területeken a feladatok a legkülönbözőbb kombinációk szerint jelentkeznek, ami felveti a tájgondozási típus/célterületek meghatározásának lehetőségét és igényét is. Az erre vonatkozó kutatásokat a SzIE Tájépítészeti és Településtervezési Kara megkezdte.¹⁵ A kutatások alapján a jelenlegi járásoknál kisebb területű térségeken rajzolódott ki a feladatokban, célokban együtt tervezhető homogenitás. Ez a szám – pillanatnyilag kísérleti eredmény – jól összecseng az idők során kialakult, 700-1000 db helyi fejlesztést felvállaló központtal, illetve azzal a tapasztalattal,¹⁶ hogy 3-5 db település közös fejlesztése sikeres helyi szinten általában. A SzIE Tájépítészeti és Településtervezési Kara kidolgozta a Tájgondnok Szakirányú Képzés tematikáját, melyben figyelembe vette a tájak gondozásának tematikus és területi igényeit, valamint azt a sajátosságot, hogy a tájak fejlesztése Magyarországon nem választható el az ott élők társadalmi felzárkóztatásától, közösségi fejlesztésétől.

ÖSSZEGZÉS

A XXI. század elejére a tájakkal kapcsolatos ismeretkörök az egyediség, a természeti, a kulturális értékek és a vonzó megállapításán túl az időben, térben

és minőségében változó növénytakaróról és térszerkezetről alkotott tudással, valamint ökológiai funkciók meghatározásával bővültek. A tájvédelmi feladatkörök a bővülő ismeretköröknek megfelelően folyamatosan gazdagodtak és komplexebbé váltak, hiszen ma a tájra, mint identitással és saját sors történettel rendelkező, de sok tekintetben sérült, ugyanakkor fejleszthető szerveződésre tekintünk.

A területi tervezés, az örökség- és tájvédelem napjainkra a tájak használatát korlátozó, keretek közé foglaló védelmi, támogatási rendszert alkotott, mind jogi, mind területi értelemben. A tudást alkalmazó, a feltételrendszert értő és a terveket megvalósító helyi szakember azonban, mint szakma, és mint megvalósító foglalkoztatott is, hiányzik a tájgondozás folyamatából.

A SzIE által indítandó tájgondnokképzés a következő tájvédelmi problémakörökre fókuszál:

- A tájak ökológiai állapotának védelme
- A kulturális örökség védelme
- A hagyományos és hagyományaiban megújuló gazdálkodás fenntartása
- Hozzájárulás a tájak népességmegtartásához és a települési környezet javításához
- A tájak rehabilitációja, zavaró, romboló hatások mérséklése

A tájgondnokok a tájakról, a kultúráról, a gazdálkodásról és a közösségekről szerzett tudásuk alapján a térségek, települések aktuális táj és értékvédelmi problémáinak helyi kezelői lehetnek, lesznek. A táj az ott élő közösség „alkotása”, ezért a tájgondnokok képzésében fontos szerepet kap a közösségi folyamatok ismerete és irányításának, a tájismeret helyi átadásának képessége. ●

- National Ecological Network (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4210 2015.12.08.)
- World Heritage Sites - Cultural landscapes (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Archaeological sites (source: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): *Régészeti feltárás előtt - vagy helyett.* Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest)
- Historic landscape (source: Makádi M., Taraczkózi A. (2007): *A Föld, amelyen élünk 8. Mozaik Kiadó. Szeged*)
- Landscape Protection Sites (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Nature Parks (source: *A magyarországi Natúrparok szakmai koncepciója. Vidékfejlesztési Minisztérium. Budapest, 2014.*)
- World Heritage Sites - Cultural category (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- ¹⁵ Valánszki István (2015): *Vidéki térségek fejlesztését szolgáló indikátorrendszer kidolgozása című doktori értekezés*
- ¹⁶ Tájgondnok műhelybeszélgetésről készült összefoglaló, BCE Tájépítészeti és Településtervezési Kar. Kézirat. 2015.12.10.

SUMMARY

LANDSCAPE MANAGEMENT AS A LOCAL TOOL FOR LANDSCAPE PROTECTION

By the early XXI. century, our understanding of landscape has extended past the mere grasp of uniqueness, natural and cultural values and attractiveness, and now includes knowledge about vegetation, spatial structure – both constantly changing in space, time and quality – and ecological functions. As a result, the functions of landscape protection have also become more extensive and complex – today, we consider landscape to be an entity with its own identity and history, that might be damaged in several ways, but can also be developed.

Spatial planning and the protection of heritage and landscape have created a system of support and protection for restricting landscape use both legally and spatially. However, within the system, there is a lack of local professionals (both as a profession and as executive employees) who can apply the knowledge, understand the framework and are able to execute plans.

The landscape management programme to be launched by SzIU will focus on the following landscape protection issues:

- Protection of the ecological state of landscapes
- Protection of cultural heritage
- Sustaining traditional and traditionally innovative farming
- Improving the population retention and urban environment in landscapes
- Rehabilitation of landscapes, mitigation of disturbing or destructive processes

Landscape managers can and will be local professionals in charge of landscape and heritage protection issues, utilizing their knowledge of landscape, culture, farming and communities. Landscape is the „product” of local communities, therefore understanding and managing processes in local communities, as well as dissemination of information about the landscape, will be a major part of the training programme. ©

TÁJGONDOZÁS, ÖRÖKSÉGVÉDELEM A VILÁGÖRÖKSÉGI TERÜLETEK VÉDELMEBEN

LANDSCAPE MANAGEMENT AND HERITAGE PROTECTION FOR WORLD HERITAGE SITES

SZERZŐ/BY: KOLLÁNYI LÁSZLÓ,
DANCOKNÉ FÓRIS EDINA, MÁTÉ KLAUDIA

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG A TÁJBAN

A táj különböző hazai és nemzetközi definíciói és az európai országok által széles körben elfogadott Európai Táj Egyezmény szelleme szerint olyan területet jelent, amelynek jellemzőit természeti és/vagy emberi tényezők tevékenysége és egymásra hatása alakította ki.^{1,2}

Az ember által alakított kulturális elemek többé-kevésbé szinte minden tájban megjelennek. A hazai táj változatossága, gazdagsága, átalakíthatósága jól tükrözi az ember több évezredes tájalakító tevékenységét. Tájaink európai összehasonlításban is kiállják a próbát, számos olyan értékkel rendelkeznek, amelyek egyediek, védelemre érdemesek. A tájak változatossága magával hozta, hogy tanulmányokban, kutatásokban, sőt jogi

dokumentumokban a táj fogalmát tovább finomították a kutatók a természeti táj és a kultúrtáj fogalom bevezetésével.^{3,4} Bár több megközelítés szerint a táj magában hordozza mindkét fogalmat – ezért nincs is szükség a két fogalom megkülönböztetésére –, a fogalmak egyre elterjedtebbé válnak az egyes jogszabályokban is. Ha ily módon meg kell különböztetnünk tájainkat, akkor előbbinél a természeti adottságok, utóbbiaknál az emberi, társadalmi befolyás és alakíthatóság dominanciájáról beszélhetünk. Hazai tájaink többsége az utóbbi, az ún. kultúrtáj kategóriájába tartozik. A hazai tájaink (természeti és kultúrtájaink is) jelenleg gazdag kulturális örökséggel rendelkeznek, megőrzésük, az épített környezettel, az építészeti örökséggel, a népi építészeti értékekkel együtt közös érdekünk.

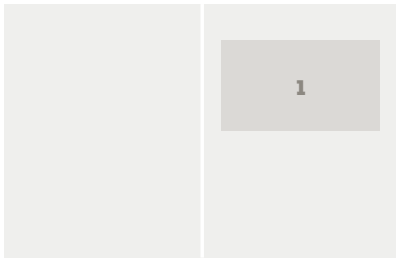
1 Csemez A. *Tájtervezés - tájrendezés*, Budapest, 1996, Mezőgazda kiadó

2 2007. évi CXI. törvény a Firenzében, 2000. október 20-án kelt, az Európai Táj Egyezmény kihirdetéséről

3 UNESCO, 1972, *Convention Concerning The Protection of The World Cultural And Natural Heritage*, Paris

4 Mitchell N., Rössler M., Tricaud P.-M., *World Heritage Cultural Landscapes, A Handbook for Conservation and Management*, 2009, Paris

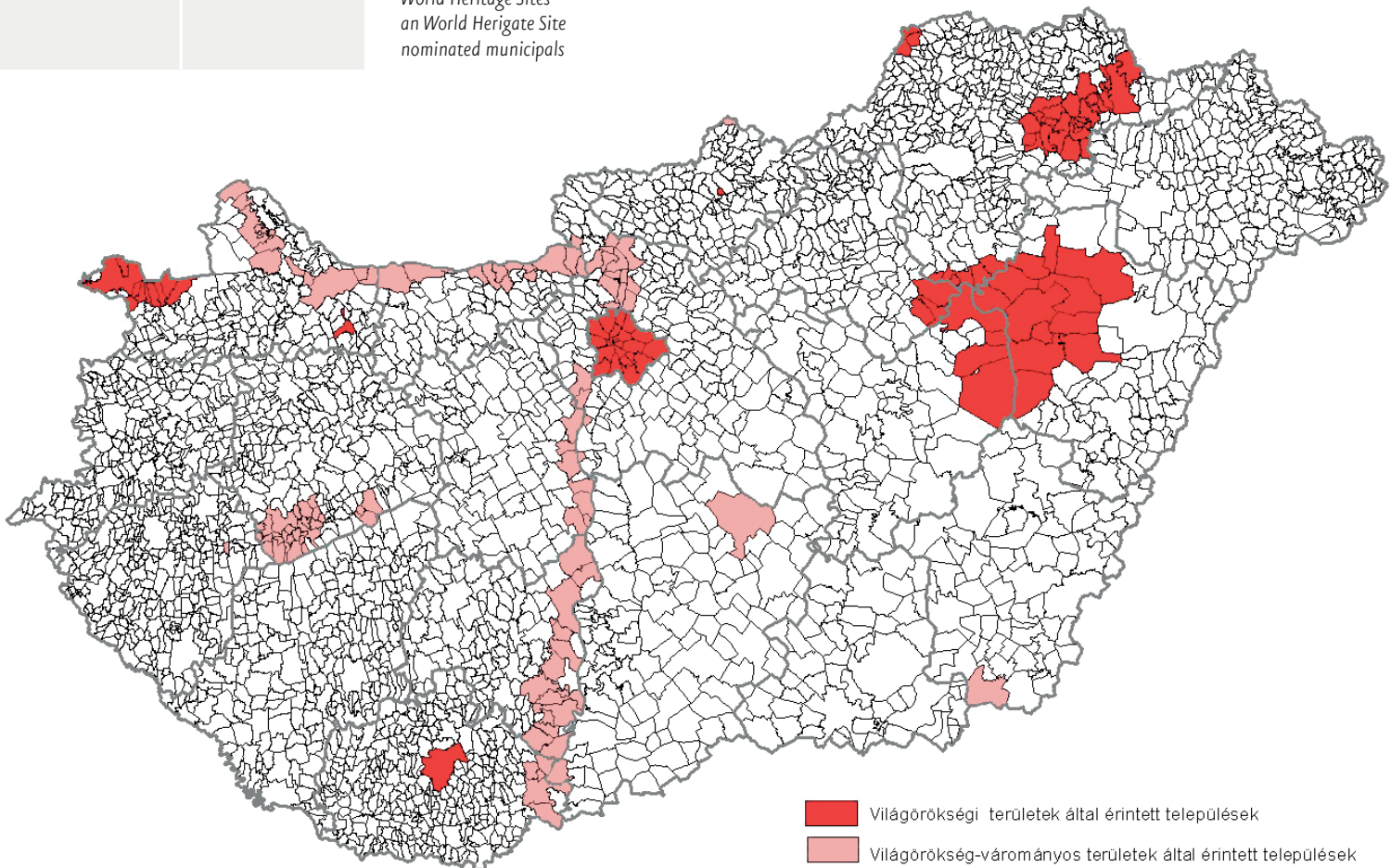

1. ábra/fig.:

A Világörökségi, és a világörökség-várományos területek által érintett települések / World Heritage Sites an World Heritage Site nominated municipals

(FORRÁS/SOURCE: OTRT, 2008)

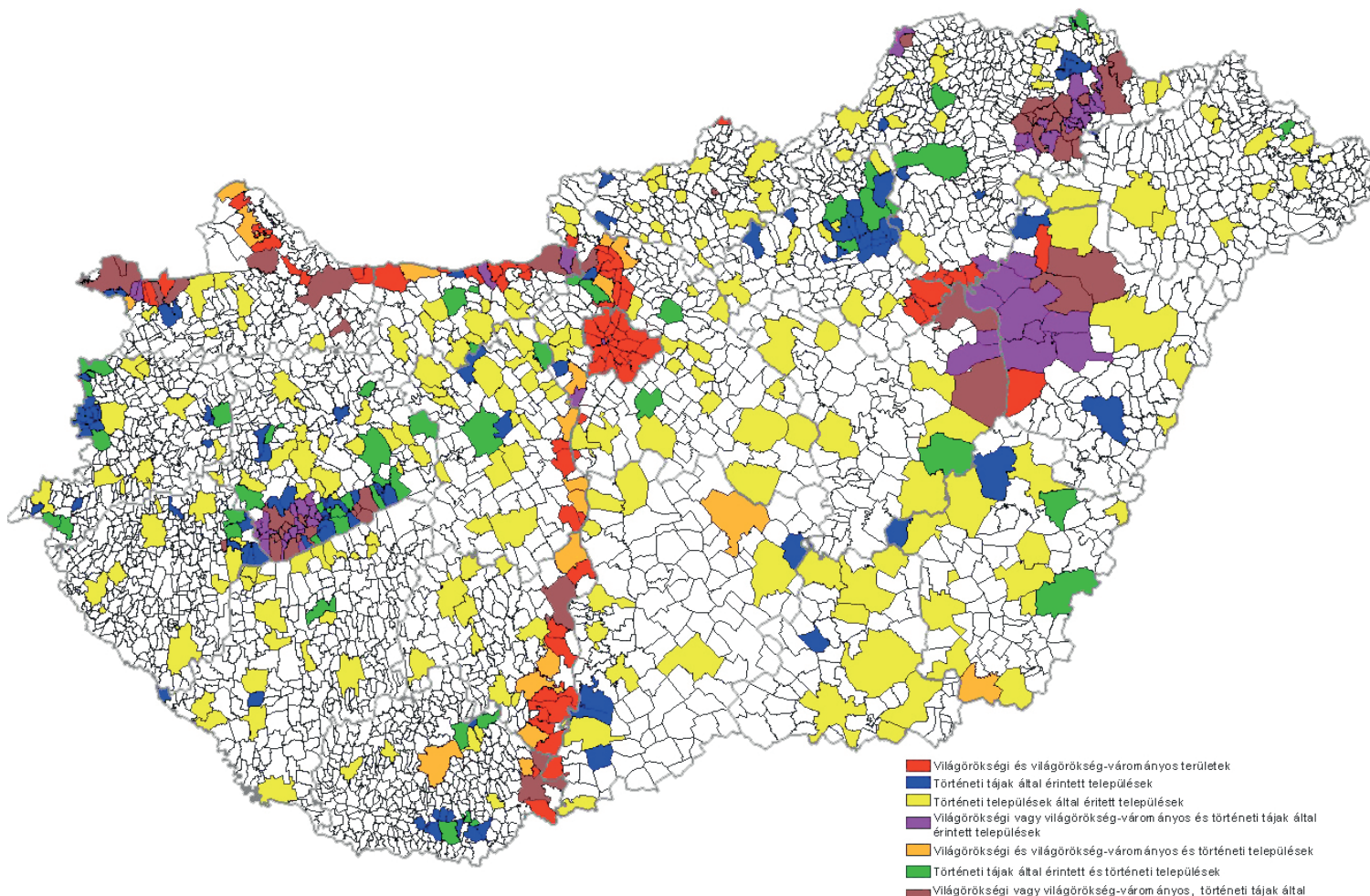

A táj egyetemes természeti és kulturális értékeinek (kultúrtáj) megőrzésének ez idáig legjelentősebb eszköze: az UNESCO Világörökség Egyezménye (VE). Az egyezmény 1972. november 16-án született meg.³ A Világörökségi Listára a kiemelkedő jelentőségű és egyetemes értéket képviselő kulturális és természeti örökségi helyszínek kerülhetnek fel. A világörökségi terület esetében a kulcsszó a "kiemelkedő jelentőségű, egyetemes érték" (KEÉ). Míg az Európai Táj Egyezmény szerint minden táj rendelkezik olyan értékkel, amit védeni kell, addig a Világörökség Egyezmény az „emberiség” számára fontos, kiemelkedő értékek védelmét helyezi előtérbe. Az egyezmény szerint a KEÉ a Világörökség Bizottsága által ekként elfogadott érték, amely kivé-

telessége és páratlansága miatt nemzetközi szempontból is kiemelkedő és egyedi kulturális örökségi, illetve természeti jelentőséggel bír, ennél fogva folyamatos megőrzése és védelme az egész emberiség, a jelen és a jövő generációi számára meghatározó fontosságú. A világörökségi területeken ezért a tájgondnokság, illetve a tájgondnokok elsődleges feladata ezeknek az értékeknek (KEÉ) a megőrzése és a védelme.

VILÁGÖRÖKSÉGI TERÜLETEK

A Világörökségi Egyezmény szerint a kultúrtájak (egyes megközelítés szerint ezzel szinonimaként a történeti tájak) azok a tájak, amelyek az ember és a természet kölcsönhatása révén

alakultak ki – azaz emberkéz alkotta azokat –, a természeti hatásokkal szervesen együttműködve. Az egyezmény három fajtájukat különbözteti meg:³

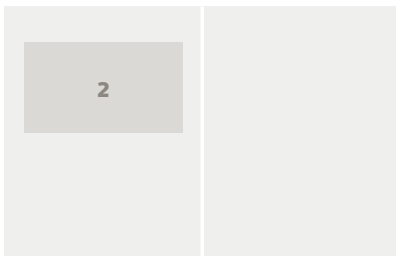
- az ember által tudatosan megtervezett és kialakított tájképek, beleértve az épületekhez vagy épületegyüttesekhez kapcsolódó kerteket és parkokat is (pl. a fertői Eszterházy-kastély kertje);
- olyan tájak, amelyek egy fejlődési folyamatot tükröznek, és amelyek jelenlegi formája természetes környezetükhöz való kapcsolódásuk vagy arra való reagálásuk révén alakult ki (pl. ide tartozik hazánk három kultúrtája is, a Hortobágy, a Fertő kultúrtáj és a Tokaji történelmi borvidék is);
- harmadikként az ún. társult értéket hordozó (asszociatív tájak) kultúrtájak, amelyek vallási, művészeti vagy kulturális jelenségeikkel kötődnek a természeti elemekhez.

A természeti örökségnek az olyan értékeket tekintjük, amelyek esztétikai vagy tudományos szempontból rendkívüli

értékű fizikai és biológiai képződmények vagy képződménycsoportok, a tudomány vagy a megőrzés szempontjából rendkívüli értékű geológiai és fizográfiai képződmények, a kihalástól fenyegetett állat- és növényfajták lakó- ill. termőhelyül szolgáló, pontosan körülhatárolt területek és a természeti tájak.

A világörökségi cím elnyerésekor megtörténik a területek besorolása a különböző örökségvédelmi kategóriákba. Magyarország jelenlegi nyolc világörökségi területe közül hét tartozik a kulturális kategóriába, és csak egy nyerte el a természeti kategóriában a címet (Aggteleki karszt). További érdekesség, hogy a hét kulturális világörökségi helyszín közül három olyan, amelynek a nevében, megnevezésében is szerepel a „kultúrtáj” kifejezés. A tájak a következők

- Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj (2002, kulturális/kultúrtáj)
- Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj (2001, kulturális/kultúrtáj)
- Hortobágyi Nemzeti Park - a Puszta (1999, kulturális/kultúrtáj)

2. ábra/fig.:

A kulturális örökség szempontjából kiemelten kezelendő területek / *Regions with high cultural heritage value*
(FORRÁS/SOURCE: OTRT, 2008)

A hétből további kettő van, amely kulturális kategóriában lett csak kiemelve, de a védett örökség valójában a környezetével együtt alkot szerves egységet:

- az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (1996, kulturális) és
- a Hollókő ófalu és környezete (1987, kulturális).

Ha a felterjesztett, de még el nem fogadott tíz világörökségi helyszínt is áttekintjük (Magyar Világörökségi Várományosi Helyszín) akkor továbbiakat találunk, amelyek jelentős területet fednek le (1. ábra):

- A római limes magyarországi szakasza – A Ripa Pannonica Magyarországon (2009, kulturális)
- Visegrádi királyi székhely és vadászterület (2000, kulturális)
- A Tihanyi-félsziget, a Tapolcai-medence tanúhegyei és a Hévízi-tó (1993, kulturális)
- A tájház hálózat Magyarországon (2000, kulturális)
- A Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok (2000, kulturális)
- Az észak-keleti Kárpát-medence fatemplomai (2000, kulturális)
- A Komárom / Komarnoi erődrendszer a Duna és a Vág folyók összefolyásánál (2007, kulturális)
- A Tarnóc ős-élőhely (2000, kulturális).

A világörökségi és a világörökség-várományos területeken⁵ kívül számos

olyan meglévő vagy tervezett kulturális örökségvédelmi kategória létezik, amelyeknél a tájgondnokok feladatot/szerepet kaphatnának. A kulturális örökségvédelmi törvény szerint létező kategória a történeti táj kategóriája, a területrendezési szerint a történeti település kategória. Utóbbi években egyre jobban erősödik, gyarapodik a hazai Naturpark hálózat is. Térképen ábrázolva a településeket jól látható, hogy számos olyan kisebb-nagyobb területi egység már most is kialakult az országban, amelynél sürgősen merülhet fel az igény a képzett tájgondnokok alkalmazására (2. ábra).

Az örökségvédelmi területek kiterjedését tekintve tehát mindenképpen indokolt lenne a tájhoz és a kulturális örökségvédelem gyakorlati menedzselési problémáihoz értő szakemberek alkalmazása – legalább a világörökségi területeken.

MILYEN TÁJI ÖRÖKSÉGGEL KELL FOGLALKOZNI EGY TÁJGONDNOKNAK?

A világörökségi törvény^{6,7,8} KEÉ-eket, azok védelmét helyezi a fókuszba. Az elkészült világörökségi kezelési tervek dokumentációi (helyzeteleírás, kezelési terv, kezelési kézikönyv) részletesen felsorolják az egyes területek védendő értékeit, kifejtik védelmük módját. A kezelési kézikönyv keretében a világörökségi tájgondnokok részletes leírást kapnak az értékekről, a védelem eszközeiről és

5 Országos Területrendezési Terv (OTRT), VÁTI, 2008

6 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről

7 315/2011. (XII. 27.) korm. rendelet a világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományos helyszínekről

8 2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről

a gyakorlati alkalmazás lehetőségeiről. A világörökségi területek „kiemelkedő egyetemes értékei”, a védettség alapját képező értékek táji szempontból három fő csoportba sorolhatók: anyagi kulturális örökség értékei, szellemi értékek és természeti örökség értékei (3. ábra).

Az anyagi értékek közé elsősorban az épített elemeket (épületeket, építményeket), épített tájértékeket értjük, amelyek a maguk épített, fizikai valóságában is megjelennek a területen. A szellemi-kulturális értékek^{6,9} közé a nem materializálódott értékeket, például a hagyományos ökológiai tudást, a tájhasználatot, a kulturális hagyományokat, a népszokásokat, szélesebb értelemben magát a tájtörténetet értjük. A természeti értékek közé a védett természeti értékeket, az ökológiai hálózat elemeit, az értékes élőhelyeket/fajokat, az élő tájértékeket, a tájképet, szélesebb értelemben a föld, a víz és a levegő védelmét is értjük.

A kezelési tervek egyik fontos megállapítása, hogy felhívta a döntéshozók figyelmét arra, hogy a kulturális örökségvédelem hierarchikus rendszeréből hiányzik egy olyan operatív szint, amely a helyi, mindennapi gyakorlati problémák, feladatok megoldásában nyújthatna segítséget. Ennek a hiányzó szintnek a pótlását több kezelési terv is egyértelműen a területenként önálló Tájgondnokságok megalapításában látja.^{10,11,12}

TÁJGONDNOKSÁG, TÁJGONDNOKOK

A világörökségi kultúrtáj megőrzésének, fejlesztésének egyik alapja a megfelelő szabályozás és iránymutatás, de ez nem működhet megfelelő fenntartó szervezet nélkül. A táj jellemzője, hogy jellege folyamatosan változik, ugyanakkor

összefüggő rendszert alkot, melynek fejlesztése, karbantartása túlmutat az egyes birtokhatárokon és a települések közigazgatási területein. A tájgondnoki szervezet egy olyan munkaszervezet, amely képes elvégezni a települések külterületein és közterületein jelentkező tájrendezési és fenntartási feladatokat. A tájgondnokság feladata a település- és tájfenntartási térségi koordinációja, a településgazdálkodás és a táj fenntartásának összehangolása és gyakorlati megvalósítása.

A Tájgondnokság akkor hatékony, ha településcsoportonként, 4-5 településenként kerül megszervezésre, hiszen a munka koordinálása, irányítása is általában ilyen kisebb területi egységekben hatékony, illetve a távolabb eső településeken eltérő jellegű feladatok jelentkezhetnek. A Világörökségi Tájgondnokság feladata, hogy támogassa és irányítsa a településcsoportok tájgondnoksági rendszerének megszervezését, szükség szerint összehangolja működésüket és a visszajelzések alapján intézkedjen a munkaszervezetek hatékonyabbá tételéről. A településcsoportonként jelentkező feladatok menedzseléséhez (megszervezéséhez, ütemezéséhez, ellenőrzéséhez) munkaszervezetként legalább egy szakirányú felsőfokú végzettségű személyt (tájgondnokot) kell teljes állásban alkalmazni. A konkrét gyakorlati feladatok elvégzéséhez – a feladatok nagyságához mérten – 3-5 főt célszerű a tájgondnokok vezetése alatt alkalmazni, teljes állásban, mely a szezonálisan jelentkező munka mennyiségétől függően szükség szerint bővíthető. Az alkalmazottak a településcsoporton belül, a munka mennyiségétől függően átcsoportosíthatók.

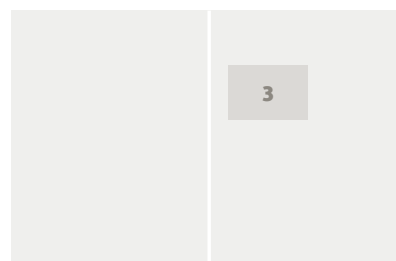
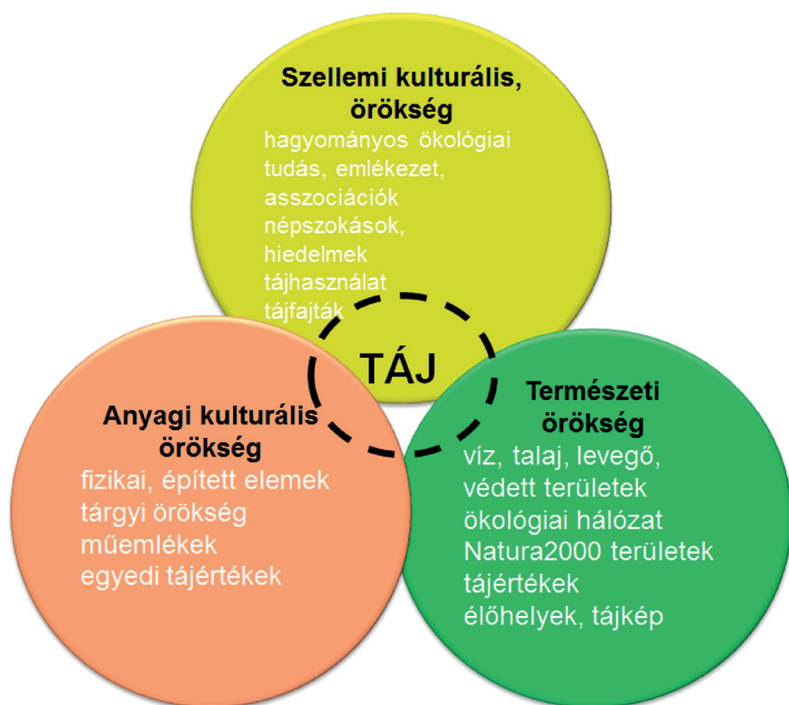
A Tájgondnokság, illetve a tájgondnokok nem helyettesítik a világörökségi terület egyéb szervezetei-

9 2006. évi XXXV III. törvény a szellemi kulturális örökségről

10 Fertő / Neusiedlersee Kultúrtáj Világörökségi Helyszínre és Védőövezetére Világörökségi Kezelési Terv Szakmai Előkészítésére Szolgáló Megalapozó Dokumentáció És Világörökségi Kezelési Terv, Pestterv Kft. – Budapesti Corvinus Egyetem, 2016

11 A Tokaj-Hegyaljai Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökségi Helyszínre és Védőövezetére vonatkozó Kezelési Terv, Város-Teampannon Kft, 2016

12 Hortobágyi Nemzeti Park – A Pusztai Világörökségi Terület Helyszínre és Védőövezetére vonatkozó Kezelési Terv, Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, 2016. A legfontosabb, tájvédelemmel kapcsolatos, hatályos jogszabályok gyűjteményét Kollányi László: Tájvédelmi övezet lehatárolásának új metodikája az Országos Területrendezési Területen. c. tanulmányának melléklete in 4D (2007) 6. sz. adja.

3. ábra/fig.:
 A világörökségi területeken megjelenő táji örökségi értékek főbb csoportjai /
 Main types of cultural heritage on World Heritage Sites

(SAJÁT SZERKESZTÉS/
 EDITED BY THE
 AUTHOR)

nek, szereplőinek feladatát, munkájuk inkább egyfajta hiánypótlásként jelenik meg. A tájgondnokoknak, a megfelelő működés érdekében, a következő szervezetekkel kell együttműködni, illetve kapcsolatot tartani:

- a Világörökségi gondnoksággal a szervezetépítés/fejlesztés, képzés, eszközbeszerzés, hatékonyság-növelés, visszacsatolás, finanszírozás terén,
- a helyi önkormányzatokkal az önkormányzati területek ellenőrzése, karbantartása, fejlesztése terén,
- a közutak kezelőjével a kezelési feladatok elhatárolása, országos mellékutak sávjának karbantartása, viharkárok megelőzése terén,
- a nemzeti parkokkal, zöldhatósággal a kezelési feladatok elhatárolása, a képzés, a helyi természetvédelmi területek, ökológiai folyosók, vízfolyások ellenőrzése, karbantartása terén,
- a Vízügyi Igazgatósággal a vízfolyások, árkok, záportározók, kapcsolódó műtárgyak karbantartása, vízkármegelőzés terén,

- a helyi természetvédelmi, örökségvédelmi NGO szervezetekkel a kisebb fenntartási, szervezési munkák terén,
- oktatási, képzési, ismeretterjesztési együttműködés a helyi NGO-kal, oktatási szervezetekkel.

A világörökségi Tájgondnokság, illetve a településcsoportonkénti munkaszervezet feladatai széles területet fednek le. A felsőbb irányítói szinten elsősorban a feladatok összehangolása, az irányítás, a helyi értékvédelem, az örökségvédelem, az egyedi tájérték felmérések, a települési, táji értéktárak működtetése, a fejlesztések előkészítése, koordináció, pályázat és forráskeresés, az ágazatok, helyi szereplők közötti integrációs feladatok megoldása történik. Az alsóbb szintű helyi munkaszervezetekben inkább az operatív jellegű fenntartási, kezelési munkák dominálnak.

A településcsoport-szintű helyi Tájgondnokság, illetve a tájgondnokok feladatai a következők:

- az önkormányzati tulajdonban lévő vízelvezető- és vízpótló rendszerek

ellenőrzése, karbantartása, a meglévő árkok ellenőrzése, a tisztítás megszervezése, a műtárgyak állagának ellenőrzése, kisebb karbantartása, intézkedés az elavult, vagy károsodott műtárgyak javítása, cseréje, vagy pótlása érdekében, meglévő tervek alapján a vízelvezető, és vízpótló rendszerek kisebb léptékű fejlesztése.

- az önkormányzati tulajdonban lévő vízfolyások, tavak, záportározók és környezetének folyamatos ellenőrzése, karbantartása, fejlesztése (élőhely megőrzés és fejlesztés);
- az adventív gyomfajok terjedésének monitoringja és folyamatos visszaszorítása;
- az út menti fasorhálózat, mezsgyék ellenőrzése, viharkárok felmérése, a fenntartással és a fejlesztéssel összefüggő feladatok: fásítás, fapótlás, növényvédelmi beavatkozások, kármegelőzés (elszáradt ágak eltávolítása, beteg fák kivágása és pótlása stb.);
- a települési zöldfelületi rendszer (közparkok, közterületek, kegyeleti parkok, közutak zöldsávja), pihenőhelyek gondozása, karbantartása, fejlesztése;
- a helyi természetvédelmi területek kezelési és fenntartási terve szerint a terület fenntartását biztosító beavatkozások végrehajtása, elsősorban önkormányzati területeken,
- az egyedi tájértékek felmérése, kataszterezése, rendszeres ellenőrzése, kisebb karbantartási feladatok elvégzése;
- a köztárgyak, az információs táblák stb. ellenőrzése, karbantartása, javítása, szükség esetén pótlása, hiányának felmérése, újak telepítésének megszervezése;

- az életveszélyes, a tájképet zavaró építmények elbontása (a tulajdonosokkal együttműködve);
- a külterületi dűlőutak karbantartása, a téli hóeltakarítás az önkormányzati utakon;
- a zöldfelületi rendszer karbantartása során keletkező biomassza összegyűjtése, komposztálásának megszervezése és visszajuttatása a zöldfelületekre;
- az illegális hulladéklerakók felszámolása, elhagyott hulladék összegyűjtése;
- egyéb, tájfenntartással, tájrehabilitációval összefüggő feladatok.

A világörökségi tájgondnokságokon legalább egy fő felsőfokú végzettségű tájgondnok alkalmazása javasolt, aki átlátja a térség problémáit, irányítja, szervezi a tájgondnokság működését. A feladatok összetettsége és a helyi érdekeltek érintettsége miatt a tájgondnoknak jó kommunikációs és szervezési képességgel rendelkező szakembernek, komplex vízgazdálkodási, településmérnöki, természetvédelmi, mezőgazdasági, építészeti, tájépítészeti, néprajzi, helytörténeti, múzeológusi, kultúra- és közösség-szervezői tudással is rendelkező személynek kellene lenni. A tájgondnokok alkalmazása biztosítékot jelenthet arra, hogy az egyes szakterületi, ágazati megoldásokon túl a térség hosszútávú érdekeit figyelembe vevő megoldások szülessenek. ©

SUMMARY

LANDSCAPE MANAGEMENT AND HERITAGE PROTECTION FOR WORD HERITAGE SITES

The cultural heritage protection of landscapes has been getting more and more important in the last decades. The World Heritage Sites Convention and the European Landscape Convention are among the most effective tools for the protection of cultural landscapes. Beyond the legal framework and policy instruments, a new local landscape management body needs to be set up for each World Heritage Site. This new organisation would ensure to fill the gaps in local landscape management. The guiding principles, the clear management process, and the existence of a management/operational organisation body (called „Tajgondnokság”) would safeguard and preserve the quality of outstanding universal values of World Heritage Sites. ©

TÁJGONDOZÁS ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS KÖLCSÖNÖS EGYMÁSRAUTALTSÁGA

INTERDEPENDENCE BETWEEN LANDSCAPE MANAGEMENT AND RURAL DEVELOPMENT

SZERZŐ/BY: SZILVÁCSKU ZSOLT,
DANCSONÉ FÓRIS EDINA

A táj az élet tere, amelyben az ember és különböző élő szervezetek keresik az életük fenntartásához, az életük kibontakozásához szükséges környezeti feltételeket, kapcsolati rendszereket. Az élő szervezetek és az ember tevékenysége, a tájformáló természeti erők mellett, azokkal együtt alakítja a táj jellemzőit, karakterét. A tájképben, a táj szerkezetében, a táj elemei között fellelhető nyomok arról is tanúskodnak, hogy a változásokat előidéző folyamatok, vagy az előző generációk tevékenységei milyen értékekkel gyarapították, vagy milyen értékektől fosztották meg az emberiséget. Amennyiben életterünket fenn akarjuk tartani, illetve életkörülményeinket a vidéki térségekben is javítani kívánjuk, már nem elegendő elkülönülten kezelnünk a felmerülő gondokat, hanem együtt, táji szinten gondolkodva és együttműködve kell tenünk a víz, a talaj, a levegő, az élőhelyek és fajok, illetve a közösségek, a gazdálkodás hosszútávú életképességéért. Ezt a szerepet vállalják fel a tájgondozást

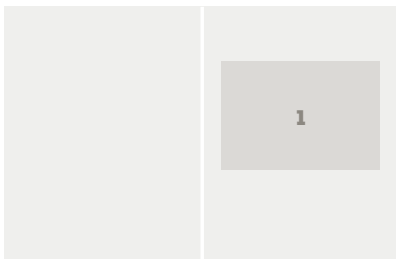
és vidékfejlesztést vállalkozó személyek és intézmények. Az ő számukra kívánunk támpontokat, biztatást és megerősítést nyújtani rövid cikkünkkel.

TÁJ, MINT TÉRBELI KERET ÉS AZ ÉLETFELTÉTELEK RENDSZERE

A táj sajátos arculatához, jellemzőihez hozzájáruló természeti, kulturális-társadalmi és gazdasági értékek izgalmassá, színessé, érdekessé tehetik a tájat, erősítve a helyi identitást, a táji kötődést. A tájértékek a helyi közösségek életének kísérői, részei, saját történetük van, amely az ember és a táj kapcsolatáról mesél számunkra. Az ember és a táj kapcsolatának egyik legnyilvánvalóbb megjelenési formája a tájhasználat. Ha körbenézünk saját lakóhelyünket körülvevő tájban, nem kell ahhoz tájjal foglalkozó szakembernek lenni, hogy következtessünk az elénk táruló táj használatában, a tájképben, a tájszerkezetben megjelenő ember és táj kapcsolatára:¹

1 Szilvácsku Zsolt (Szerk.) 2012: Községi Értékalapú Térségmenedzsment Útmutatója, BCE Tájtervezési és területfejlesztési Tanszék, Budapest

1. ábra/fig.:

Erózió a
Koppányvölgyben /
Soil erosion in
Koppány valley
(FORRÁS: SZERZŐ
SAJÁT FOTÓ)

1. Észrevehetjük az alkalmazkodó vagy a környezeti adottságokra fittyet hányó fejlesztéseket, tájhasználatot.

2. Találhatunk példát a mesterséges és a természetes élettér különböző arányainak megvalósítására

Az utóbbi évtizedekben a fenntarthatósággal, tájhasználattal kapcsolatos viták, táji konfliktusok,² kutatások³ is kiemelik a jól körülhatárolható, jellegzetes, egy egységként kezelhető táj szerepét, mint olyan térséget, amely szintjén a problémák és a megújulás leginkább kezelhető. A kutatások

kiemelik a (helyi) társadalom értékszerkezetét és felelősségi viszonyrendszerét, társadalmi szerkezetét, kulturális jellemzőit.⁴ Az értékrend és a felelősségi viszonyrendszer döntően meghatározóak a tájat érintő különböző folyamatok, tevékenységek eredményeit illetően.

A gazdasági növekedésként értelmezett fejlődés hatásait és további várható következményeit vizsgálta a Millennium Ecosystem Assessment 2005-ben lezárult kutatása. A MEA legfontosabb üzenete: A Föld természeti tőkéjének felélésével kockáztatjuk, hogy az ökoszisztéma-szolgál-

² Lásd a 2011-ben a balatoni Nagyberekkel kapcsolatos területhasználati, államgazdálkodó-önkormányzat viszonyrendszerében felgyülemlett konfliktusokat.

³ Például: Millennium Ecosystem Assessment 2005. Global Assessment Reports, Island Press

⁴ Például: Gyulai Iván, Hetesi Zsolt, Kollányi László, Jombach Sándor, Salamin Géza, Molnár Zsolt, Péti Márton, Robert B. Gibson, Szilvácsku Zsolt és mások kutatásai

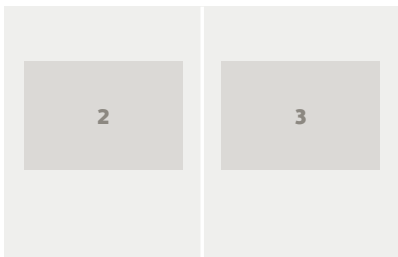
tatások a jövő generációkat fenntartsák. Megfordíthatjuk a folyamatot, de csak a jelenlegi kormányzati, menedzsment-, jogalkotási és irányítási gyakorlat alapvető megváltoztatásával, a táji és vízgyűjtői adottságok, a táj - mint természetes rendszer - fenntartására irányuló emberi tevékenységek érvényesítésével, mely egyfelől a táj lényeges elemeinek fenntartására, folyamatos újatermelésére irányul, másfelől hozzájárul a szélsőségek kiegyenlítéséhez, a táji adottságok fennmaradásához.⁵

A területi fejlődés olyan strukturális változás, amely következtében a gazda-

sági, a kulturális, a politikai, az ökológiai és más tényezők viszonyrendszere, kapcsolatrendszere fejlődik, amely a megőrzés és a fejlesztés helyes mértékének irányába ható folyamatos előrehaladást kell, hogy jelentsen. Az életértékek mentén elkötelezett fejlesztés eredményezhet csak fejlődést, területi fejlődést.

Akkor beszélhetünk a fejlesztés eredményeképpen fejlődéséről, ha legalább megőrizzük, sőt javítjuk a környezet, a táj eltartó képességét, az élőhelyek, élőlények egészségét és az ember fizikai, szellemi, lelki egészségét. Ameny-

5 Molnár, Botos, Gyarmati, Pulovics (2004): *A tájgazdálkodás eredményességének lehetséges indikátorai, Környezetértékelési Program*

2. ábra/fig.:
Zöld szegély a
Koppányvölgyben /
Green belt in Koppány
valley
(FORRÁS: SZERZŐ
SAJÁT FOTÓ)

3. ábra/fig.:
Zöldhálózat a
Koppányvölgyben /
Greennetwork in
Koppány valley
(FORRÁS: SZERZŐ
SAJÁT FOTÓ)

nyiben nincs tekintettel a fejlesztés ezekre a központi értékekre, akkor nem fejlődésről, hanem hanyatlásról, estenként rombolásról, de legalábbis problémák gyártásáról beszélünk.⁶

A VIDÉKFEJLESZTÉS TÉRBELI, TÁJJI INTEGRÁLTSAGA

A vidéki térségekben számos fejlesztés valósult meg az elmúlt időszakban hazánkban. A táji, térbeli fejlődés azonban kevésbé tapasztalható,

amellett, hogy eredményes pontszerű projektek sora valósul meg. A tájat, a több települést is magába foglaló térségek fejlődése egymásra épülő, egymást szinergikusan erősítő, a természeti és kulturális értékek megőrzését, gyarapítását, megerősítését szolgáló programszintű gondolkodás és cselekvés hiánya a gazdálkodási, gazdasági eredményességet is jelentősen korlátozza. A kulturálisan visszaeső és szociális helyzetében válságos vidék nem biztosít sem megfelelő munkaerőt, sem megfelelően fizetőképés vásárlói

6 Szilvácsku Zs. (2012): A fenntarthatósági hatásvizsgálatok értékrendi alapjai és módszertani, intézményi szempontjai, doktori értekezés, BCE Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

kört. A növekvő környezeti és szociális problémák egyre nagyobb kiegészítő ráfordításokat követelnek meg a gazdasági szereplőktől (pl. védelmi, kezelési feladatok finanszírozása stb.).

A Vidéki Térségek Európai Kartája (1995) szerint a vidék olyan terület, amely a kisvárosokat és a falvakat is magába foglalja, gazdaságilag, szociálisan egységes egészet alkot, és összehasonlítva a városi térségekkel, számottevően alacsonyabb a lakosság, a gazdasági tevékenységek, a szociális és kulturális tevékenységek koncentrációja, és a terület nagyobb részét mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi és kikapcsolódási célokra használják.

Csatári Bálint megfogalmazása szerint a vidékfejlesztés a sajátos táji, természeti, környezeti, gazdasági, települési és társadalmi jellemzőkkel leírható vidékies (rurális) területek különleges igényeire tekintettel kialakított komplex, integrált fejlesztési beavatkozások rendszere. Célja a vidéki lakosság életminőségének javítása. A Nemzeti Vidékstratégia (2012) által megfogalmazott célok: tájaink természeti értékeinek, erőforrásainak megőrzése, sokszínű és életképes agrártermelés, élelmezési és élelmiszer-biztonság, a vidéki gazdaság létalapjainak biztosítása, a vidéki foglalkoztatás növelése, helyi gazdaságfejlesztés, a vidéki közösségek megerősítése, a vidéki népesség életminőségének javítása. Mindezek úgy, hogy az esélyegyenlőség és szolidaritás, örökségvédelem, méltányos jóllét, környezet - társadalom

- gazdaság kiegyensúlyozott fejlődése, a leszakadó térségek felzárkóztatása, helyi sajátosságokra építés, identitás, kiegyenlítő életesélyek, város-vidék kapcsolatok harmóniája, egymásrautaltság, kölcsönösség, térségi együttműködések keretében biztosítható legyen.

A meghatározások jól tükrözik, hogy a vidékfejlesztésben a táji, helyi megközelítésnek meghatározó szerepe van. A társadalmi problémák, gazdasági és pénzügyi nehézségek, az energiaellátás kihívásai, a természeti, környezeti folyamatok, biológiai sokféleség csökkenése, a víz és a termőtalaj felértékelődése alapvető üzenete, hogy fel kell tárnunk, mozgósítanunk kell a belső erőforrásainkat, együttműködésre van szükség egymással és a természeti környezettel, az önellátás kiterjesztése szükséges a lehetséges mértékben. Mindenki személyesen felelős azért, hogy megtesz-e mindent a vidéki terek (tájak), és az értelmes együttműködésekre képes helyi közösségek megerősítésében, létrejöttében, megtartásában. A vidék megerősítése, fejlesztése a mindenkori kormányzat, az állami intézmények mellett a helyi szereplők és hálózataik alapvető és közös feladata, felelőssége. A kihívások kezelésének segítésére született meg a tájgondnoki szerepkör és hálózat gondolata a tájépítészek körében. Számos tájban találunk jelenleg is tájgondnoki jellegű feladatokat végző, a táj és a közösségek értékeiért, együttműködésért dolgozó, küzdő személyeket, akiknek megerősítésre, elfoga-

Javaslatok és tapasztalatok az értékek, érdekek és szükségletek kezelése témakörében:

I. A tervszerű térség- és településmenedzsmentben, feladatellátásban részt vevők nézeti érdekeinek, értékeinek különbözőségét rendezetten kezelhetjük, ha a tervszerű munka minden szintjén, a teljes folyamat keretében (tervezés, megvalósítás, értékelés, eredményekkel való együttélés, továbbfejlesztés) gondolkodunk róla.

II. A nézetek, érdekek, értékek különbözhetnek az eredmények és a stratégiák megítélése szempontjából. Az eredményesség és a valódi megoldások elérése érdekében ezt a tényrt figyelembe érdemes venni.

III. A tervszerűségben rejlő lehetőségekben meghatározó a környezetünkkel való viszonylatunk. Eléggé kevés jelenszféra tervezhető. Több az olyan szféra azonban, amelyhez előrelátóan lehet igazodni. A próba-szerencse lehetőséget nyújtók vannak talán a legtöbben. Különösen a társadalmi jelenségek körében van így. Illúzióktól, tévhitelmektől mentesülhetünk, ha ennek határozottan tudatában vagyunk és konkrét jelenségek köré kapcsán tisztázjuk, hogy a három közül mire, milyen kombinációban van lehetőségünk. Megfelelő adaptív és folyamatos tervezéssel nemegyszer megkerülhetjük azokat az akadályokat, amelyek a környezetünkkel való sokféle viszonylatunkból adódnak. Jó tudatában lennünk tehát annak is, hogy nézetkülönbségek, érdek-értékrendi különbségek vannak a környezeti viszonylataink természetének megítélésében is.

IV. A tervezői (és koordinációs, irányítói, végrehajtói) munka közben észlelhető nézetbeli és érdek-értékrendbeli különbségek nagy része a tudás, a szakismeret, a tájékozottság fokozódó differenciáltságából fakad. Velejárója ennek, hogy a problémák elismerése, megítélése nézetfüggő, érdekfüggő, értékrendfüggő. Ha nem vesszük tudomásul a nézetek, értékek e változatosságát természetellenes következményekkel járhat.

V. A problémákat megfogalmazó találó intuitív szóképeket részletesebb és rendezettebb problémaképpé is át kell alakítani. Ekkor derül ki, hogy a probléma kapcsán nézetbeli és érdek-értékrendi különbségek vannak a tények, a lehetőségek, a lehetőségekhez segítő stratégiák megítélésében, annak ellenére, hogy az intuitív megfogalmazásban egyetértés van.

VI. A tervezői (és koordinációs, irányítói, végrehajtói) tevékenység gyakorlatában a nézetbeli és érdek-értékrendbeli különbségek nagyon sokféle eredetűek, és ezek is szövevényesen áthatják a főként a tervező és értékelő munkát. Természetük sok tekintetben feltáratlan, és többségükben rejtetten, észrevétlenül érvényesülnek. Kívánatos ezeknek mindinkább tudatában lenni.

VII. Fontos forrása a nézetek és érdekek különbségének az is, hogy hajlama van-e valakinek csak a mában, vagy csak a közeli jövőben, vagy nagyobb időtávlatban is gondolkodni. Kívánatos, hogy minden problémahelyzethez tisztázódjék, hogy milyen időtávban lehet, annak sajátos természetéhez igazodni.

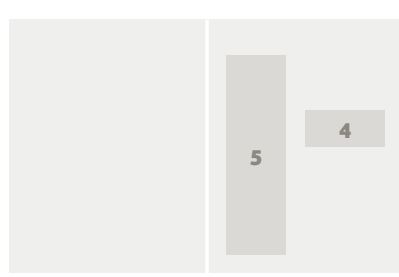
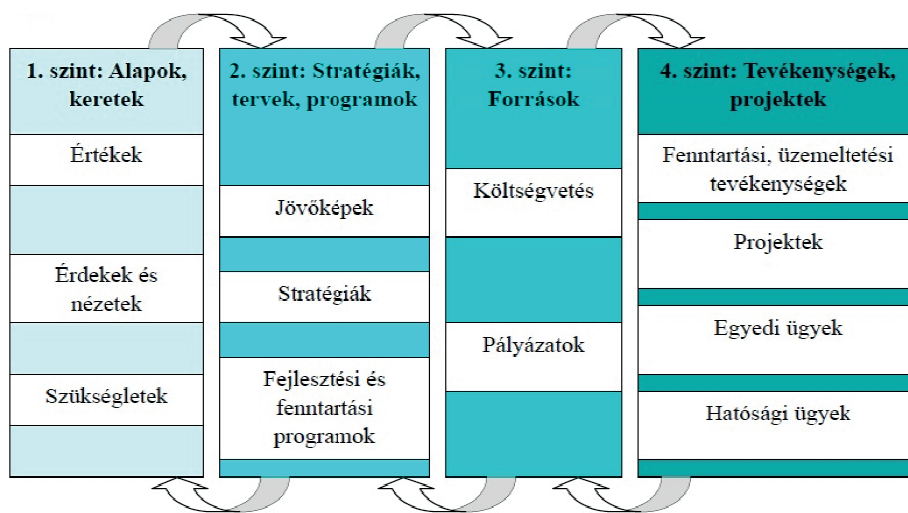
VIII. Minden problémának sajátos térbeli vonatkozási kerete van. Kisebbit választva, a problémát szűk látókörűen ítélteljük meg, a probléma kilóghat a keretből, nagyobb választva pedig, a fölös dolgok elterelhetik a figyelmet a lényegről. A megfelelő térbeli keret segít rátalálni a helyes időtávlatra is. A vonatkoztatási keretnek tér-időbeli értelme van. A helyesen választott tér-időbeli vonatkoztatási keret viszont fontos lépés a nézetek és érdekek közelítésében is.

IX. A nézetek és érdekek, értékek, értékrendek nagyfokú változatossága akadályozhatja is a tervező munkát, mert parttalaná teszi. Ha a szorosan vett tervező munkával azonos rangúvá emelünk egy újabb feladatot, elkerülhető ez a veszély. Az új feladat: tudatosan kiválasztani, milyen nézetek és milyen érdekek, értékrendek érvényesüljenek a tervezői, koordinációs, értékelői munkában, és ezeket milyen vonatkoztatási keretben érdemes integrálni.

X. A szakértelem és a munkamegosztás (estenként indokolatlan mértékben növekvő) differenciáltsága is forrása a nézetek, érdekek, értékrendek különbségének, nemcsak önmagában, hanem a különféle szervezeti, szervezetközi együttműködések terelésében is. A differenciáltságból adódó nehézségek hasonló módon tudatosítással kezelhetők.

XI. A társadalmi, közösségi részvétel és a társadalmi tanulás keretében a szakértők, a felelős döntéshozók és a helyi közösség tagjainak együttműködése, megfelelő munkaszervezéssel és megfelelő intézményi keretek között, fontos forrás lehet annak, hogy a nézetek és érdekek ne akadályként, hanem egymást kiegészítve, erősítve jelenjenek meg.

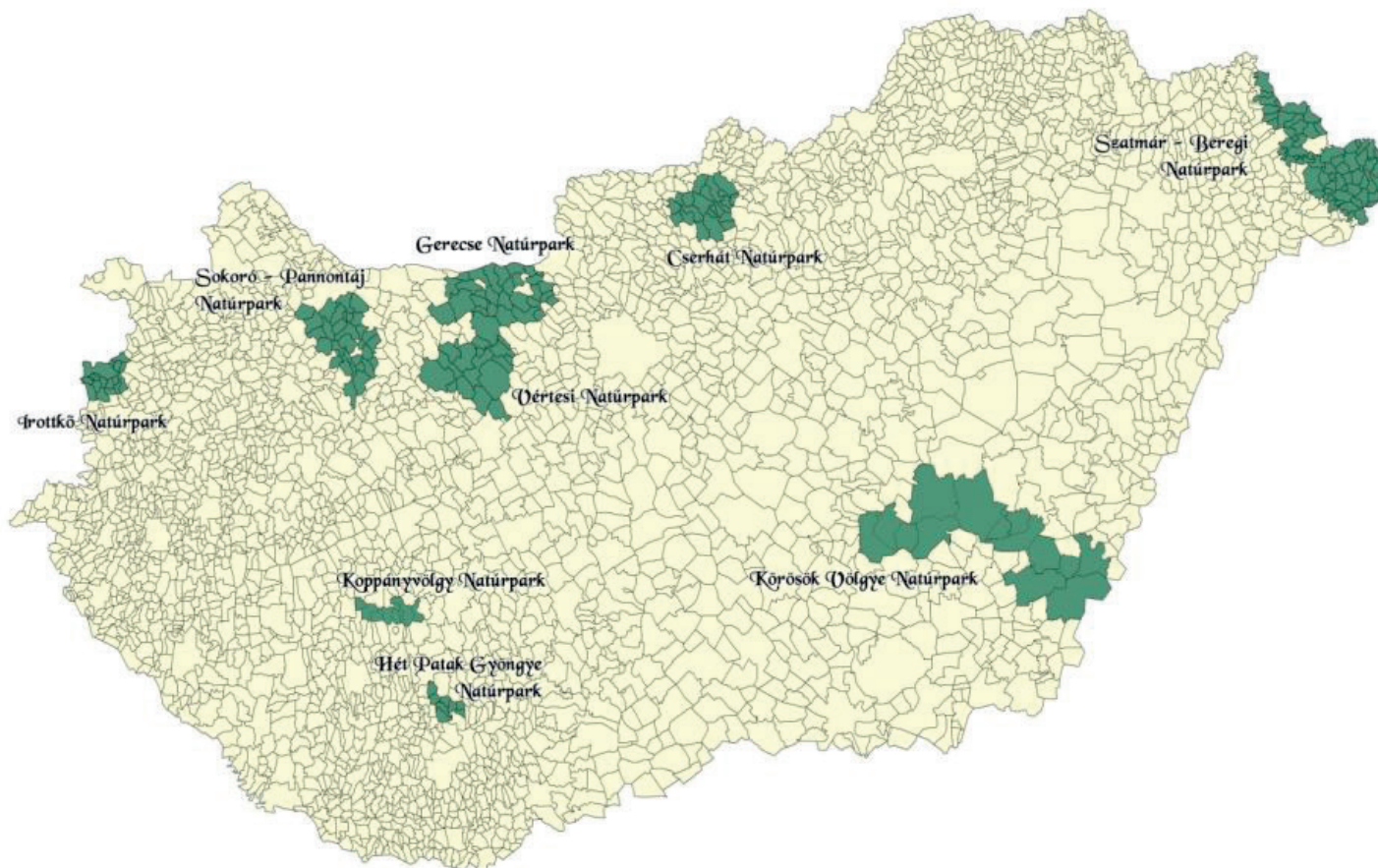
A nézetek és értékek az emberek cselekvést előkészítő képességének kulcsszervezői. A tervezőképesség ennek a cselekvést előkészítő képességnek egy kiműveltebb változata. A kellően kiművelt tervezőnek és döntéshozónak olyan kiművelt érzékre van szüksége, amellyel a társadalmi és szervezeti tanulás keretében a világ dolgai és eseményei, a progresszív, a konzervatív és a regresszív tendenciák közepette ki tudja választani az életbe vágóan fontosakat.

4. ábra/fig.: Az önkormányzati és térségi tevékenységek beavatkozási szintjei / Drivers and activities of local government and other territorial stakeholders (FORRÁS: SZERZŐ SAJÁT SZERKESZTÉSE)

5. ábra/fig.: Értékek megjelenítése a tájgondozás és vidékfejlesztés folyamataiban /

Management of values during landscape maintenance and rural development (FORRÁS: HAJNAL A. 1987 ALAPJÁN TOVÁBBFEJLESZTVE A SZERZŐ ÁLTAL)

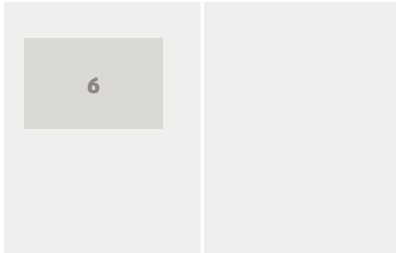
dásra, támogatásra van szükségük. Egy-
mást erősítése mellett a kölcsönös tanu-
lás, illetve új szereplők felkészítése és
munkájának segítése is célja a tájgond-
noki hálózat és képzés kialakításának.

Egy településen, egy tájban gyakran
a sok szereplő, de önmagában akár csak
egy szervezet, mint például az önkor-
mányzat is több tervet, programot, pro-
jektet valósít meg egy időben vagy egy-
más követően. Amennyiben eredménye-
ket várunk a különböző tevékenységeink
során, akkor körültekintően érdemes
eljárunk a különböző párhuzamosan
futó, vagy egymás megelőző lépések
tekintetében, hogy azok a számunkra
és közösségeink számára fontos érté-
keknek, elvárásoknak megfeleljenek. A
4. ábrán összefoglaljuk a legfontosabb
önkormányzati és térségi tevékeny-
ségek beavatkozási szintjeit, amelye-
ken a térség- és településmenedzs-
ment, illetve a tájgondozás megvalósul.

1. szinten a tevékenységek, beavat-
kozások háttérében található, rejtőz-
ködő alapvető értékek, érdekek, néze-

tek és szükségletek találhatók. A szin-
tek legerősebb összekötőelemét, mind
a négy szinten megjelenő kulcsfontos-
ságú jelenségét az értékek, érdekek és
nézetek képezik. Ezen alapvető téma-
körök a legnehezebben megközelít-
hetők, ugyanakkor tisztázatlanságuk
lehet az egyik oka a térségi, települési
tervek, költségvetési, pályázati prog-
ramok, projektek és különböző tevé-
kenységeknek kudarcának, eredmény-
telenségének, sikertelenségének.

Ahhoz, hogy a tájat érintő folyamatok-
ban aktívan és tudatosan részt vegyünk,
nemcsak a táj ökológiai, esztétikai
értéke és ezen értékek alapján meg-
határozott kapcsolatrendszere fontos,
hanem a tevékenységeket vezérlő kul-
turális, etikai és gazdasági értékek és
működésük. Az elmúlt évtizedekben táj
és a társadalom kapcsolatrendszerét
tekintve az egyén és a közösség által tör-
ténő érzékelésére, annak is főként vizu-
ális és esztétikai felfogására irányult a
figyelem. A fenntarthatóság igényének

6. ábra/fig.:
A magyar
natúrparkok
elhelyezkedése és
kiterjedése / Location
and territory of
Hungarian nature
parks

(FORRÁS: MAGYAROR-
SZÁGI NATÚRPARKOK
FEJLESZTÉSI
KONCEPCIÓJA (2015))

előtérbe kerülése egyre indokoltabbá teszi a táj, mint élettér kezelését, valamint a táj és az ember kapcsolatrendszeréből a kulturális, gazdasági és kiemelten az etikai összetevők vizsgálatát, és az eredmények gyakorlati hasznosítását.

A fenntartható társadalmi élethez, működéshez és fejlődéséhez nélkülözhetetlen a tájban, mint élettérben folyó folyamatok nyomon követése, előrelátó, közösségi menedzsmentje. A menedzsment itt teljes folyamatot jelent. Az menedzsmentfolyamatok eredményes kialakításához és megvalósításához az eszköztár (pl. tervezési eszközök), technikai megoldások (pl. részvételi és térképkezelési technikák) mellett az etikai, értékrendi struktúrák ismerete is nélkülözhetetlen.

Szükség van a vidéki térben élő és felkészült, elkötelezett szakemberekre, akik a helyi közösségeket, gazdasági szereplőket és közigazgatásban dolgozókat segítik a táji és társadalmi erőforrások felismerésében és azok hosszú távon is eredményes helyi használatában. A hazai tájépítészeti képzés fellegvárában, a SZIE Tájépítészeti karán elindított kezdeményezés a tájgondnokok képzésére, képzési hálózatának felépítésére a tájszintű együttműködések kialakítását és megerősítését tűzte ki célul, keresve az együttműködést különböző területi szinten működő civil, kormányzati és gazdasági szervezetekkel. Felmerül azonban a kérdés, hogy mely szervezeti és együttműködési formákban érvényesíthető a

tájgondozási szerepkör. Összefoglalunk néhány alapvető lehetőséget a következő bekezdésekben, amelyekre az elkövetkező időszakban érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a táji adaptáció és az eredményes vidékfejlesztés érdekében.

SZERVEZZÜK TUDATOSAN A TÁJGONDOZÁST ÉS A VIDÉKFEJLESZTÉS ÖSSZEHANGOLTAN, AVAGY A TUDÁS- ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI HÁLÓZATOK ÉPÍTÉSE A VIDÉKÉRT

A vidékfejlesztés és a tájban, tájegységben folyó gondolkodásra számos hazai példát találunk. Napjainkig összegyűlt tapasztalatok jól hasznosíthatók lehetnek egy megfelelő összefogás és szabályozó, támogató rendszer kialakításával. Több hazai hálózat és egyéni kezdeményezés is egyre határozottabban vállalja fel a helyi, táji összefogásban rejlő megoldásokért való küzdelmet. Ilyen hálózatok lehetséges szerepét mutatjuk be röviden.

A „tájszintű együttműködések” megnevezés Szilvácsku Zsolt tájépítész javaslatára és megfogalmazására a Magyarországi Natúrparkok Szakmai Konceptiójában jelent meg először, amely koncepció a Vidékfejlesztési Minisztérium, a Magyar Natúrparkok Szövetsége, a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat és a jelenleg Herman Ottó Intézet (korábbi NAKVI) együttműködésében készült el, és a vidékfejlesztési miniszter 2014 januárjában fogadta el. A koncepció megfogalmazásában

7. ábra/fig.:

Gordes franciaországi település – a táj, mint a közösségi értékek tükré / French village Cordes – landscape as mirror of community values (FORRÁS: SZERZŐ SAJÁT FOTÓ)

8. ábra/fig.:

Badacsony a Szigligeti várból – a táj, mint a közösségi értékek tükré / Badacsony from the Castle of Szigliget – landscape as mirror of community values (FORRÁS: SZERZŐ SAJÁT FOTÓ)

a natúrpark a természeti és kulturális örökséget középpontba helyező, a helyi közösségek (önkormányzatok, társadalmi szervezetek, gazdálkodó szervezetek és az érintett lakosság) összefogása eredményeként létrejövő tájszintű terület- és vidékfejlesztési együttműködés. A natúrparkok a helyi tudás, kultúra és gazdaság, kiemelt helyen az ökoturizmus, illetve a helyi közösségek fejlesztésével hozzájárulnak: az érintett terület természeti és kulturális örökségének, nevezetességeinek, természeti értékeinek, kultúrájának megőrzéséhez és fejlesztéséhez; a környezeti szemléletformálásához; a táji identitás és a táj iránti fogékonyság erősítéséhez; a foglalkoztatás bővítéséhez; a lakosság életminőségének javításához; a tudatos, összehangolt térségi vidékfejlesztéshez.

A natúrparki fogalom meghatározásával összefüggésben – összhangban az Európai Natúrparkok Nyilatkozatában szereplő modellel – a natúrparkok főbb tevékenységi területei a következők:

1. **pillér** A természeti és kulturális örökség megőrzése: a táj gondozása, ápolása, a táj megőrzésre érdemes karakterelemeinek és a tájértékeknek a védelme, az élőhelyek, fajok fennmaradása és a hozzájuk fűződő tudás és ismeret alkalmazása.
2. **pillér** Környezeti tudásmenedzsment, nevelés, szemléletformálás: az érintett lakosság és a natúrpark területére érkező látogatók környezeti szemléletének formálása a helyi természeti örökség és a megőrzésükre tett erőfeszítések, a helyi környezettudatosság fejlesztésén keresztül.

3. pillér Fenntartható térségfejlesztés (vidékfejlesztés): a helyi természeti és kulturális örökségi elemeken, valamint táji adottságokon alapuló, a táji értékeket megőrző, gyarapító helyi társadalmi-gazdasági fejlesztések támogatása a helyi közösségek bevonásával (pl. helyi termékek, helyi piacok, megőrzést, bemutatást támogató infrastruktúra fejlesztése, gazdasági együttműködések).

4. pillér Turizmus és rekreáció: az érintett táj szépségére, harmóniájára, természeti és kulturális adottságaira, sajátos értékeire, egyediségére építő és azt fenntartó turisztikai és rekreációs kínálat megfogalmazása, a gyógyulást és pihenést elősegítő termékfejlesztés, desztináció-építés, turisztikai piacra vitel, együttműködés, közös értékesítés stb.

A natúrparkok és az állami természetvédelem jó kiegészítői egymásnak, hiszen a nemzeti parkok hálózata a nemzeti szintű közérdek megjelenítése, míg a natúrparkok a helyi, tájszintű értékközösségre épülő összefogás, amelyek együttműködve eredményes és egészséges tájműködést biztosíthatnak. Natúrparkok a hazai zöldutak kezdeményezéseivel együtt a táj közösségre, együttműködésre alapozottan segíthetik a gazdasági érdekeknek a természeti és kulturális örökség védelmével való helyi összehangolását. Jó példa erre a Cserhát Natúrpark és a Cserhát Natúrpark Zöldút eredményes együttműködése. Amíg a natúrparkok munkaszervezetei a tájegységük egészére vonatkozóan segítik az egyéni és közösségi kezdeményezések összefogását és a szereplők közötti kapcsolatok

7 *Magyarországi Natúrparkok Fejlesztési Koncepciója 2015-2030, egyeztetési anyag, 2015. december*

8 *Bosselman, Klaus, Engel, Ron and Taylor, Prue. (2008). Governance for Sustainability - Issues, Challenges, Successes. IUCN, Gland, Switzerland. xvi+260pp.2*

erősödését, addig a zöldutas szervezetek a tájat behálózó többfunkciós gyalogos, kerékpáros, lovas útvonalak kialakítását és fenntartását szervezik, építve a közösségek táji hálózatát is egyben.

A natúrparkok fejlesztési koncepciója várhatóan 2016 első felében elfogadásra kerül,⁷ amely több előremutató elemmel gazdagítja a tájgondozás és a vidékfejlesztés összehangolását. Egyik kiemelt elem a natúrparkok, mint tájszintű együttműködési hálózatok minőségi működésének fejlesztése a négy natúrparki pillér, illetve a szervezeti, működési és kommunikációs feladatok eredményesebb ellátása érdekében. A németországi natúrparkokban alkalmazott minőségfejlesztés tapasztalataira építve valósul meg a program. Másik kiemelt és újszerű eszköz a tájkarta. A tájkarta egy olyan tájszintű megállapodás, amely keretében a tájban élők közös értékeket azonosítva fogalmazzák meg közös céljaikat és egymást támogató együttműködésre kötnék közösségi szinten felelős megállapodást. Franciaországban találhatóunk hasonló jellegű megoldást. Lényeges, hogy hazai bevezetés során a tájkarta táji szinten egymást kölcsönösen segítő (nem pedig szankcionáló)⁸ szereplők együttműködésére épüljön, amely a kormányzattal való megállapodások és programszintű eredményes fejlesztések alapja lehet, a területi és gazdasági tervezés, programozás más eszközeivel együttesen.

Az alulról jövő kezdeményezések támogatására, a vidéki térségek

önszerveződésének elősegítésére 1991-től indultak el a LEADER (francia betűszó: Liaison Entre Actions pour le Developement de l'Economie Rurale = közösségi kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért) programok. A LEADER olyan értékeket és tapasztalatot szerzett személyeket képvisel és hordoz, amelyekre a mindenkori tervezésben, programozásban érdemes tekintettel lenni, az új típusú, alulról építkező fejlesztések kiterjesztésének jó alapot nyújt. A LEADER alapértékei, amelyek jól összehangolhatók a különböző tájszintű együttműködésekkel és a tájgondozás számára megfelelő keretet biztosíthatnak: az alulról építkező megközelítés, a háromoldalú partnerség: közszféra, civil szféra, üzleti szféra összefogása, az innováció (a folyamatos megújulás záloga), az integrált ágazati megközelítés, a hálózati működés, a kooperáció, a szinergiák létrehozása és kihasználása, valamint a biztonságos működés érdekében.

A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat számára mind a natúrparkok, mind a zöldutak, mind pedig a LEADER hálózati működés olyan potenciális működési háló és kapcsolatrendszer is egyben, amelyen keresztül a tájhoz kapcsolódó tudás, tanulás, jó gyakorlatok, eredmények és kudarcok megoszthatók és feldolgozhatók. A fejlődés iránti kihívás összehangolása a tájnak, mint életternek a működésével eredményesen segíthető a jelzett hálózatok bevonásával és fejlesztésével, illetve a tájgondnoki szerepkör és együttműködések megerősítésével. ●

Felhasznált források:

- BOSELNMAN, KLAUS, ENGEL, RON and TAYLOR, PRUE. (2008). Governance for Sustainability – Issues, Challenges, Successes. IUCN, Gland, Switzerland. xvi+260pp
- DANCSONÉ FÓRIS EDINA (2014), A táj megjelenítésének vizsgálata a hazai vidékfejlesztési dokumentumokban, *Economica* 2014. 3. szám, Szolnoki Főiskola, Szolnok
- FOLKE et al. (2005) Adaptive governance of social-ecological systems, *Annual Review of Environmental and Resources* 30:441-473.
- FOLK C. Et al. (2009) Transformations in social-ecological systems. In: *Principles of Ecosystem Stewardship: Resilience-Based natural Resource Management in a Changing World*. F. S. CHAPLIN III., G.P. KOFINAS AND C. FOLKE (eds.). Springer, New York
- GIBSON R.B. et al. (2005) Sustainability assessment: criteria, processes and applications. London, Earthscan
- GYULAI I. (2012) A fenntartható fejlődés, Miskolc, Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány
- HAJNAL A. (1987) Rejtett és fölfedezett nézetek és értékek a társadalmi-gazdasági tervezésben, in Hoppál M. és Szecskő T. (szerk.) *Értékek és változások, Tömegkommunikációs Kutató Központ, Budapest*
- Magyarországi Natúrparkok Fejlesztési Koncepciója 2015-2030, egyeztetési anyag, 2015. december
- Millenium Ecosystem Assessment 2005. *Global Assessment Reports*, Island Press
- MOLNÁR, BOTOS, GYARMATI, PULOVICS (2004): A tájgazdálkodás eredményességének lehetséges indikátorai, *Környezetértékelési Program*
- RICKSTRÖM I. Et al. (2009) A safe operating space for humanity, in *Nature*, 461, 472-475
- SZILVÁCSKU Zsolt (Szerk.) 2012: *Közösségi Értékalapú Térségmenedzsment Útmutatója*, BCE Tájtervezési és területfejlesztési Tanszék, Budapest
- SZILVÁCSKU Zs. (2012): *A fenntarthatósági hatásvizsgálatok értékrendi alapjai és módszertani, intézményi szempontjai*, doktori értekezés, BCE Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

SUMMARY

INTERDEPENDENCE BETWEEN LANDSCAPE MANAGEMENT AND RURAL DEVELOPMENT

Landscape maintenance means the appreciation of landscape characteristics, the structure of development arrangements, actions which are adapted to the ecological capability of the landscape with the aim of beneficial landscape-usage. Landscape maintenance is also the deployment of merits in the landscape and assuring the long-term use of them.

We can declare - in virtue of the experiences and results of several hundred European nature parks, - that nature parks as landscape cooperation based associations, consisting of developing and maintaining local governments, civil and business organisations are high-class examples of a value and community based collaboration which has the

ability to mend the vitality and competitiveness of rural areas.

In our opinion, the diversity of existing living creatures, the active local communities, variable social connections, a broadminded, solidaric and enthusiastic acting of residents in common issues and activities, developments, which have a respect for the landscape and environmental conditions, frame the concept of vital landscape.

The landscape, as an ecological and social unit, shall be managed in the planning, management and economic systems, promoting this way the strengthening of landscape knowledge, identity, culture and communication in rural areas.

Based on conscious consideration and by means of manifold co-operation and thinking together (social and organisational learning) the rational views and scales of values along which

we think about the problems shall be selected. We should not stop at the level of intuitive hypotheses, but should also distinguish among the different components of the problematic situations. The declared (uncovered and hidden) views, interests and values, including the common elements of the value system, shall be the subject matter of decision-making, before starting any kind of planning activities.

The landscape and their community consists of local people and local networks, which are interconnected by different phenomena and issues. Besides, the values we can recognize in the landscape, in each other and the communities enable a life-evolving landscape maintenance, at settlement and regional level. The adaptive landscape maintenance based on the local communities and networks is essential for the results based rural development. ©

GONDOSKODÓ HELYI ÉRTÉKVÉDELEM TELEPÜLÉSI JÓ PÉLDÁI

GOOD EXAMPLES OF CARING PROTECTION OF LOCAL VALUES IN SETTLEMENTS

SZERZŐ/BY:
MÁTÉ KLAUDIA

Napjainkban egyre nagyobb figyelem irányul táji (beleértve a települési), kulturális és természeti értékeink ápolására, megőrzésére. A sikeres és harmonikus fejlesztések nem valósulhatnak meg örökségünk integrálása nélkül. A vidéki térségekben zajló, hagyományőrzésre irányuló folyamatok nem kizárólag az értékek védelmének célját szolgálják, identitást erősítő, közösségformáló erejük hosszú távon is érezhető. A táj és település folyamatos fejlődésének tükrében azonban jogosan vetődhet fel a kérdés, mi számít értéknek, hagyománynak, örökségnek? A meghatározást követően újabb és újabb kérdésekkel találhatjuk szemben magunkat az értékekkel kapcsolatban: hogyan, kivel és kinek védjük? A felsorolt értéktípusok védelmét különböző szinteken kell megvalósítani. Más eljárást kíván egy nemzetközi szinten számon tartott világörökségi terület, egy nemzeti szempontból is jelentős hungarikum és egy helyi jelentőségű védett fasor védelme. Jelen cikk a helyi szintű értékek védelmét célzó közösségi kezdeményezések

jelentőségét és néhány jó példát mutat be. Az ország különböző területein különböző módszereket követve adtak válasz ezekre a kérdésekre. A folyamat nincs kőbe vésve, a cél viszont mindenhol ugyanaz: értékvédelem a közösséggel, a közösségért (1. ábra/Fig. 1).

A HAGYOMÁNYOS ÖKOLÓGIAI TUDÁS JELENTŐSÉGE

A tájban megjelenő értékek védelmével együtt figyelmet kell fordítani a tájhoz kötődő szellemi, kulturális értékek, mint például a tájban élő emberek, közösségek ökológiai tudásának, a hagyományos ökológiai tudásnak a megőrzésére is. A hagyományos ökológiai tudás összegzése mindannak a tudásnak, gyakorlatnak és hitnek, ami generációkon át ível a kultúra által és annak ismeretéről szól, milyen a kapcsolat az egyes élőlények között és ezek hogyan viszonyulnak a környezetükhöz. A hagyományos ökológiai tudás az ismeret egy olyan formája, ami dinamikus,

1. ábra/fig.:

Bujáki húsvét.
Cserhát Natúrpark
(FORRÁS: [HTTP://
CSERHATNATURPARK.
HU/GALERIA/
ELETKEPEK/](http://csershatsnaturpark.hu/galeria/eletkepek/))

2. ábra/fig.: Pali
bácsi mesél. Nagylóc
közigazgatási
területéhez tartozó

Zsúnypuszta az
egykori tíz tanya
egyike a fennmaradt
kettő közül. A helyi
tudásörzők
megkérdezése nélkül
szinte lehetetlen
feltérképezni valaha
itt volt tanyavilág
működését.
(FOTÓ: TAR GYULA)

tapasztalatokra épülő és alkalmazkodik a változásokhoz.¹ A hagyományos ökológiai tudás nem más, mint az a több évtizedes személyes természeti, gazdálkodói tapasztalaton alapuló, de évszázados közösségi tudáselemeket is őrző, a társadalmi élet rítusaihoz is kötődő tudás.² A helyi hagyományos ökológiai tudás hozzájárul a tájak védelméhez és lehetővé teszi a fenntartható tájgazdálkodás megismerését, mivel olyan elvekre és technikákra alapoz, amelyek segítségével meg lehet fogalmazni a kezelési feladatokat. Ehhez a helyi emberek tudása, a hagyományos eszköz- és tájhasználati módok és a hozzájuk kapcsolt, kulturálisan beágyazott és helyileg adaptált ökológiai tudás adhatja meg az alapot^{1,2} (2.. ábra/Fig. 2).

**HELYI ÉRTÉKVÉDELME -
MIT VÉDJÜNK?**

A táji örökség védelmének kérdésével több szakterület is foglalkozik. A különböző szakterületek fogalmi háttere,

jogszabályi rendszere mögött sok a párhuzamosság. Az egyik legismertebb és legerősebb örökségvédelmi forma az egyedi tájértékek védelme. Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.³ Az egyedi tájértékek szabvány szerinti besorolásában szerepelnek természeti értékek is, ezek védelmére azonban egy másik szakterület, a természetvédelem szakosodott. Természeti örökségünk részét képezhetik a védett és nem védett természeti területek és ezek hálózata, az élő és élettelen természeti és táji értékek, élőhelyek, fajok, valamint a biológiai sokféleség is.⁴ Kulturális értelemben vett örökségünket annak szellemi és tárgyi javai alkotják, ide értve az irodalmat, a népművészetet és népi kézművességet, a néprajzot, film- és iparművészetet, a képzőművészetet, tánc- és

1 Molnár Zsolt (2014): *A hagyományos ökológiai tudás etnotájökológiai értékelése*. MTA doktori értekezés, MTA Ökológiai Kutatóközpont, Vácrátót. pp. 173. http://real-d.mtak.hu/700/7/dc_830_14_doktori_mu.pdf

2 Dr. Monspart-Molnár Zsófia, Pécsi Zsófia, Vágány Zoltán (2015): *Tájhoz kötődő értékek közösségi gyűjtése Módszertani kézikönyv*, Herman Ottó Intézet, Budapest.

3 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről 6. § (3), illetve MSZ 20370:2003

4 Dr. Czétényi Piroska, Dr. Vukov Konstantin, BCE-TÁJK (2009): *Örökségvédelmi fogalomtár*, Magyar Építész Kamara, Budapest.

zeneművészetet valamint a hagyományokat, továbbá a nemzeti vagyon körébe tartozó, kiemelkedő értékű műemlékeket és régészeti lelőhelyeket, nemzeti történelmi emlékhelyeket és világörökségi helyszíneket.⁵ A párhuzamosság jól érzékelhető a következő példán. A Rimóc külterületén álló Fogadalmi kápolnát tekinthetjük szakrális egyedi tájértéknek. A hozzá kötődő monda kulturális érték, az évente oda szervezett búcsújárás hagyomány. A kápolnát körbevevő 120 éves hársfák tekinthetők természeti értéknek (3. ábra/Fig. 3). Érthető hát, hogy az örökségvédelem területén kialakult párhuzamosságok kiküszöbölése orvoslást kívánt. Az egyes szakterületek összehangolása helyett a magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény (Hungarikum törvény) többlépcsős értéktárkészítést ír elő a nemzeti értékek számbavételére. A nemzeti érték a magyar alkotótevékenységhez, termelési kultúrához, tudáshoz, hagyományokhoz, tájhoz és élővilágunkhoz kapcsolódó minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, mely hazai szempontból meghatározó jelentőségű.⁶ Az első lépcsőfokot a települési értéktárak készítése jelenti. A helyi önkormányzatok megbízhatnak az illetékeségi területen belül működő intézményt vagy szervezetet a települési értéktár elkészítésével. A második lépcsőfokot a megyei értéktárak képezik. A megyei értéktárbizottságok rendszerezik a települési értékleltárakat és önálló gyűjtést is végezhetnek. A megyei értéktárakat a Hungarikum Bizottságnak küldik meg, ahol kiválasztásra kerülnek az országos szempontból is kiemelkedő értékek.

A táji léptékben gondolkodó szakemberek számára egyaránt értéket jelent

a művi, természeti és szellemi örökség is. A védelem apropója az adott tájhoz való kötődés. A tájhoz kötődő értékek fogalma a tájhoz szorosan kötődő kulturális és természeti örökség elemeit foglalja magába.⁴ Ezekben az értékekben közös, hogy társadalmi, néprajzi, nemzetiségi jelentőségük van és egy közösség, csoport vagy egyes esetekben egyének azonosságtudatának szerves részét képezik. Érzékeltetik az ember és a táj kapcsolatát, gyakran a táji folyamatok lenyomatait őrzik, ezáltal meghatározhatják a táj karakterét illetve a településképet.⁷ A hagyományörzésben jelentős szerepet játszanak, fűződhet hozzájuk hagyomány, monda vagy legenda is.

A HELYI KÖZÖSSÉGEK SZEREPE

A helyi értékek megőrzése abban az esetben lehet hosszú távon eredményes, ha van, aki a valós értékét is ismeri az adott építménynek, szokásnak, gazdálkodási módnak és van, aki az örökséget ápolja és továbbviszi. Ezt senki sem ismerheti jobban, mint a helyben élő őslakosok. A generációk óta helyben élők számára a személyes kötődésnek köszönhetően sokkal többet jelenthet egy-egy érték, mint egy szakmabelinek, legyen szó bármely szakterületről és ez fordítva is igaz lehet: sok esetben egy szakmabeli (pl.: tájépítész, műemlékvédelmi szakember, néprajzkutató) abban is meglátja az értéket, ami a helybelinek mindennapi. Számtalan felmérés és kataszter készült és készül napjainkban is, melyek természetvédelmi, néprajzi vagy műemlékvédelmi szempontból veszik számba a települések értékeit. A Természetvédelmi Információs Rendszer 2011-es adatai alapján

⁵ 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelet

⁶ 2012. évi XXX. törvény 1. §

⁷ Csima Péter és Pádárné Török Éva (2012): *Helytörténeti emlékek és egyetemes értékek védelme és szerepe a táj-karakterben - tájvédelem egy világörökség helyszínen. Fenntartható fejlődés, élhető régió, élhető települési táj 1.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, pp. 253-260. ISBN 978-963-503-504-5

18 428 db egyedi tájelem szerepel a TIR adatbázisban, ez 833 település közigazgatási határát érinti. Teljes egyedi tájérték kataszter 820 településre készült el.⁸ A Hungarikum törvény értelmében vett helyi értéktárak készülségi állapotáról nincs rendelkezésre álló adat. A felméréseket készítő szakemberek azonban a listák elkészültét követően egy következő helyszínre utaznak és vissza csak nagyon ritkán, vagy egyáltalán nem térnek. Az értéklisák rendszeres karbantartás és monitorozás hiányában elfelejtődhetnek, ami az értékek elvesztésének veszélyét is magában hordozza. Kulturális örökségünk múzeumokban való konzerválása nem fenntartható megoldása az értékörzésnek. A települési értékek védelme a település lakosainak feladata és kiváltsága, hiszen csak ők képesek teljes valójában kezelni az örökségüket.⁹ Az utóbbi években megnyugtató trend kezdett el körvonalazódni: egyre több helyen ismerik fel a tájhoz kötődő örökség közösségi szintű védelmének fontosságát és jelentőségét.

PÉLDAÉRTÉKŰ KEZDEMÉNYEZÉSEK

Az ország különböző területein egymással párhuzamosan vagy éppen egymástól tanúlva számos kezdeményezést indítottak a helyi közösségek értékeik megőrzésére. Napjainkban különösen „divatos” vált az értékfelméréseket közösségi alapokra helyezni, noha a helyiek bevonása a korábbi értékfelmérések módszertanának is szerves részét képezték. Az elmúlt években sikeresen megvalósult programok abban térnek el a korábbi felmérésektől, hogy a szakmai leltár készítése mellett egyenrangú, ugyanakkora hangsúllyal rendelkező részt képviselnek az

interjúkészítések és a közösségi események. Ebben a szellemiségben jött létre a három bemutatott mintaprogram, a Mesés Hetés, a Cserhát Mintaprogram és a Hortobágyi Mintaprogram is. A példaértékű kezdeményezések jelentős részében a „helyi hősök” kiemelt szerepet játszanak. Minden terület fejlődéséhez szükség van egy kulcsemberre, aki lelkesedésével, munkájával és folyamatos jelenlétével képes megérteni és koordinálni a helyiek elképzeléseit és ezeket összhangba hozni a külső innovatív elképzelésekkel. A felsorolt jó példák mögött szinte mindenhol megtalálható az a személy vagy csoport, aki nélkül nem valósulhatott volna meg a kezdeményezés. A Cserhát Natúrparkban az azt működtető alapítvány vezetői, Ispán Dániel és felesége, Éva; a Hetésben Bedő Andrea (aki a 2015-ös év „Év Vidékfejlesztője” díjat is elnyerte) mondhatja magáénak ezt a szerepet.

A bemutatott jó példák esetében szintén közös elemként és jó eszközként lehet megemlíteni a zöldutakat és a sok esetben ezeken vezető tájsétákat. Bár több értelmezésben is használhatjuk a zöldutak fogalmát, az általánosan elfogadott definíció szerint olyan többfunkciós útvonalak, amelyeket a gyalog, lovon, kerékpáron, illetve más motormentes módon közlekedő vagy túrázó emberek hoznak létre. A zöldutakat helyi közösségek működtetik a környezeti és gazdasági szempontból is fenntartható társadalom kialakítása és az egészséges életmód elterjesztése érdekében. Ideális környezetet biztosítanak a közösségi kezdeményezéseknek, továbbá a természetvédelemmel, kulturális örökségvédelemmel, fenntartható turizmussal és motormentes közlekedéssel kapcsolatos fejlesztéseknek. A zöldutakat többek között azzal a szándékkal hozzák

8 Tóth Szilvia, Szijártó Ágnes, Kiss Gábor (2012): Az egyedi tájértékek nyilvántartásának tájvédelmi szempontú értékelése. *Tájökológiai Lapok* 10 ©: 139-152.

3. ábra/fig.:

Fogadalmi kápolna Rimócon. Részlet a felmérés során készített leírásból: „Az 1700-as években lezajlott pestisjárványt követően építettek, búcsúik helyszínéül is

szolgál. Szép környezetben, a Sajgó lábánál található kápolna, körülötte a Millenium tiszteletére, 1896-ban ültetett hársfák vannak. Keletkezési legendája: A falu

plébánosa lovon ment át a pestisjárvány idején a szomszédos Nógrádsípekre misézni, mikor is a lova útközben megállt és letérdelt, és csak azután volt hajlandó tovább indulni,

miután a pap is letérdelt. Ezt háromszor megismételte, majd közös megegyezés alapján, a plébános megfogadta, ha elmúlik a járvány, ide kápolnát épített. A

járvány elmúlt, a plébános pedig betartotta fogadalmát.”
(FOTÓ: TAR GYULA)

létre, hogy az adott térségben élők és az oda látogatók igényeit egyaránt kielégítve élénkítsék a helyi gazdaságot.¹⁰ A felsorolt példák közül mindegyikben ezt az eszközt alkalmazták, sikerrel. A Mesés Hetés Zöldút, a Cserhát Zöldút és a hortobágyi Sóút is kiállja az idő próbáját és bírja a helyiek bizalmát évek óta.

Mesés Hetés

Az Európa Tanács Táj Díjára a 2015-ös évben a magyar Mesés Hetés Mintaprogram is pályázott.^{11,12} A projekt igazi ereje a helyi közösség hatékony bevonásában és az országhatáron átnyúló egykori szoros települési kapcsolatok újjáélesztésében rejlik. A hetési néprajzi táj egységét 1920-ban mesterséges határmeghúzással bontották meg. A határt a Vasfüggöny jelölte ki. A helyzet alapvetően a XX. század utolsó évtizedének politikai változásaival és a két ország európai uniós csatlakozásával változott meg, hiszen a határ 2004 óta ismét átjárható.

A mintaprogram egyik célja a Hetés - mint néprajzi táj - értékes tájelemei-

nek felmérése a helyi közösségek részvételével és a helyi tudás hasznosításával, valamint ezen elemek tényleges megőrzési és fenntartható hasznosítási lehetőségeinek feltárása. A hetési mintaprogramban a négy magyarországi településen 63 tájértéket sikerült felméréssel rögzíteni. A szlovéniai oldal hat településéről kicsit kevesebb, összesen 55 egyedi tájérték került be a kataszterbe.¹³

A Hetés Mintaprogram során hatékonyan vonták be a falvak lakosságát. A módszertan szerves részét képezték a „Téleesti beszélgetések”, melyek során számba vették a szakemberek és a helyiek a tájegység értékeit. A tematikus esteken különböző témakörök szerint csoportosítva járták körül az egyes értéktípusokat. Gáborjánházán a hetési tájról és a helyi szokásokról beszélgettek, Szijártóházán főként a füzesekről és az abból készíthető, férfiak által font, a háztartásban sokoldalúan felhasználható kosarakról esett szó. A zalasombatfai beszélgetéseken számba vették a közös értékeket: milyen a hetési, mi

9 A rimóci Máriás-lányok szép példája a generációkon átívelő hagyományörzésnek. Egyes értékek dokumentálásához nem elegendő a leírás vagy fotódokumentáció készítése. A Máriás-lányokról készült film megtekinthető az alábbi linken: <https://www.youtube.com/watch?v=RUCAVZHSBIU>

10 Zöldutak Módszertani Egyesülete <http://zoldutak.hu/mik-azok-a-zoldutak/>

11 Az Európa Tanács Táj Díjáról és a Magyar Táj Díjról részletesebben: http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=sub_738

12 Az Európa Táj Díjra való hivatalos felterjesztésről bővebben: http://www.hoi.hu/sites/default/files/tajdij_rendezyeny_150203_program_fin.pdf

13 Dr. Kiss Gábor (szerk.): *Mesés Hetés Tájértékek a Vasfüggöny túráút mentén*. Kiadvány.

az, ami csak itt található. A hetési szóttes épp ilyen, ugyanúgy, mint a keresztelői kalács, a „fumu” (4. ábra/Fig. 4). Göntérházán a fiatalok értékőrzésbe való bevonására helyezték a hangsúlyt. Rendhagyó tanórát tartottak, ahol bemutatták a gyerekeknek a helyi tájértékeket.

A Télesteri beszélgetéseken túl rendszeres tájsétákat szerveztek, melyek során a tájértékeket fűzték fel egy-egy hosszabb-rövidebb túrára. A túrákon sokan, egyik alkalommal több mint százan vettek részt. Sikerük abban rejlett, hogy a már meglévő kis közösségeket kapcsolták össze, úgy mint baráti társaságokat, hagyományőrző csoportokat, rokonságokat. A közösségi összefogás megkoronázásaként a Hetésben élők saját erőből létrehozták a Barátság parkot, mely alkalmas közösségi rendezvények szervezésére és ez által a közösségi élet fennmaradását is biztosítja. A Barátság parkot 2014 elején helyiek hozták létre úgy, hogy kitisztítottak egy kisebb területet az erdőben. A közös munkában részt vettek a szlovén és magyar települések lakói is. Az erdőben talált drótokból, melyek a Vasfüggöny bontása következtében maradtak az erdőben, készítettek egy szimbolikus madárszobrot. A madár a park jelképévé vált (5. ábra/Fig. 5).

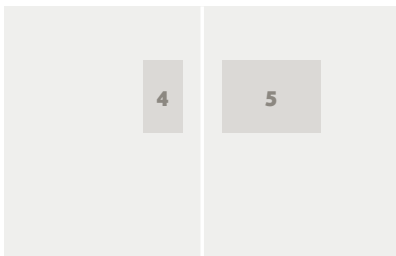
Cserhát Mintaprogram

A 22 települést felölelő Cserhát Natúrpark a táj értékeit ismerő és megőrizni kívánó helyi lokálpatrióták kezdeményezésére jött létre 2009-ben.¹⁴ A natúrparkot működtető alapítvány az évek és nehézségek ellenére ma is töretlenül kiáll céljai mellett, melyek a Cserhát falvaiban rejlő, országos viszonylatban is kiemelkedő és értéket képző hagyományok, kulturális értékek megőrzésére, valamint a helyi termékek

népszerűsítésére, a helyi gazdaság fellendítésére irányulnak. Munkájuk kiterjed a népszerűsítésre és a hatékony érték- valamint aktív hagyományőrzésre is. A Natúrpark a Cserhát Zöldút létrehozásával újabb perspektívát adott a helyieknek. A zöldút csaknem 270 km-nyi élményt és látnivalót kínál a térségbe látogatók számára. Létrehozása során kiemelten fontosnak tartották, hogy a természeti értékek bemutatása a legszebb tájrészletek mentén történjen. A zöldút felöleli azokat a falvakat, ahol a kirándulók ízelítőt kaphatnak a palóc népi építészetből, hagyományokból. Kiemelten fontos szerepet játszik a zöldút a helyi identitás kialakításában és erősítésében.

A Herman Ottó Intézet a Cserhát Natúrpark közreműködésével és korábbi értéktár-gyűjtésére alapozva 2015 áprilisában útjára indította a Cserhát Minta-programot a Natúrpark területén, melynek célja amellet, hogy a meglévő tájérték-felmérési módszereket ötvözve számba vegye a térség tájértékeit, a közösség hathatós bevonásával a helyiek identitástudatát erősítse. A terepi munkát, mely 2015. június 2-6 között valósult meg, több hónapos megalapozó kutatómunka előzte meg. Ez elősegítette, hogy a különböző szakterületeket (tájépítészet, geográfia, humánökológia, néprajzkutatás, szociológia) képviselő fiatal kutatók megfelelő felkészültséggel érkezzenek a csodás és hagyományokban gazdag cserhádi falvakba (6. ábra/ Fig. 6). A kutatás helyszínéül négy nőgrádi település – Rimóc, Varsány, Nógrádsipek és Nagylóc – szolgált. A natúrpark munkatársai alapos és széleskörű előzetes értékgyűjtésének köszönhetően a térség értékei jórészt már össze voltak gyűjtve, és kirajzolódott a helyi tudás-

¹⁴ Magyar Natúrpark Szövetség <http://www.naturparkok.hu/naturparkok-bemutakozoja/cserhat-naturpark>

4. ábra/fig.:

Hetési szőttes és fumu. „A fumu csecsemő nagyságú, pólyás gyermek alakú ünnepi kalács a zalai Hetésben és közvetlen környékén a 19–20. az. fordulóján. A főkeresztanya ajándéka, korábban a keresztelőlakoma, későbbben lakodalom

alkalmával. A kalács-fiúbabával mindkét helyen keresztelőt parodizáló szertartást játszanak el, majd felvágják és szétosztják úgy, hogy minden jelenlevőnek jusson belőle.” (mek.niif.hu) (FOTÓ: BEDŐ ANDREA, A HETÉS „HELYI HŐSE”)

5. ábra/fig.:

Barátság park és a „Határtalan madár” szobor. Bővebben: <http://www.origo.hu/utazas/magyarorszag/20150724-meses-hetes-avagy-egy-elfeledett-magyar-tajegyseg.html> (FOTÓ: LANTOS GÁBOR)

őrzők köre is. A Cserhát Mintaprogram az azt megelőző tájérték-felmérésektől eltérően kiemelt szerepet adott a helyi közösségeknek. A program felismerte, hogy külső szemlélőként a figyelmet fel lehet kelteni, de a helyi tudást úgy elsajátítani, ahogyan a helybéliek, nem lehet.¹⁵ A „gyűttmentek” nem mondhatják meg a helyieknek, mi az érték és mi nem, mivel a helyiek számára az is képviselhet értéket, amit a szakértő szem nem tart annak, mindenesetre szakértelmükkel erősíthetik az identitástudatot az ott élőkben. A felmérőtábor hangsúlyos elemeiként szerepeltek az esténként szervezett beszélgetések, melyek egy-egy témakör köré csoportosultak. Az esteken részt vettek az adott témában helyi vagy országos szinten is jártas szakemberek és a helyi lakosok érdeklődő közössége is. Az általános vidékfejlesztési témakörökön túl a résztvevők megtárgyalták a helyspecifikus témaköröket is.

A felmérés a terepi munka mellett interjúk készítéséből is állt. Az előzetes kutatómunkának köszönhetően az egyes falvakban kirajzolódott azok köre, akik adatközlőként szóba jöhetnek, akiket a hagyományokról érdemes volt megkérdezni. A félig strukturált interjúkat előzetesen elkészült interjúfonalak segítségével készítették

a Magyar Idegenforgalmi és Területfejlesztési Egyesület (MITE) munkatársai. A felmérőtábor záró napján közös tájsétán vettek részt a felmérők és a helyiek, hogy együtt vegyék szemügyre a faluban és határában húzódó értékeket.

Hortobágyi Mintaprogram

A mintaprogram helyszínéül a Hortobágyi LEADER Egyesület működési területéhez tartozó 11 hortobágyi település – Balmazújváros, Egyek, Folyás, Görbeháza, Hortobágy, Nádudvar, Polgár, Tiszacsege, Tiszagyulaháza, Újszentmargita és Újtikos szolgált. A Herman Ottó Intézet által koordinált program célja – a hetési mintaprogramhoz hasonlóan – a tájértékek közösség bevonásával történő gyűjtése és a táj értékes elemeinek helyi közösségek által történő hasznosítása érdekében egy térségi zöldút-hálózat tervezése volt. A program során egy-egy szemlélettel és módszertan alapján készült el valamennyi érintett település tájértékeinek katasztere. A szakértői felméréseknek, valamint a helyi közösség tagjainak részvételével zajló tájsétáknak és közösségi fórumoknak köszönhetően a 11 településen összesen 560 tájértéket felvételeztek és dokumentáltak.¹⁵

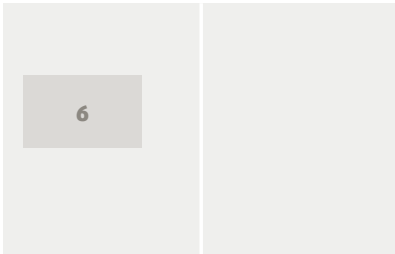
A felmérés és a közösség bevonása során a legkorszerűbb technikákat is

15 Kiss Gábor (szerk.) (2015): Tájértékekre alapozott szelíd térségfejlesztési mintaprogramok Segédanyag Helyi Fejlesztési Stratégia elkészítéséhez. Herman Ottó Intézet http://www.hoi.hu/sites/default/files/kozossegi_tajertekgyujtesi_mintaprogramok_kiadvany_vegleges.pdf

bevetették a módszertan legújabb elemeként. Az egyik népszerű internetes közösségimédia-felületen egy játék segítette a tájértékek közösségi gyűjtését. A „HOL JÁRUNK? – Hortobágyi kincses túra” játék során rendszeresen egy-egy már korábban felmért tájértékről készült képet osztottak meg feladványként, a megfejtéseket pedig az oldal követőitől várták. A játéknak köszönhetően egyes tájértékekről (pl. az egyik cserepesi hodályról és gémeskútról) olyan archív fényképeket töltöttek fel a résztvevők, amelyeket a felmérők dokumentálásnál is tudtak hasznosítani. A tájséták kiemelkedően fontos alkalmak voltak arra, hogy a tájértékeket felkeresve a helyi közösség tagjaival is fel tudják venni a kapcsolatot. A helyiekkel való közös tájsétákra az előzetes adatgyűjtést és terepbejárást követően került sor, amikor a felmérő szakemberek már rendelkeztek az adott település tájértékeiről előzetes ismeretekkel. A tájséták során a felek megoszthatják egymással az adott értékről szerzett tudásukat. A szakértői tudás ily módon kapcsolható össze a legeredményesebben a „helyi tudással”, minden olyan ismerettel, ami a helyben élő emberek fejében van, akár saját, akár közösségi élményeken vagy örökségen alapul, ám könyvekben, leírásokban nem fordul elő.

Természetesen ebből a programból sem maradhatott ki a zöldút kijelölésének megalapozása, mely ebben az esetben inkább a hagyományok felelevenítését és megőrzését szolgálta. Az egykori Sóút nyomvonalán vezették végig a zöldutat, tekintettel arra, hogy a Hortobágyi Nemzeti Park természetvédelmi oltalom alatt álló területein nem kívántak nagyobb látogatói forgalmat generálni, valamint az egykori kereskedelmi útvonal mentén számos állattartáshoz kapcsolódó, tájhoz kötődő érték található. A Hortobágyi Mintaprogram mindössze két hónapnyi munkával elérte célját, a helyi közösség bevonásával történő felmérés során olyan értékörző attitűd alakult ki a lakosságban, mely alapján biztató jövőképet alkothatunk a felmért értékek jövőjét illetően. Az „Állítsunk helyre egy tájértéket” esemény során helyi fiatalok az egykori egri főkáptalan birtokának határait jelző kövek megközelíthetőségén javítottak bozótirtással, majd egy egykori – a helyiek emlékezetében még ma is élénken élő –, csaknem 200 éves tölgyfasor megmaradt három egyedének környezetét rendezték. Visszajelzések szerint már a következő héten több család kereste fel kirándulás keretében ezeket a helyeket. Remélhetőleg

6. ábra/fig.:

Tájséta a Cserhát Mintaprogramban. A fiatal kutatók és a helyiek közös séta során látogatják meg a tájhoz kötődő értékeket.

(FOTÓ: DR. MONSPART-MOLNÁR ZSÓFIA)

ezekon a példákon felbátorodva egyre több civil ismeri fel a tájértékek jelentőségét, így bővítve az értékörzők körét.

MIT TEHETÜNK A HELYI ÉRTÉKEK VÉDELME ÉRDEKÉBEN?

A közösségi értékfelmérések közösségformáló ereje nem megkérdőjelezhető. A tájhoz köthető szakembereknek (tájépítészek, tájgondnokok, geográfusok, humánökológusok, néprajzkutatók stb.) állandó szereplői kell, hogy legyenek az általuk követett tájban zajló eseményeknek, így központi szerepet vállalhatnak a közösségi értékfelmérésekben. A helyi tudásörzők megkérdezése, a gyűjtött tudás őrzése és továbbadása elengedhetetlen egy közösség hagyományainak

életben maradásához. Bár önmagában egy szakember sem képes megállítani az értékvesztést, koordináló szerepet vállalhat – és vállalnia is kell. Elő kell segíteni az értékek felmérését, fenntartását és hasznosítását, növelni kell a táj iránti fogékonyságot és a táji tudatosságot például tájséták, tájérték-helyreállító és más közösségépítő rendezvények szervezésével. A fiatalabb generációk számára különösen fontos az értékek bemutatása a kötődés elősegítése érdekében. Minden segítséget meg kell adni a helyi termékeket előállító gazdálkodók, népművészek számára a szellemi örökség védelme érdekében. Az értékvesztés szinte mindenhol jelen van, ellene pedig bárki tehet. ●

SUMMARY

GOOD EXAMPLES OF CARING PROTECTION OF LOCAL VALUES IN SETTLEMENTS

Nowadays, maintenance and protection of our heritage gains more and more attention. Development cannot be successful and harmonic without integrating this heritage. Processes aiming at the preservation of traditions in the rural areas are not simply serving the goal of protecting values: in the long term, they also have the power to strengthen identities and build communities. However, in the light of continuous landscape and settlement development, there is a very legitimate question: what is value, tradition, heritage? After defining these, we face even more questions: why do we protect these values, with whom, and for whom? The answers differ in each region of Hungary, following various methods. The process is not set in stone, but the goal is the same everywhere: protecting values together with the community, for the community.

Several disciplines deal with the question of protecting the landscape

heritage. There are lots of analogies in their conceptual backgrounds and legal systems. Unique landscape values, protected natural areas and our national heritage all form distinct categories. For experts thinking on the scale of landscapes, artificial, natural and intellectual heritage are all values. The basis for protection is the connection to the specific landscape. The notion of values belonging to a landscape incorporates the elements of cultural and natural heritage closely attached to that landscape. These values are all of social, ethnographic and ethnic significance, and form an integral part of the identity of a community, group, or, in some cases, individual.

Along with the protection of values appearing in the landscape, the intellectual and cultural values connected to that landscape must also be conserved – for example, the traditional ecological knowledge of individuals and communities living in the landscape. As Berkes says „...traditional ecological knowledge is a cumulative body of knowledge, practice, and belief, evolving by adaptive processes

and handed down through generations by cultural transmission, about the relationship of living beings (including humans) with one another and with their environment.”

Protecting local heritage can be successful in the long term if there is someone who knows the real value of that specific heritage – be it a building, a tradition, an agricultural method etc. –, and if there is someone who maintains it and carries it on. In different regions of the country, local communities have launched many initiatives to protect their values – either concurrently, or sharing their experiences with each other. A shared element, and a good tool for a caring protection of values are “greenways”. Mesés Hetés Greenway, Cserhát Greenway and the “Salt Road” of Hortobágy have all stood the test of time, and earned the local people's trust. The good practices described in the study show that it is not only top-down initiatives that can protect the values of a region or settlement. On the contrary, caring protection of values makes sense only in collaboration with local people. ©

TÁJGONDOZÁSI FELADATOK A MÉLYSZEGÉNYSÉG ELLENI KÜZDELEMBEN

THE ROLE OF LANDSCAPE MANAGEMENT IN THE FIGHT AGAINST EXTREME POVERTY

SZERZŐ/BY:
KATÓ ESZTER, NÁDASY LÁSZLÓ

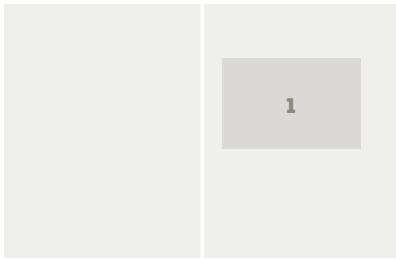
BEVEZETÉS

„Ma Magyarország egyik legsúlyosabb gondja a szegénységben élők, közöttük a roma népesség helyzetének fokozatos romlása. [...] Minden harmadik ember (kb. 3 millióan) ma Magyarországon a szegénységi küszöb alatt él, közülük 1,2 millióan mélyszegénységben. A szegénységi kockázatok különösen sújtják a gyermekeket és a hátrányos helyzetű térségekben élőket.” – kezdi vezetői összefoglalóját a 2011-ben született Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia.¹ A lesújtó helyzetkép még akkor is igaz, ha sokan ebből mit sem érzékelünk. A leghátrányosabb helyzetű – a jogszabályokban „fejlesztendőnek” nevezett² – járások aránya 2015-ben 31%, vagyis 174 járásunk közül 54-ben lakik a lakosságnak

az a 15%-a, amely kedvezőtlenebb körülmények között él társadalmi és demográfiai adottságok, lakás- és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerőpiac, valamint infrastruktúra és környezeti állapot szempontjából. A legrosszabb helyzetben a „komplex programmal fejlesztendő járások” vannak, melyekben a magyar lakosság legnehezebb körülmények között élő 10%-a lakik³ (1. ábra).

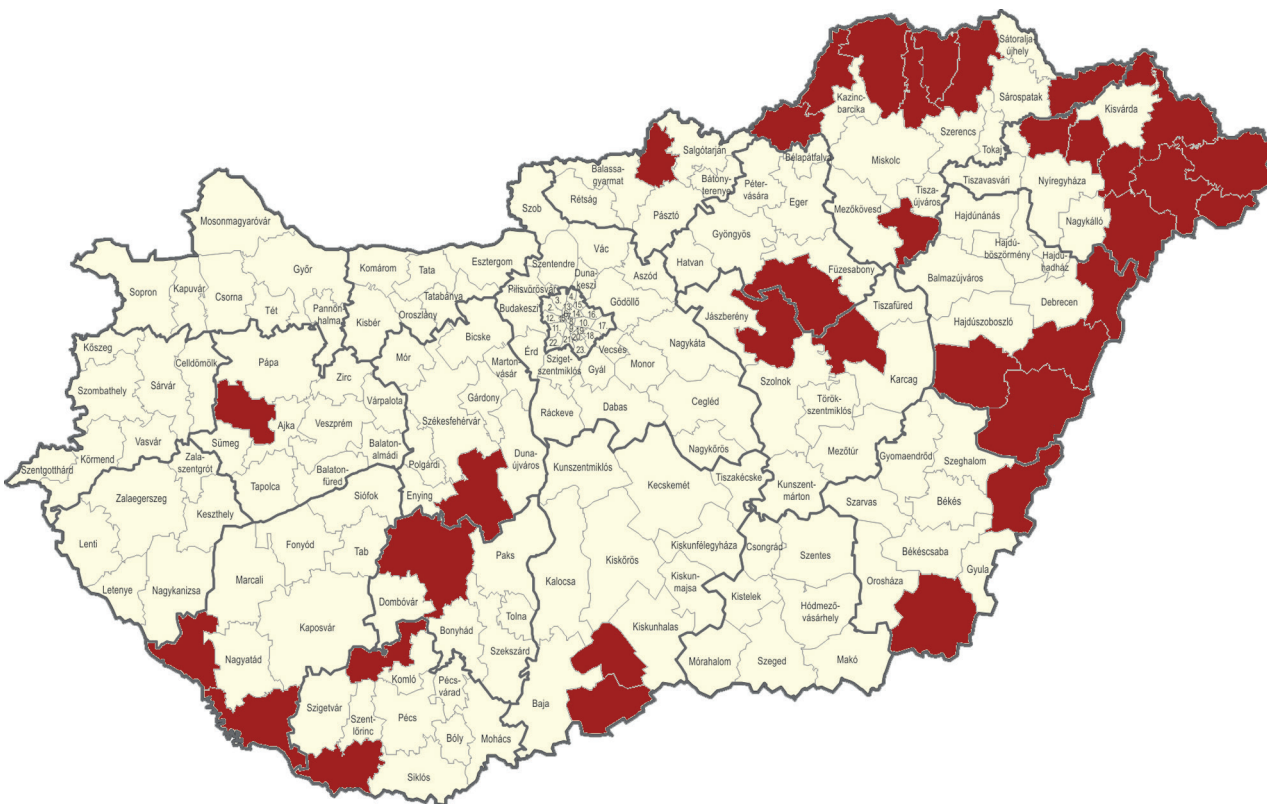
A leghátrányosabb helyzetben lévő térségekben számos településen tapasztalható a mélyszegénység. Az ebből adódó nehéz élethelyzetek majdnem minden esetben szegregálódáshoz és különböző összetett, szociális és társadalmi problémához vezetnek. Ezeknek a térségeknek a fejlesztése tehát elképzelhetetlen pusztán gazdasági alapon. Minden esetben valóban

1 Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia – Mélyszegénység, gyermekszegénység, romák – (2011-2020). 2011. KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság, Budapest. p. 6.
2 311/2007. (XI. 17.) Kormányrendelet a kedvezményezett térségek besorolásáról
3 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet a kedvezményezett járások besorolásáról

1. ábra/fig.: Komplex programmal fejlesztendő járások 2015-ben (a népesség 10%-a) / Districts designated for development by a complex programme in 2015 (10% of population)

(SAJÁT SZERKESZTÉS/
CREATED BY
AUTHORS)

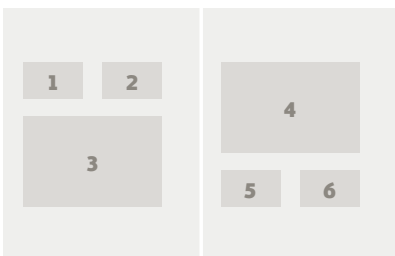
„komplex”, szociális elemeket is tartalmazó programokra van szükség.

A tájgondnokság lényege, hogy a tájat értő, érző és abban élő szakemberek hálózatát hozza létre, akik a helyi adottságokra építve fogalmazhatnak meg fejlesztési javaslatokat és segíthetnek azok megvalósításában. A tájgondnokok ismerik lakóhelyük táji, termőhelyi és ökológiai adottságait, a táj múltjának tükrében átlátják a területi és települési folyamatok összességét, valamint személyes kapcsolatuk van az ott élő emberekkel és tisztában vannak a helyi megélhetési körülményekkel is. A helyi adottságok és lehetőségek pontos ismerete és erőforrásként való alkalmazása a közösségi, értékörző fejlesztések megvalósulásának és hosszú távú fennmaradásának záloga lehet.⁴

A tájgondnokképzés előkészítése kapcsán felvettük a kapcsolatot több, a mélyszegénység leküzdésében élen járó szervezettel is, annak érdekében, hogy megismerjük a jó gyakorlatokat és feltérképezzük, hogy a tájgondnokságnak milyen szerepe lehet ezen a területen. Meggyőződésünk, hogy a legjobb eredményt a németországihoz hasonló, országos szintű tájgondnoki rendszer kiépítésével lehetne elérni.⁵ Jelenleg azonban két olyan egyesületet ismerünk, melyek tájgondnoki szerepkört betöltve jelentős eredményt értek el a társadalmi felzárkóztatásban és ennek kapcsán jó rálátásuk van a mélyszegénységgel érintett térségek kezelésére. Kutatásunk anyaga két esettanulmányt dolgoz fel, melyek az érintett szervezetek – a Magyar Máltai

⁴ *Illyés Zsuzsanna (2016): Tájgondozás, mint a helyi tájvédelem eszköze. 4D 2016/40. pp. 14-23.*

⁵ *Hubayné Horváth Nóra (2016): Sikeres német tájgondozási modell Németországban. 4D 2016/40. pp. 2-13.*

1. kép/pict.:
Tarnabod látképe. A faluban, ahol a lakosság kilencven százaléka roma, tíz éve kezdődött a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programja /

View of Tarnabod. The Hungarian Charity Service of the Order of Malta has been operating its Jelenlét („Presence”) Programme for ten years in the village where 90% of the population is Roma

(FOTÓK/PHOTOS CREDIT: MMSZ/HAJDÚ D. ANDRÁS)
2. kép/pict.:
Gyermekek játszanak egy tarnabodi ház udvarán / Children playing in the yard of a house in Tarnabod

3. kép/pict.:
Utcakép Monor „Tabán” nevű romatelepén / Street view of the Roma neighbourhood of Monor called “Tabán”
4. kép/pict.:
Fiatalok fociznak a grundon, Monor

Tabánnak nevezett romatelepén, ahol a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programja tíz éve működik / Young people playing football on a lot in the Roma neighbourhood of

Monor called Tabán. The Jelenlét („Presence”) Programme of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta has been in operation here for ten years

5. kép/pict.: Egy lakó áll háza előtt Pécs György-telep nevű romatelepén. A MMSZ Jelenléte itt hét éves múltra tekint vissza / A resident standing in front of his house in

György-telep, a Roma neighbourhood of Pécs. The Hungarian Charity Service of the Order of Malta has been present here for seven years now **6. kép/pict.:** Bozótirtás közmunka

keretében a Máltai Szeretetszolgálat szervezésében a pécsi György-telepen / Community workers clearing bush at György-telep, Pécs. The operation was organized by the

Charity Service of the Order of Malta

Szeretetszolgálat Egyesület és az Igazgyöngy Alapítvány – munkatársaival^{6,7} készült mélyinterjúkra támaszkodnak.

A MAGYAR MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT TÁJGONDNOKI TEVÉKENYSÉGE

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület (röviden: a Málta), a 900 éves Szuverén Máltai Lovagrend keresztény szellemiségű magyarországi segélyszervezete 1989-ben alakult, és 1998. január 1-jén kiemelkedően közhasznú szervezetté vált. Az egyesület tíz éve foglalkozik cigányok lakta nyomortelepek integrálásával. Jelenleg kb. 2000 alkalmazottuk van, akik munkáját mintegy 5000 aktív önkéntes segíti. A Málta fő profilja a hajléktalanok segítése, azonban napjainkban már több száz munkatárs vesz részt a nyomortelepek integrálásával kapcsolatos tevékenységekben is.

A nyomortelepeken élőkkel kapcsolatban az egyik legmegrázóbb tapasztalat, hogy még a frissen beköltözők (pl. szociális bérlakásokból kitelepítettek) esetében is már az első két-három hónap végére olyan erős függőségek fejlődnek ki (alkohol, drogok), hogy hatásukra az emberek egyszerűen elvesztik azon képességüket, hogy visszacsatlakozzanak a társadalomba (vagyis integrálódjanak). A másik tényező, ami a telep azonnali megszüntetése ellen szól, hogy az ott lakóknak minden nyomor, viszály és agresszió ellenére is szükségük van arra a biztonságra, amit a közösség nyújt mind mentálisan, mind fizikailag. A Málta módszere ezért a folyamatos és kitartó szociális munka, melynek

segítségével a telep lakossága kis, követhető lépésekben juthat el a teljes és tartós integrációig. Ezen a filozófián alapul az egyesület egyik legsikeresebb programja, a „Jelenlét” is, mely ma már az ország 14 településén működik, és amely elsősorban az alapvető lakhatási körülmények javítására és különböző szociális fejlesztésekre (közösségépítés, játszóház, gyermekprogramok, sport stb.) irányul (1-6. kép).

A Málta másik, hasonló programja, amely a tájgondnoki szerepkört is érinti, a Tolna megyei Gyulajon valósult meg. A kistelepülésen az önkormányzat visszavette az önkormányzati földeket mezőgazdasági művelésre, egyrészt települési szintű önellátás (iskola, óvoda, közétkeztetés stb.) céljából, másrészt azért, hogy a közmunkaprogram keretében foglalkoztatottak elsajátíthassák azt a földművelési tudást, melyet aztán saját kertjeikben is hasznosíthatnak. Az önkormányzat az otthoni termelést sertések, napos baromfiak adományozásával is segíti. A jelentkezők takarmányt kapnak az állatok ellátásához, és az önkormányzat pénzből juttatással is honorálja azt a munkát, melyet az állataikra fordítanak. Az önkormányzat a megtermelt nyersanyagokra alapozva kisebb feldolgozóüzemeket és ezekhez kapcsolódóan üzleteket is kialakított, melyekben a lakosság olcsón juthat a húshoz és a savanyított termékekhez.

A tájgondnokság hátrányos térségekben történő megvalósításához tanulságos lehet még a Gyerekesély program, melynek kidolgozásában a Magyar Máltai Szeretetszolgálat konzorciumi partnerként vett részt, és mely az ország 32 járásában működik. A program lényege dióhéjban, hogy egy mozgó játszótér segítségével történő játékos gyermek-

6 Bátki Márton, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat programkoordinátora szóbeli közlése, 2015. ősze

7 L. Ritók Nóra, az Igazgyöngy Alapítvány alapítója és Lisztes Ferenc alapítványi munkatárs szóbeli közlése, 2015. ősze

foglalkoztatás, (roma) szülőikkel-polgármesterrel való kötetlen beszélgetés égisze alatt valójában a településeket érintő mindennapos problémák feltérképezése, felderítése zajlik nagyon tudatos módon, intenzív utcai jelenléttel. Az így kapott információkat a Málta munkatársai továbbítják az érintett hivatalok, intézmények, egyéb szereplők felé, így megkezdődhet a közös, kreatív gondolkozás a valós problémák megoldására.

AZ IGAGZGYÖNGY ALAPÍTVÁNY TÁJGONDNOKI TEVÉKENYSÉGE

Az Igazgyöngy Alapítvány 1999-ben alakult Berettyóújfaluban egy művészeti iskola létrehozására. Tanév közben, egy családlátogatás során derült rá fény, hogy az iskola néhány tanulója milyen szintű nyomorban él. Az első alkalmat számos újabb látogatás, közös rajzolás és játék, adományozás követte. Kéthárom év alatt azonban világossá vált, hogy ezek nem jelentenek valódi megoldást a mélyszegénységben élők problémájára. A valós problémák, problémarendszerek feltárása után az alapítvány olyan összetett esélyteremtő modell fejlesztésébe fogott, mely példa nélküli az országban. Rendkívül szerteágazó tevékenységük három pilléren alapul:

- oktatás
- családgondozás, közösségfejlesztés, önfenntartó képességek növelése
- intézményi együttműködés azokkal, akiknek dolga van a mélyszegénységben élőkkel.

Az Igazgyöngy Alapítvány „minta-területe” Told, a halmozottan hátrányos helyzetű zsákfalú a berettyóújfalui járásban. Itt az alapítvány hat éve van jelen. A kistelepülésnek háromszáz

lakosa van (80–90 család), ebből csupán néhány fő rendelkezik érettséggel. A lakosság kb. 70%-a roma; vannak köztük romungrók, oláh cigányok is. Némelyek Erdélyből jöttek, másokat Magyarország más részeiről telepítettek a faluba. A magyar népesség többségében idősekből áll. Néhány életkép a hat évvel ezelőtti falu életéből az alapító, L. Ritók Nóra blogjáról: „az egész utcában sehol nincs bent a víz, és még pottyantós WC sincs”; „két téglára állított lábasban főtt az ebéd, [...] rengeteg gyerek, és persze kutya”.⁸ A társadalom többsége számára elképzelhetetlen körülmények közötti kitörést sok egyéb tényező mellett az is nehezítette, hogy a lakosság nagy része szinte soha nem dolgozott, így a munkamorál hihetetlenül alacsony volt.

Az Igazgyöngy Alapítvány jelenleg 24 főt foglalkoztat. Hat fő dolgozik Toldon, akik közül öt roma származású helyi lakos. A Toldon végzett szerteágazó fejlesztési tevékenység a teljesség igény nélkül:

- társadalmi és szociális fejlesztések: baba-mama klub, Tanoda, fogamzásgátló program, főzőtanfolyam, kultúrház működtetése;
- tájgondnoki jellegű feladatok [7-10. kép]: közösségi kert, kiskert program, Mesekert, ólépítési program, biobrikett gyártás, vadon termő növények gyűjtése, lekvárfőző manufaktúra;
- művészeti programok: hímző-varró manufaktúra a művészeti iskolában tanuló gyermekek rajzai alapján;
- egyéb: gyógyszer program, asztalos műhely.

Az alapítvány alapelve, hogy a lakosságnak nem kötelező együttműködni, azonban segítséget csak az várhat, aki maga is kiveszi a részét a közös feladatokból.

⁸ <http://nyomorszeleblog.hvg.hu/>

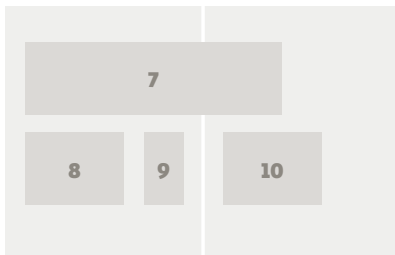

A Máltai Szeretetszolgálathoz hasonlóan vallják, hogy valódi, mélyreható változásokat csakis partneri alapon, a helyiekkel együttműködve, a „közösségi igazságosság” mentén lehet elérni. Ez ugyan sokkal tovább tart, mint a tekintélyelvű megoldások, de cserében sokkal stabilabb eredményt hoz. Az alapítvány táj- és településképben is változást hozó fejlesztéseit több éves közösségfejlesztési munka előzte meg, és nézetük szerint enélkül nem is sikerült volna. A bizalom megteremtésének az alapja pedig a tapasztalatok szerint

egyértelműen a gyermekközpontúság: ha sikerül a lakosságot meggyőzni arról, hogy a fejlesztések a gyermekek jövője érdekében történnek, akkor sokkal szívesebben működnek közre.

TÁJGONDNOKI KIHÍVÁSOK AZ INTEGRÁCIÓBAN

Az interjúk során a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és az Igazgyöngy Alapítvány munkatársainak a véleménye az eltérő módszerek és tevékenységek ellenére

7. kép/pict.:
Házfelújítás Toldon,
az Igazgyöngy
Alapítvány
segítségével / House
renovation in Told,
aided by Igazgyöngy
("Pearl") Foundation
(FOTÓK/PHOTOS
CREDIT: IGAZGYÖNGY
ALAPÍTVÁNY /
IGAZGYÖNGY
FOUNDATION)

8. kép/pict.:
Egy saját kiskert
Toldon / A private
garden in Told

9. kép/pict.:
Trágyázás az
Igazgyöngy
Alapítvány saját
traktorával /
Fertilization using a
tractor owned by
Igazgyöngy
Foundation

10. kép/pict.:
Toldi lakosok által
készített
napkollektor
gyümölcsök és
zöldségek aszalására
/ Solar panel
constructed by
residents in Told, used
for drying fruit and
vegetables

többségében összecsengett azzal kapcsolatban, hogy a képzendő tájgondnokok miként lehetnének a segítségükre. Mindkét szervezet hangsúlyozta, milyen nagy szükség van a földműveléssel kapcsolatos ismeretekre, mivel a kertészeti tudás többnyire kiveszett ezeken a településeken és maguk a szervezetek is csak külső szakértők vagy szakirányú végzettségű munkatársak bevonásával tudnak szert tenni rá.

Szintén egybehangzó volt az alternatív közműkiváltási módok és az alternatív tüzelőanyagok iránti igény. Az

utóbbira létező, megvalósult példa a biobrikett-program az Igazgyöngy Alapítvány gondozásában, mely öt éve indult el Feldmár Nóra, Hollandiában végzett ipari ökológus kezdeményezésére. A brikettek a faluban és közvetlen környezetében fellelhető anyagokból (napraforgóhéj, papír és víz) készülnek közösségi munkával, a kész fűtőanyag elsősorban azokat a családokat segíti, akik maguk is részt vettek a gyártásban. Az alternatív közműkiváltási módok kidolgozására elsősorban azért lenne szükség, mivel a hátrányos helyzetű térségekben

sok esetben a rezsiköltségek felemész-
tik az önkormányzat bevételeit – ha eze-
ket sikerülne valamilyen módon csök-
kenten, több juthatna a szociális prog-
ramokra, segélyekre, fejlesztésekre.

A Máltai Szeretetszolgálat lehetséges
tárgondnoki feladatként nevezte meg a
nyomortelep integrációjával érintett
egyedek, intézmények összehan-
golását (mintegy generáltervező mód-
jára); a különféle, a szükséges fejleszté-
seket segítő pályázatok becsatornázását
és célszerű felhasználását; az értelmi-
ségiek becsatornázását akár időle-
gen, építőtáborok vagy hasonló intenzív
jelenlét formájában; valamint az önkén-
tesség szervezését, kezelését is. Ezeket
a tevékenységeket az Igazgyöngy Ala-
pítvány munkatársai is szükségesnek
tartják és jelenleg saját erőből végzik.

Milyen kompetenciák szükségesek
a feladatok megvalósításához? A szer-
vezetek egybehangzó véleménye sze-
rint a legfontosabb ebben a munká-
ban a nyitottság, az előítélet-mentes-
ség és az őszinte elfogadás. Másképpen
fogalmazva, a tárgondnoknak képes-
nek kell partneri viszonyban elfogadtat-
nia magát a mélyszegénységben élő cso-
portokkal. Szintén lényeges a jó kom-
munikációs készség és a különböző
tréning- és coachingtechnikák ismer-
ete és gyakorlati alkalmazása. Mind-
emellett szükséges a türelem és a kitar-
tás is, hiszen az eredmények a legtöbb
esetben nem látványosak, csak hosszú
évek, évtizedek munkájával jönnek létre.

ÖSSZEFOGLALÁS

Hazánkban a mélyszegénység 1,2 mil-
lió embert érint, akik többségében a
36 komplex programmal fejlesztendő
járás valamelyikében élnek. Mivel
az itt élő emberek állapota magára
a tájra is rányomja a bélyegét, a táj-
gondnokság nyilvánvalóan nem von-
hatja ki magát ebből a szomorú, sok
embert és számos tájat érintő téma-
körből. Reményre ad okot, hogy ezen a
nehéz területen is vannak olyan jó gya-
korlatok, melyek ugyan hosszú évek,
évtizedek alatt, de tartós és mara-
dandó pozitív változást képesek elérni.

A hálózat sikere esetén a tárgondno-
kok a helyi értékekre alapuló fejleszté-
sek megfogalmazásával és a helyi lakos-
ság megszólításával a nehézségekkel
küzdő térségek megújulásának irányítói
lehetnek. Fontos leszögezni, hogy nincs
egységes recept, így az egyes jó pél-
dák egy az egyben nem, szemléletükben
viszont mindenképpen adaptálhatók. A
feladat megoldható, de nagyfokú elhiva-
tottságot kíván!

SUMMARY

THE ROLE OF LANDSCAPE MANAGEMENT IN THE FIGHT AGAINST EXTREME POVERTY

1.2 million people in Hungary live in extreme poverty, most of them in the 36 districts marked for development by complex programmes. As social conditions have an impact on landscape as well, landscape management needs to address this sad but widespread issue. However, good practices in this field, which - with years or even decades of work - have achieved permanent positive changes, show that there is indeed hope, which a fully established landscape management system might help realize.

The underlying concept of landscape management is a network of professionals understanding and living in the landscape, who can plan and execute development schemes based on local values and attributes. Landscape managers know the ecological, environmental and agricultural properties of their surroundings, understand the landscape history and the ongoing spatial processes, have a

connection with locals and are aware of their living conditions as well.

This paper will show that several NGOs and grassroots organizations have already been utilizing some of the major principles of landscape management in Hungary. A successful, nationwide landscape management network can catalyze and guide the regeneration of disadvantaged areas by implementing development schemes based on local values and communication with local communities. However, there is no universally applicable method - certain examples can be adapted to address specific issues, but they cannot be automatically executed everywhere. The mission is possible, but it requires dedication. ©

SZERZŐK ÉS TÁMOGATÓK / AUTHORS & SPONSORS

HUBAYNÉ DR. HORVÁTH NÓRA
tájépítész, egyetemi adjunktus /
landscape architect, assistant professor

Szent István Egyetem, Tájvédelmi
és Tájrehabilitációs Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Protection and Rehabilitation*
1118 Budapest, Villányi út 35-43.
Tel: +36 1 482 6287
E-mail: hubayne.horvath.nora@tajk.szie.hu

DR. ILLYÉS ZSUZSANNA
okl. táj- és kertépítész mérnök,
egyetemi docens / *landscape architect,
associated professor*

Szent István Egyetem, Tájvédelmi
és Tájrehabilitációs Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Protection and Rehabilitation*
1118 Budapest, Villányi út 29-43.
Tel: +36-1-482-6286
E-mail: Illyes.Zsuzsanna@tajk.szie.hu

KATÓ ESZTER
tájépítészmérnök, PhD-hallgató /
landscape architect, PhD student

Szent István Egyetem, Tájvédelmi
és Tájrehabilitációs Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Protection and Reclamation*
E-mail: eszter.katoo@gmail.com

DR. KOLLÁNYI LÁSZLÓ
okl. táj- és kertépítész mérnök,
egyetemi docens / *landscape architect,
associated professor*

Szent István Egyetem, Tájtervezési
és Területfejlesztési Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Planning and Regional
Development*
1118 Budapest, Villányi út 29-43.
Tel: +36-1-4826311
E-mail: kollanyi.laszlo@tajk.szie.hu

NÁDASY LÁSZLÓ
tájépítészmérnök, PhD-hallgató /
landscape architect, PhD student

Szent István Egyetem, Tájvédelmi
és Tájrehabilitációs Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Protection and Reclamation*
E-mail: laszlo.nadasy.tajk@gmail.com

DANCSONÉ FÓRIS EDINA
okl. tájépítészmérnök, PhD hallgató /
landscape architect, PhD student

Szent István Egyetem, Tájtervezési
és Területfejlesztési Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Planning and Regional
Development*
1118 Budapest, Villányi út 29-43.
Tel: +36-1-3507281
E-mail: dforisedina@gmail.com

MÁTÉ KLAUDIA
okl. tájépítészmérnök, PhD hallgató /
landscape architect, PhD student

Szent István Egyetem, Tájtervezési
és Területfejlesztési Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Planning and Regional
Development*
1118 Budapest, Villányi út 29-43.
Tel: +36-1-4826554
E-mail: mate.klaudia@phd.uni-szie.hu

DR. SZILVÁCSKU ZSOLT
okl. tájépítészmérnök, okl. jogász,
egyetemi adjunktus / *landscape
architect, lawyer, assistant professor*

Szent István Egyetem, Tájtervezési
és Területfejlesztési Tanszék /
*Szent István University, Department of
Landscape Planning and Regional
Development*
1118 Budapest, Villányi út 29-43.
Tel: +36-1-4826281
E-mail: szzs.uni@gmail.com

MAGYAR ÉPÍTÉSZ KAMARA

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

ORMOS IMRE ALAPÍTVÁNY